

ISSN: 2312-1548

ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Випуск 55

Збірник наукових праць

Харків 2020

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

Збірник наукових праць

Випуск 55

Харків 2020

УДК 373.1+378.147

ББК 74.202+74.580.2

З-23

Наказом МОН України № 886 від 02.07.2020 року збірник внесено до категорії «Б» переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Спеціальність ДАК: педагогічні науки

Рекомендовано до друку вченою радою

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол № 7 від 21.12.2020 р.)

Редакційна колегія:

Матвєєва О. О. – голов. ред, д-р пед. наук, проф. ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна);

Блюм В. – д-р, проф., Університет Касселя (м. Кассель, Гессен, Німеччина);

Браун М. – д-р, проф., директор Національного інституту цифрового навчання, Дублінський міський університет (м. Дублін, Ірландія);

Гаврілова Л. Г. – д-р пед. наук, проф., ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна);

Гриньова В. М. – д-р пед. наук, проф., ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна);

Калашник Л. С. – д-р пед. наук, проф., ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна);

Коммерс П. – почесний проф. Міжнародного дослідницького і навчального центру інформаційних технологій і систем ЮНЕСКО та Столичного університету (м. Пекін, КНР); Університет Твенте (м. Енсхеде, Нідерланди);

Луначек В. Е. – д-р пед. наук, проф., Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків, Україна);

Новіков О. В. – технічний секретар (тексти іноземними мовами), Харківський національний університет радіоелектроніки (м. Харків, Україна);

Пеконен Е. – проф. математичної освіти, Університет Хельсінки (Хельсінки, Фінляндія);

Прокопенко І. Ф. – д-р пед. наук, проф., академік НАПН України, ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна);

Фаррел О. – асоц. проф., Дублінський міський ун-т (м. Дублін, Ірландія);

Фомін В. В. – д-р пед. наук, проф. ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна);

Юр'єва К. А. – відповідальний секретар, д-р пед. наук, проф. ХНПУ імені Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна).

З-23   **Засоби** навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / ред. кол.: проф. Матвєєва О. О. (голов. ред.) та інші; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С.Сковороди. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. Вип. 55. – 121 с.

ISSN: 2312-1548 (Print), ISSN 2312-8801 (Online)

Свідоцтво про державну реєстрацію: KB № 15539-4011ПР від 17.07.2009 р.

Електронну версію журналу внесено до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Збірник зареєстровано в міжнародних каталогах періодичних видань та базах даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, Index Copernicus, Google Scholar, ERIH PLUS, BASE (Bielefeld Academic search Engine), Open AIRE.*

Адреса редакції: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, к. 213-В.

Телефон: (+38)050-50-44-089

Електронну версію збірника розміщено на сайті: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/sciencemeans/index>

E-mail: yuryeva.ka@hnpu.edu.ua

© Автори

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020

Ministry of Education and Science of Ukraine

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

**MEANS OF ACADEMIC AND
SCIENTIFIC RESEARCH WORK**

**(ZASOBI NAVČAL'NOJ
TA NAUKOVO-DOSLÌDNOÏ ROBOTI)**

Collection of scientific works

Issue 55

Kharkiv 2020

УДК 373.1+378.147

ББК 74.202+74.580.2

3-23

The edition is included in the list of scientific professional publications of Ukraine by the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1-05/1 of 10.02.2010 (re-registration of 02.07.2020, Order of MES №886).
Specialty: pedagogical sciences

Approved by the Academic Council of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(protocol № 7 dated 21.12.2020)

Editorial board:

Matveieva O. O. – Editor-in-Chief, Dr. Sc. in Pedagogy, Prof. of H. S. Skovoroda KhNPU (Kharkiv, Ukraine);

Blum W. – Dr. Sc., Prof., University of Kassel (Kassel, Germany);

Brown M. – Dr. Sc., Prof., Director of National Institute for Digital Learning, Dublin City University (Dublin, Ireland);

Farrell O. – Assistant Prof.; Chair of Connected Humanities, English & History, Single Module Programmes, Dublin City University (Dublin, Ireland);

Fomin V. V. – Dr. Sc. in Pedagogy, Prof. of H. S. Skovoroda KhNPU (Kharkiv, Ukraine);

Gavrilova L. G. – Dr. Sc., Prof., Donbass State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

Grinyova V. M. – Dr. Sc. in Pedagogy, Prof., H. S. Skovoroda KhNPU (Kharkiv, Ukraine);

Kalashnyk L. S. – Dr. Sc. in Pedagogy, Prof., H. S. Skovoroda KhNPU (Kharkiv, Ukraine);

Kommers P. – Honorary Prof. of International Research and Training Center of UNESCO; Capital Normal University (Beijing, China); University of Twente (Enschede, Netherlands);

Lunyachek V. E. – Dr. Sc. in Pedagogy, Prof., Ukrainian Engineering Pedagogics Academy (Kharkiv, Ukraine);

Novikov O. V. – Technical Secretary (translator), Kharkiv National University of Radio Electronics (Kharkiv, Ukraine);

Pehkonen E. – Hab. Prof. Mathematics Education University of Helsinki (Helsinki, Finland);

Prokopenko I. F. – Dr. Sc. in Pedagogy, Prof., Academician of the NAES of Ukraine, H. S. Skovoroda KhNPU (Kharkiv, Ukraine);

Yuryeva K. A. – Executive Secretary, Dr. Sc. in Pedagogy, Prof. of H. S. Skovoroda KhNPU (Kharkiv, Ukraine).

3-23 Means of Academic and Scientific Research Work: collection of scientific works / Eds.: Matveieva O. O (Ed.-in-Chief) & and other; H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. – Kharkiv : H. S. Skovoroda KhNPU, 2020. – Issue. 55. – 121 p.

ISSN: 2312-1548 (Print), ISSN 2312-8801 (Online)

The State Registration Certificate: KB № 15539-4011ПР of 17.07.2009.

Indexing: *Vernadsky National Library of Ukraine, Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, Open Academic Journals Index (OAJI), Research Bible, Index Copernicus, Google Scholar, ERIH PLUS, BASE (Bielefeld Academic search Engine), Open AIRE.*

Editorial office address: 2, Valentynivska Str., office 213-B, Kharkiv, Ukraine 61168

Phone: (+38)050-50-44-089

The electronic version of the collection is available on the site:

<http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/sciencemeans/index>

E-mail: yuryeva.ka@hnpu.edu.ua

© Authors

© H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2020

ЗМІСТ

Хижняк І. А., Ішутіна О. Є. Феномен медіаосвіти в професійно-педагогічному дискурсі.	6
Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти.	18
Пен Чен Навчальна робота з обдарованими дітьми в початковій школі в КНР (на прикладі 34 комунікативно обдарованих дітей).	34
Безсонова О. К. Методика і організація дослідження лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.	46
Боярська-Хоменко А. В., Науменко С. С. Програма навчання грамоти для обдарованих учнів початкової школи Китаю.	63
Герашченко Я. М. Соціальна мережа Instagram як засіб просування молодіжного туристичного продукту: практичний досвід у підготовці фахівців туризму.	76
Шандра Н. А. 7 основних компетентностей онлайн викладача іноземних мов.	88
Го Іцзян, Чжан Хао, Чжао Бейбей, Юр'єва К. А. Нормативна база сучасного естетичного виховання в Китаї.	102
Наші рецензенти	120

CONTENT

Khyzhniak I., Ishutina O. The phenomenon of media education in professional and pedagogical discourse.	6
Kovalenko V. Psychological and pedagogical principles of involvement schoolchildren with intellectual disorders to the tourist and local history activities of extracurricular education.	18
Peng Chen Educational work with gifted children in primary school in China (on the example of communicatively gifted children).	34
Bezsonova O. The methodology and organization of leadership potential research in children of senior preschool age.	46
Boiarska-Khomenko A., Naumenko S. Literacy program for gifted China primary school pupils.	63
Herashchenko Y. Social network Instagram as a means of promotion of youth tourist product: practical experience in training tourism professionals.	76
Shandra N. 7 main competences of online foreign language teacher.	88
Guo Yijiang, Zhang Hao, Zhao Beibei, Yuryeva K. Regulatory framework of modern aesthetic education in China.	102
Our reviewers	120

УДК 37:004

ФЕНОМЕН МЕДІАОСВІТИ В ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

І. А. Хижняк, О. Є. Ішутіна

THE PHENOMENON OF MEDIA EDUCATION IN PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

I. Khyzhniak, O. Ishutina

Глобалізаційні процеси в суспільстві, а також швидкі темпи цифровізації актуалізують ролі освіти в умовах сьогодення. Сучасний освітній процес нерозривно пов'язаний із інформаційно-комунікаційними технологіями та засобами масової комунікації, що підкреслює актуальність досліджень у галузі медіаосвіти. Найвні розбіжності у трактуванні феномену медіаосвіти зумовили мету дослідження. Зауважено, що в нормативних документах медіаосвіта в Україні тлумачиться як складова освітнього процесу, спрямована на формування медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою традиційних (друковані видання, радіо, кіно, телебачення) і новітніх (комп'ютерно-опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) засобів масової комунікації. Автори проаналізували різні визначення медіаосвіти українських і зарубіжних науковців у контексті професійно-педагогічного дискурсу і дійшли висновку, що в науковому полі України паралельно функціонують розуміння медіаосвіти як вивчення медіа і навчання за допомогою медіа. Автори пояснюють цей факт взаємонакладанням двох запозичених із зарубіжної наукової термінології понять – медіаосвіта (media education) і вивчення медіа (media studies), які обидва спрямовані на формування і розвиток медіаграмотності (media literacy) особистості. Зважаючи на багатогранність феномену медіаосвіти, автори зауважують розбіжності у трактуванні цього поняття зарубіжними і вітчизняними науковцями: у зарубіжних дослідженнях наголошено на формуванні особистості автономної від медіа, здатної критично мислити і аналізувати медіатексти. У вітчизняних дослідженнях медіаосвіта більше спрямована на підготовку особистості до життя і ефективної взаємодії в інформаційному суспільстві, а також на формування готовності працювати з медіаобладнанням та використовувати можливості медіа в освітньому процесі.

Ключові слова: освітній процес, медіа, медіаосвіта, інформаційне суспільство, медіаграмотність.

Globalization processes in society, as well as the rapid pace of digitalization actualize the role of education in today's conditions. The modern educational process is inextricably linked with information and communication technologies and the media, which emphasizes the relevance of research in the field of media education. The existing differences in the interpretation of the phenomenon of media education determined the purpose of the study. It is noted that in the normative documents media education in Ukraine is interpreted as a component of the educational process aimed at forming media culture, preparing individuals for safe and effective interaction with the modern system of traditional (print, radio, film, television) and new (computer-mediated communication, Internet, mobile telephony) mass media. The authors analysed different definitions of media education of Ukrainian and foreign scholars in the context of professional and pedagogical discourse and came to the conclusion that in the scientific field of Ukraine the understanding of media education as studying media and learning through media function in parallel. The authors explain this fact by the superimposition of two concepts borrowed from foreign scientific terminology – “media education” and “media studies”, both of which are aimed at the formation and development of media literacy of a personality. Given the diversity of the phenomenon of media education, the authors note differences in the interpretation of this concept by foreign and Ukrainian scholars: foreign studies emphasize the formation of an autonomous personality from the media, who is able to think critically and analyse the media texts. In the Ukrainian research, media education is more focused on preparation of the individual for life and effective interaction in the information society, forming readiness to work with media equipment and use the opportunities of the media in the educational process.

Key words: educational process, media, media education, information society, media literacy.

Загальна постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Стрімкий розвиток нових інформаційних технологій багато в чому визначає напрями сучасних цивілізаційних процесів. Глобалізація та діджиталізація всіх сфер людської діяльності зумовлює активне функціонування інформаційної інфраструктури, яка характеризується відсутністю обмежень в обміні інформацією в просторі і часі. Саме тому спостерігається актуалізація ролі знань в умовах цифрового суспільства. У контексті цих процесів змінюється і роль освіти, яка стає не тільки одним із чинників соціального захисту людини, а й провідною умовою реалізації особистістю своїх суспільних (політичних, економічних, громадянських і культурних) прав, детермінує формування й розвиток інтелектуального потенціалу нації, стає запорукою її демократизації, свободи та міжнародної конкурентоспроможності.

Сучасна освіта із обов'язковістю передбачає інтенсивне використання сучасних цифрових технологій та засобів масової комунікації, уможлиблює визначення мети освіти у формуванні особистості в інформаційному

суспільстві. Відповідно, сьогодні проблема медіаосвіти є в центрі уваги науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Проблеми становлення і розвитку медіаосвіти на різних ланках освітньої системи досить широко висвітлені в дослідженнях учених: питання медіаосвіти дошкільників представлені в роботах О. Качури (2017), І. Кузьми (2019), Ю. Семеняко (2019), В. Чайки (2019) та ін.; імплементація медіаосвіти в підготовку молодших школярів у контексті реформи Нової української школи стала предметом наукових пошуків О. Волошенюк (2018), Г. Терещук, І. Кузьми, Г. Фальфушинської і О. Янкович (2019), І. Тараби (2018), О. Шкребець (2018) та ін.; різні аспекти формування медіаграмотності та медіакультури дітей і молоді висвітлені в роботах К. Біницької (2014), Т. Іванової та С. Ізбаш (2020) та ін. У працях О. Баришполець (2010; 2014), І. Дичківської (2014), Л. Найдьонової (2010), Г. Онкович (2008), Т. Фурсикової (2020) та інших схарактеризовано сутність і запропоновано дефініції основних понять; визначено цілі, завдання, методи і форми, концепції і напрями медіаосвіти тощо.

Формулювання цілей / завдань статті. Попри значну кількість напрацювань у галузі медіаосвіти, все ще залишається багато питань дискусійного характеру, зокрема і щодо змісту поняття «медіаосвіта», що й зумовило мету нашого дослідження – проаналізувати феномен медіаосвіти в професійно-педагогічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу статті. З кінця ХХ ст. у закладах освіти поширюється термін «медіаосвіта». К. Дротнер і О. Ерстад (2014) визначають роль медіаосвіти в контексті медіатизації – впливу засобів масової інформації на наше суспільство та на культурний розвиток, каталізації трансформації організацій, систем та культур все більш глобальними та технічно конвергентними ЗМІ. Слушною нам видається думка Л. Мастермана (1997), який вважав, що медіаосвіта триває впродовж усього життя людини і спрямована на розвиток не просто критичного розуміння (*critical understanding*), а й критичної автономії (*critical autonomy*). Медіатеоретик Дж. Гербнер (1995) трактує медіаосвіту як формування простору для розширення свободи та збагачення комунікації, для розвитку критичного розуміння медіа як нового підходу до ліберальної освіти.

С. Амдам (2017) і Л. Мейсон (2017) характеризують медіаосвіту як критичний елемент навчання XXI століття, що зумовлює, на думку С. Амдам (2017), необхідність виробити спільне або принаймні чітке розуміння того, що очікується від викладачів медіа, їхнього професійного образу себе, позиції та мотивації до професійної діяльності. Медіаосвіта, як зауважує науковець, обов'язково має відповідати передбачуваним цілям вивчення медіа в XXI столітті (с. 94).

В. Кріст (2020) обстоює думку, що медіаосвіта, як і освіта загалом, не повинна обмежуватися однією з форм критичної оцінки засобів масової інформації. Програми з медіаосвіти мають бути складені на засадах поваги до індивідуальності людини, передбачати її відповідне виховання в сім'ї, щоб вона могла розважливо підходити до аналізу думок та висновків інших (с. 12).

Тлумачення медіаосвіти можемо знайти в «Українському педагогічному словнику (Гончаренко, 1997), де цей феномен визначено як напрям у педагогіці, що передбачає вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно тощо) (с. 203).

В «Енциклопедії освіти» (2008) медіаосвіта визначена через «технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприймання інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) і об'єктом (масовою аудиторією), а саме: друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет» (с. 481).

Разом із тим, у новій редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) тлумачення медіаосвіти розширено і подано як «частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно-опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій».

Подібне тлумачення медіаосвіти в професійно-педагогічному контексті (не тільки як засобу для опанування медіа, але й як обов'язкової складової освітнього процесу) уможливує розширення кола наукових пошуків у галузі теорії і методики медіаосвіти.

І. Тараба (2018) наголошує, що медіаосвіта покликана виконувати унікальну функцію підготовки дитини до життя в інформаційному просторі. Цей феномен дослідниця розглядає як «процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінювання медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки (відео, аудіо, комп'ютер)» (с. 66). Результатом цього процесу, на думку І. Тараби, є сформовані вміння, що розвиваються в медіаграмотність.

Л. Найдьонова і О. Барішполець (2010), характеризуючи медіаосвіту як складову освітнього процесу в середній школі, зауважують, що у світі не розроблено єдиної її теоретичної концепції, і виокремлюють вісім основних підходів у цій галузі: ін'єкційна теорія, теорія медіаосвіти як джерела задоволення потреб аудиторії, практична теорія медіаосвіти, теорія медіаосвіти як засобу формування критичного мислення, марксистська, семіотична, культурологічна та естетична теорії медіаосвіти (с. 286).

Медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа (друкованими і графічними, звуковими, екранними тощо) і різними технологіями; вона дає можливість зрозуміти, як масова комунікація функціонує в суспільстві, розвинути навички використання медіа для комунікації з іншими людьми, формує вміння аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; визначати джерела медіатекстів, їх політичну, соціальну, комерційну і / або культурну спрямованість, їх контекст; інтерпретувати медіатексти, визначати цінності, поширювані медіа; добирати відповідні медіа для створення і поширення власних медіатекстів, зацікавлення аудиторії; отримати можливість вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукування.

Погоджуємося з думкою М. Герасимович (2020), що медіаосвіта – це, «з одного боку, оволодіння сучасними комунікаційними технологіями, а з іншого – формування більш відповідального ставлення до використання цих технологій» (с. 33). Науковець наголошує на винятковій важливості медіаосвіти для України та її важливій місії – «підготувати молодь до активної грамотної поведінки у світі інформації: навчити орієнтуватися в загальних інформаційних потоках, критично ставитися до кожного медіатексту та мати

власну позицію щодо його змісту та форми вираження, відшукувати, структурувати, запам'ятовувати, застосовувати медіаінформацію» (с. 33)

На думку Г. Онкович (2008), медіаосвіта – це процес навчання й самонавчання особистості за посередництва масово-комунікаційних засобів. Медіаосвіту науковець розглядає як окрему дисципліну, складову загальної освіти, що може бути інтегрована в традиційні курси.

Б. Потятиник (2004), досліджуючи професійно орієнтовану медіаосвіту, зауважує, що вона є науково-освітньою сферою діяльності, яка орієнтована на формування в особистості психологічного захисту від маніпуляції чи експлуатації з боку мас-медіа, розвиток та прищеплення інформаційної культури. На думку вченого, медіаосвіта в професійно-педагогічному дискурсі спрямована й на оволодіння елементарними журналістськими навичками та новітніми технологіями, а також є певним захистом індивідів від надміру агресивного інформаційного довкілля (впливу екранного насильства, пропаганди, реклами тощо). У зазначеному контексті на передній план виступає розвиток умінь і навичок протистояння маніпулятивному впливу медіа на особистість людини.

Погоджуємося з українською дослідницею І. Дичківською (2015), яка вважає, що медіаосвіта спрямована на підготовку тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формування вміння користуватися інформацією у будь-якому вигляді, здійснення комунікації, усвідомлення наслідків впливу на людину ЗМІ, в тому числі у процесі спеціального організованого освітнього та виховного впливів (с. 352).

Подібною є думка А. Литвина (2009), який вбачає завдання медіаосвіти у формуванні критично мислячої, соціально активної, комунікативної особистості, яка вільно й осмислено орієнтується в медіапросторі, а базовим шляхом отримання результату за таких умов визначається освітня діяльність.

Поділяємо погляди Т. Фурсикової (2020) на медіаосвіту як цілеспрямований, системний і безперервний процес «розвитку особистості на матеріалі медіа з використанням новітніх та традиційних медіазасобів для засвоєння медіаграмотності, з подальшим формуванням медіакомпетентності й розвитком медіакультури особистості» (с. 246).

Аналіз тлумачень сутності феномену медіаосвіти українськими і зарубіжними дослідниками дозволяє говорити про паралельне функціонування розуміння медіаосвіти як вивчення медіа і навчання за допомогою медіа.

Припускаємо, що така ситуація є взаємонакладанням двох понять, запозичених із зарубіжної наукової термінології, – медіаосвіта (media education) і вивчення медіа (media studies), адже кінцевою метою в обох випадках є формування і розвиток медіаграмотності (media literacy) та медіакультури (media culture) особистості.

Також зазначимо, що розуміння медіаосвіти зарубіжними та українськими педагогами дещо відрізняється: у зарубіжних дослідженнях, де медіаосвіта визнається частиною основних прав кожного громадянина на свободу самовираження і права на інформацію, а також є інструментом підтримки демократії, увага акцентується на формуванні автономної від медіа особистості. В Україні ж погляди на медіаосвіту в професійно-педагогічному дискурсі інтегрують її розуміння як процесу розвитку особистості за допомогою і на матеріалі медіа з метою формування культури спілкування з медіа, креативних, комунікативних умінь, критичного мислення тощо, так і передбачають готовність до опанування медіаобладнання та використання можливостей медіа в освітньому процесі.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, багатогранність феномену медіаосвіти дозволяє досліджувати і тлумачити його в різних вимірах, актуалізуючи за потреби той чи інший його аспект – від автономності й комунікації з медіа до практичних умінь роботи з інформаційними і медіаресурсами, від інтерпретації медіатекстів до продукування і самовираження за допомогою самостійно створеного медіапродукту. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в конкретизації мети медіаосвіти майбутніх учителів початкової школи і аналізі сутності поняття «медіакомпетентність майбутнього вчителя початкової школи».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Баришполец, О. Т. (2014). *Український словник медіакультури*. Київ: Міленіум.
- Біницька, К. (2014). Досвід розвитку медіаосвіти в зарубіжних країнах. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 1*, 37-44.
- Волошенюк, О. В. & Іванов, В. Ф. (Ред.). (2018). *Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя*. Київ: ЦВП, АУП.
- Герасимович, М. (2020). Медіаосвіта в Україні як чинник на шляху становлення інформаційного суспільства. У Волошенюк, О. В., Іванов, В. Ф. (Ред.). *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»* (сс. 30-33). Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси.
- Дичківська, І. М. (2015). *Інноваційні педагогічні технології*. Київ: Академвидав.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер.
- Іванова, Т., & Ізбаш, С. (2020). *Методичні «родзинки» онлайн-тренінгу з медіаграмотності «Будь в тренді: МІГ в online!»*. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси.
- Качура, О. (2017). Формування медіаграмотності дитини в рамках навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу. У В. Іванов, О. Волошенюк (Упорядн.). *Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»* (сс. 111-124). Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси.
- Колеснікова, І. В. (2018). *Розвиток медіакультури вчителів у закладах післядипломної педагогічної освіти*. (Дис. канд. пед. наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир.
- Кузьма, І. І. (2019). *Формування медіаграмотності дітей старшого дошкільного віку: теорія і технологія*. Тернопіль: Осадца Ю.В.
- Литвин, А. (2009). Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти, 4*, 9-21.
- Найдьонова, Л. А., & Баришполец, О. Т. (2010). *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід*. Київ: Міленіум.
- Найдьонова, Л. А., & Слюсаревський, М. М. (Ред.) (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)*. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Отримано з: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/>
- Нетреба, М. М. (2020). Методика організації медіаосвіти в початковій школі. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія», 61*, 47-51.
DOI: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-61-47-51>
- Онкович, Г. В. (2008). Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. *Вища освіта України, 3*, 130-137.

Потятиник, Б. (2004). *Медіа: ключі до розуміння*. Львів: Вид-во ПАІС.

Семеняко, Ю. Б. (2019). *Виховання у дітей старшого дошкільного віку основ культури використання медіапродукції у закладах дошкільної освіти*. (Дис. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Київ.

Тараба, І. О. (2018). Медіаосвіта на уроках іноземної мови в початковій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 64(2), 66-72.
DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v64i2.1936>

Терещук, Г., Кузьма, І., Янкович, О., & Фальфушинська, Г. (2019). Формування успішної особистості учня в українській початковій школі під час впровадження медіаосвіти. *Освітній вимір*, 52, 39-55.
DOI: <https://doi.org/10.31812/pedag.v52i0.3775>

Фурсикова, Т. В. (2020). *Теоретичні і методичні засади розвитку професійної медіакультури майбутніх магистрів освіти*. (Дис. д-ра пед. наук). Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький.

Amdam, S. (2017). Media Education Goes Professional? Media Teachers' Self-Image, Positioning and Educational Focus. *Nordicom Review*, 38(1), 81-95.
DOI: <https://doi.org/10.1515/nor-2016-0019>

Drotner, K., & Erstad, O. (2014). Inclusive Media Literacies: Interlacing Media Studies and Education Studies. *International Journal of Learning and Media*, 4(2), 19-34.

Christ, W. G. (2020). Defining media education. In W. G. Christ (Ed.). *Media education assessment handbook* (pp. 2-22). Routledge.

Gerbner G. (1995). Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S. *The New Citizen*, 2(2), 15-18.

Mason, L. E. (2017). The Significance of Dewey's Democracy and Education for 21-st Century Education. *Education and Culture*, 33(1), 41-57.

Masterman, L. A. (1997). Rational for Media Education. In Kubey, R. (Ed.) *Media Literacy in the Information Age*. (pp. 15-68). New Brunswick & London: Transaction Publishers.

REFERENCES

Baryshpolets, O. T. (2014). *Ukrainskyi slovnyk mediakultury [Ukrainian media culture dictionary]*. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian]

Binytska, K. (2014). Dosvid rozvytku mediaosvity v zarubizhnykh krainakh [Experience in the development of media education in foreign countries]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny [Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna]*, 1, 37-44. [in Ukrainian]

- Volosheniuk, O. V., & Ivanov, V. F. (Eds.). (2018). *Mediahramotnist u pochatkovii shkoli: posibnyk dlia vchytelia* [Media literacy in primary school: a teacher's guide]. Kyiv: TsVP, AUP. [in Ukrainian]
- Herasymovych, M. (2020). Mediaosvita v Ukraini yak chynnyk na shliakhu stanovlennia informatsiinoho suspilstva [Media education in Ukraine as a factor in the formation of the information society]. In Volosheniuk, O. V., Ivanov, V. F. (Eds.). *Zbirnyk statei Vosmoi mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii "Krytychne myslennia v epokhu toksychnoho kontentu"* [Proceedings of the Eighth International Scientific and Methodological Conference "Critical Thinking in the Age of Toxic Content"] (pp. 30-33). Kyiv, Tsentr Vilnoi Presy, Akademiia ukrainskoi presy. [in Ukrainian]
- Dychkivska, I. M. (2015). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii* [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian]
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
- Ivanova, T., & Izbash, S. (2020). *Metodychni "rodzynky" onlain-treninhu z mediahramotnosti "Bud v trendi: MIH v online!"* [Methodical "highlights" of the online media literacy training "Be in trend: MIL online!"]. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy, Tsentr vilnoi presy. [in Ukrainian]
- Kachura, O. (2017). Formuvannia mediahramotnosti dytyny v ramkakh navchalno-vykhovnoho protsesu doshkilnoho navchalnoho zakladu [Formation of a child's media literacy within the educational process of a preschool educational institution]. In Volosheniuk, O. V., Ivanov, V. F. (Eds.). *Zbirnyk statei Piatoi mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii "Praktychna mediahramotnist: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy"* [Proceedings of the Fifth International Scientific and Methodological Conference "Practical Media Literacy: International Experience and Ukrainian Perspectives"] (pp. 111-124). Kyiv: Tsentr Vilnoi Presy, Akademiia ukrainskoi presy. [in Ukrainian]
- Kolesnikova, I. V. (2018). *Rozvytok mediakultury vchyteliv u zakladakh pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity*. (Dys. kand. ped. nauk) [Development of media culture of teachers in institutions of postgraduate pedagogical education]. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences). Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka, Zhytomyr. [in Ukrainian]
- Kuzma, I. I. (2019). *Formuvannia mediahramotnosti ditei starshoho doshkilnoho viku: teoriia i tekhnolohiia*. [Formation of media literacy of older preschool children: theory and technology]. Ternopil: Osadcha Yu. V. [in Ukrainian]
- Lytvyn, A. (2009). Zavdannia mediaosvity v konteksti pidvyshchennia yakosti profesiinoi pidhotovky [Tasks of media education in the context of improving the quality of training]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity* [Pedagogy and Psychology of Vocational Education], 4, 9-21. [in Ukrainian]
- Naidonova, L. A., & Baryshpolets, O. T. (2010). *Mediakultura osobystosti: sotsialno-psykholohichni pidkhid* [Media culture of personality: socio-psychological approach]. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian]

- Naidonova, L. A., & Sliusarevskyi, M. M. (Eds.) (2016). *Kontsepsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia)* [The concept of introducing media education in Ukraine (new edition)]. Kyiv: Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy. Retrieved from: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontsepsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/> [in Ukrainian]
- Netreba, M. M. (2020). Metodyka orhanizatsii mediaosvity v pochatkovii shkoli [Methods of organizing media education in primary school]. *Naukovi zapysky VDPU im. M. Kotsiubynskoho. Seriiia "Pedahohika i psykholohiia"* [Scientific notes of VSPU named after M. Kotsyubynsky. Series "Pedagogy and Psychology"], 61, 47-51. DOI <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-61-47-51> [in Ukrainian]
- Onkovych, H. V. (2008). Mediaosvita yak intelektualno-komunikatyvna merezha [Media education as an intellectual and communicative network]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher Education of Ukraine]*, 3, 130-137. [in Ukrainian]
- Potiatynyk, B. (2004). *Media: kliuchi do rozuminnia* [Media: keys to understanding]. Lviv: Vyd-vo PAIS. [in Ukrainian]
- Semeniako, Yu. B. (2019). *Vykhovannia u ditei starshoho doshkilnoho viku osnov kultury vykorystannia mediaproduksii u zakladakh doshkilnoi osvity*. (Dys. kand. ped. nauk) [Educating older children of preschool age the basics of the culture of using media products in preschool education. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Instytut problem vykhovannia Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, Kyiv. [in Ukrainian]
- Taraba, I. O. (2018). Mediaosvita na urokakh inozemnoi movy v pochatkovii shkoli [Media education in foreign language lessons in primary school]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia [Information Technologies and Learning Tools]*, 64(2), 66-72. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v64i2.1936> [in Ukrainian]
- Tereshchuk, H., Kuzma, I., Yankovych, O., & Falfushynska, H. (2019). Formuvannia uspishnoi osobystosti uchnia v ukrainskii pochatkovii shkoli pid chas vprovadzhennia mediaosvity [Formation of a successful student's personality in the Ukrainian primary school while introducing media education]. *Osvitnii vymir [Educational dimension]*, 52, 39-55. DOI: <https://doi.org/10.31812/pedag.v52i0.3775> [in Ukrainian]
- Fursykova, T. V. (2020). *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku profesiinoi mediakultury maibutnikh mahistriv osvity*. (Dys. d-ra. ped. nauk) [Theoretical and methodical bases of development of professional media culture of future masters of education. (Thesis for a Degree Doctor of Pedagogical Sciences)]. Tsentralnoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka, Kropyvnytskyi. [in Ukrainian]
- Amdam, S. (2017). Media Education Goes Professional? Media Teachers' Self-Image, Positioning and Educational Focus. *Nordicom Review*, 38(1), 81-95. DOI: <https://doi.org/10.1515/nor-2016-0019>
- Drotner, K., & Erstad, O. (2014). Inclusive Media Literacies: Interlacing Media Studies and Education Studies. *International Journal of Learning and Media*, 4(2), 19-34.
- Christ, W. G. (2020). Defining media education. In W. G. Christ (Ed.). *Media education assessment handbook* (pp. 2-22). Routledge.

- Gerbner G. (1995). Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S. *The New Citizen*, 2(2), 15-18.
- Mason, L. E. (2017). The Significance of Dewey's Democracy and Education for 21-st Century Education. *Education and Culture*, 33(1), 41-57.
- Masterman, L. A. (1997). Rational for Media Education. In Kubey, R. (Ed.) *Media Literacy in the Information Age*. (pp. 15-68). New Brunswick & London: Transaction Publishers.

Хижняк Інна Анатоліївна

Доктор педагогічних наук професор
Декан факультету початкової,
технологічної та професійної освіти, ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний
університет»

Вул. Університетська, 12, м. Слов'янськ,
Донецька обл., Україна 84122

+380509159532

ORCID ID 0000-0002-4227-8268

khyzhniak.i.a@ddpu.edu.ua

Khyzhniak Inna

Doctor of Pedagogical Science, Professor
Dean of the Faculty of Primary, Technological
and Vocational Education,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"

12 Universytetska str., Sloviansk, Donetsk
region, Ukraine, 84122

+380509159532

ORCID ID 0000-0002-4227-8268

khyzhniak.i.a@ddpu.edu.ua

Ішутіна Олена Євгенівна

Кандидат педагогічних наук, доцент

Доцент кафедри теорії і практики
початкової освіти, ДВНЗ «Донбаський
державний педагогічний університет»

вул. Університетська, 12, м. Слов'янськ,
Донецька обл., Україна 84122

+380662213486

ORCID ID 0000-0002-7801-4205

olenaishutina@gmail.com

Olena Ishutina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor

Associate Professor of the Department of
Primary Education Theory and Practice, SHEI
"Donbas State Pedagogical University"

12 Universytetska str., Sloviansk, Donetsk
region, Ukraine, 84122

+380662213486

ORCID ID 0000-0002-7801-4205

olenaishutina@gmail.com

УДК 316.61:159.9-051

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ
ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
ДО ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО НАПРЯМУ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

В. Є. Коваленко

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES
OF INVOLVEMENT SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL
DISORDERS TO THE TOURIST AND LOCAL HISTORY ACTIVITIES
OF EXTRACURRICULAR EDUCATION**

V. Kovalenko

У статті розглядається проблема визначення психолого-педагогічних засад залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до гурткової роботи туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти. Актуальність наукової розвідки обумовлена наявністю потенційних можливостей використання змісту освіти туристсько-краєзнавчого напрямку щодо гармонізації процесів розвитку та соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями. Залучення дітей з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчої діяльності дозволяє розвивати їх самосвідомість, національну ідентичність, реалізувати інтереси у вивченні природного різноманіття, історико-культурного надбання України та світу, формуванні туристсько-спортивних та краєзнавчих знань, умінь і навичок, розвитку навичок самообслуговування, задоволення потреб у русі, стимуляції фізичного розвитку. Автором визначено психологічні засади включення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчої діяльності, що виявляються в первинній діагностиці та моніторингу інтересів та схильностей школярів з інтелектуальними порушеннями, психолого-педагогічному стимулюванні мотивації, самостійності та цілепокладання цих школярів; педагогічній діагностиці стану моторного розвитку та рухових якостей; виявленні ступеня сформованості навичок самообслуговування та самостійного проживання. Педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчої діяльності базуються на визначенні просторово-предметних, психодидактичних і соціальних умов освітнього середовища гурткової роботи. Просторово-предметні умови освітнього середовища характеризують сукупність просторових і предметних «одиниць» (приміщень, меблів, приладів тощо) та спосіб їх функціонування в освітньому середовищі, яке надає суб'єктам комплекс різноманітних можливостей, провокуючи їх на вияв самостійності та вільної активності у різних видах діяльності, що є чинником та загальною закономірністю пізнавального розвитку. Психодидактичні умови передбачають наявність модифікованих курикулумів, адаптованих до особливостей

Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти

психічної діяльності, потенційних можливостей і потреб школярів з інтелектуальними порушеннями. Соціальні освітні середовищні умови передбачають визначення стилю та форм взаємодії гуртківців і педагога туристсько-краєзнавчого гуртка, з метою підвищення соціалізованості та розвитку школярів, розвитку їх соціального досвіду, самостійності та соціально-нормативної поведінки.

Ключові слова: позашкільна освіта, інтелектуальні порушення, туристсько-краєзнавчий напрям позашкільної освіти, освітнє середовище, організаційний, корекційний, цільовий, терапевтичний підходи.

The article considers the problem of determining the psychological and pedagogical principles of involving schoolchildren with intellectual disorders in the group work the tourist and local history activities of extracurricular education. The relevance of scientific research is due to the potential opportunities to use the content of education in tourist and local history activities to harmonize the processes of development and socialization of schoolchildren with intellectual disorders. The involvement of schoolchildren with intellectual disorders in tourist and local history activities allows them to develop their self-awareness, national identity, to realize interests in the study of natural diversity, historical and cultural heritage of Ukraine and the world, the development of tourist, sports, and local history skills, self-service skills, satisfaction movement needs, stimulation of physical development. The author defines the psychological principles of inclusion of schoolchildren with intellectual disorders in tourist and local history activities. They are manifested in the primary diagnosis and monitoring of interests and aptitudes of schoolchildren with intellectual disorders, psychological and pedagogical stimulation of motivation, independence, and goal setting of these schoolchildren; pedagogical diagnostics of the condition of motor development and motor qualities; identifying the degree of skills' development of self-care and independent living. Pedagogical principles of involving schoolchildren with intellectual disorders to the tourist and local history activities are based on the definition of spatial-subject, psychodidactic and social conditions of the educational environment of group work. Spatial-subject conditions of the educational environment characterize the set of spatial and subject "units" (premises, furniture, appliances, etc.) and the way they function in the educational environment, which provides subjects with a range of different opportunities, provoking them to show independence and free activity in various forms. activities that are a factor and a general pattern of cognitive development. Psychodidactic conditions presuppose the presence of modified curricula adapted to the peculiarities of mental activity, potential opportunities, and needs of students with intellectual disabilities. Social educational environment involves determining the style and forms of interaction between schoolchildren and teachers of tourist and local history activities, to increase socialization and development of schoolchildren, the development of their social experience, independence, and socio-normative behavior.

Keywords: extracurricular education, intellectual disorders, tourist and local history activities of extracurricular education, educational environment, organizational, corrective, targeted, therapeutic approaches.

Постановка проблеми. Завдання сучасної системи освіти дітей з особливими освітніми потребами полягають у формуванні якостей, які будуть необхідні їм у самостійній життєдіяльності і праці. Зокрема, М. Супрун зазначає, що пасивність школярів з інтелектуальними порушеннями в різноманітному шкільному та позашкільному житті,

спілкуванні, відірваність від реальної практики не сприяє формуванню певного досвіду соціальної поведінки, ще більше ускладнює процеси їх соціалізації та розвитку (Супрун, 2009). На відміну від навчальної роботи в закладах загальної середньої освіти або спеціальній школі, яка чітко регулюється вчителем і вимогами освітньої програми, залучення дітей до закладів позашкільної освіти і діяльність дітей у гуртках має добровільний характер і базується на основі інтересів та вподобань дітей. Саме у такій діяльності виявляються здібності учнів, створюються умови для прояву активності, ініціативності, спілкування в різноманітних життєвих ситуаціях та взаємодії в колективі (Коваленко, 2019а; 2019b). Зокрема Е. Wethal наголошує, що залучення дітей з порушеннями психофізичного розвитку до гурткової роботи дозволяє розширити їх сферу спілкування та підвищити рівень соціального функціонування (Wethal, 2014).

Одним з пріоритетних напрямів діяльності системи позашкільної освіти є туристсько-краєзнавчий. Історія і культура, військові подвиги і долі співвітчизників, сімейні родоводи і народна творчість – все це і багато іншого стає предметом пізнання дітей, джерелом їх соціального, особистісного та творчого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблему залучення дітей з інтелектуальними порушеннями до позашкільної освіти вивчали І. Бех (2018), В. Коваленко (2019а; 2019b; 2020а-f), О. Литовченко (2013), В. Редіна (2000), В. Синьов, Ю. Бистрова, В. Коваленко й А. Бистров (2019), М. Супрун (2009), Н. Туренко (2020), Д. Шульженко (2018) та ін. Зокрема, І. Бех (2018), В. Синьов зі співавторами (2019), М. Арган (Agran and oth., 2017) розглядають проблему використання ресурсів позашкільної освіти у процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами; Д. Шульженко (2018) проаналізовано умови створення «ситуації успіху» для таких дітей у процесі колективно-творчої діяльності в гуртковій роботі; В. Коваленко (2020b; 2020c) та О. Литовченко (2013) проаналізували моделі залучення дітей з особливими освітніми потребами до закладів позашкільної освіти; В. Редіна (2000) визначила засоби активізації пізнавального інтересу дітей з особливими освітніми потребами у гуртковій роботі. Проте, попри наявний інтерес дефектологів до проблеми залучення дітей з особливими освітніми потребами до позашкільної освіти, питання опису психолого-педагогічних засад залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку

Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти

позашкільної освіти достатнього висвітлення у психолого-педагогічній науці не набуло. Разом із тим, необхідно відзначити чималий потенціал використання корекційних можливостей діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями у гуртках і творчих об'єднаннях туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти (Коваленко, 2020с). Залучення дітей з інтелектуальними порушеннями до гурткової роботи туристсько-краєзнавчого напрямку, зокрема навчання за програмою «Юні туристи-краєзнавці» (Омельченко, 2017) дозволяє не лише сформувати у школярів знання про історію рідного краю, його традиції, культуру народу, але й реалізувати інтереси у вивченні природного різноманіття та історико-культурних надбань України та світу, формувати туристсько-спортивні та краєзнавчі знання, уміння і навички засобами позашкільної освіти.

Установлено, що використання змісту освіти туристсько-краєзнавчого напрямку має яскраво виражену корекційну спрямованість, дозволяє розвивати самосвідомість школярів з інтелектуальними порушеннями, формувати національну ідентичність; здійснювати фізичну підготовку, корекційний розвиток рухових якостей (сили, витривалості, гнучкості), задовольняти потреби школярів у руховій активності в процесі участі у спортивних іграх; розвивати навички самообслуговування та самостійного проживання під час туристичних походів; розширює сферу міжособистісного спілкування, досвід соціальної взаємодії тощо (Коваленко, 2020a-f). Але використати вказані ресурси туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти у процесі розвитку та соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями можливо лише за умови створення у закладі позашкільної освіти корекційно-розвивального освітнього середовища з урахуванням модально-специфічних закономірностей розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями. Тож перейдемо до розгляду психолого-педагогічних засад залучення дітей з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти.

Мета статті – схарактеризувати психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Етимологія поняття «засади» дозволяє трактувати його як основу; найважливіші, вихідні положення чого-небудь (Бусел, 2005). Таким чином, психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого

напряму позашкільної освіти розглядаємо як сукупність основних психолого-педагогічних положень організації навчально-виховного процесу в гуртках туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти, що базуються на врахуванні модально-специфічних закономірностей психічної діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями та організації на цій основі психодидактичних, просторово-предметних та соціальних умов освітнього середовища закладу позашкільної освіти.

Розглянемо психологічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напряму позашкільної освіти.

1. *Проведення діагностики інтересів та схильностей школярів з інтелектуальними порушеннями.* Саме інтерес пробуджує в дитини з порушеннями інтелектуального розвитку елементи творчості, робить її активнішою. Морозова (1969) з'ясувала, що при вмілому підході, в поступово і послідовно організованій діяльності у цих дітей починає формуватися пізнавальний інтерес, який сприяє подоланню інтелектуальної пасивності та стимулює розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями. Якщо дитина проявляє інтерес до занять спортом, рухливих ігор з елементами туризму, краєзнавчих досліджень у природі, історико-культурних об'єктів, то залучення такого школяра до туристсько-краєзнавчої діяльності буде для нього цікавим і корисним.

Разом з тим, Морозова (1969) з'ясувала, що інтереси школярів з інтелектуальними порушеннями характеризуються нестійкістю, орієнтацією на зовнішню привабливість, а не зміст. Тож особливого значення набуває психолого-педагогічне стимулювання у цих школярів мотивації, самостійності та цілепокладання.

2. *Психолого-педагогічне стимулювання мотивації, самостійності та цілепокладання школярів.* Ураховуючи нестійкість та недостатню глибину інтересів дітей з інтелектуальними порушеннями, актуальною потребою стає розвиток суб'єктної позиції учня, яка формується за рахунок умінь ставити цілі та визначати тактику їх досягнення у майбутньому, адже залучення до гуртків позашкільної освіти має виразну професійно-орієнтаційну функцію, отже впливає на професійно-трудова соціалізацію осіб з інтелектуальними порушеннями (Дрозд, 2020).

3. *Педагогічна діагностика стану моторного розвитку та рухових якостей* для визначення оптимального навантаження в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

4. Виявлення ступеня сформованості навичок самообслуговування та самостійного проживання, які мають бути враховані при організації туристських подорожей та екскурсій.

Створення корекційно-спрямованого освітнього середовища гуртка туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти вимагає створення педагогічних умов, які позитивно впливають на процеси соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями, адже сприятливий розвиток компенсаторних процесів у дітей інтелектуальними порушеннями залежить від цілого ряду спеціально створюваних умов для одержання освіти. С. Миронова (2008) розглядає ці умови як умови навчання (виховання), з-поміж іншого, спеціальні освітні програми і методи навчання, індивідуальні технічні засоби навчання й середовище життєдіяльності, а також педагогічні, медичні, соціальні та інші послуги (Миронова, 2008). Без цих умов є неможливим (чи ускладненим) засвоєння навчальної програми туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти дітьми з інтелектуальними порушеннями. До таких умов освітнього середовища відносимо просторово-предметні, соціальні та психодидактичні.

Плануючи залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до гурткової роботи туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти, особливу увагу слід приділяти створенню сприятливих предметно-просторових умов. Зокрема Efthymiou & Kington (2017) встановлено, що успішність корекції розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями значною мірою залежить від урахування потреб дітей і відображення в середовищі засобів для їх задоволення через маркування та однорідний підхід. Тож, просторово-предметні умови освітнього середовища характеризують не стільки сукупність, «колекцію» тих чи інших просторових і предметних «одиниць» (приміщень, меблів, приладів тощо), скільки спосіб їх функціонування в освітньому середовищі, яке надає суб'єктам комплекс різноманітних можливостей, провокуючи їх на вияв самостійності та вільної активності у різних видах діяльності, що є чинником та загальною закономірністю пізнавального розвитку (Коваленко, 2019b).

До просторово-предметних умов належать:

–безпеку освітнього середовища, забезпечена на основі правил безпеки, принципів доступності та раціональності;

– зручність навчальних приміщень. Приміщення, де відбуваються заняття гуртка туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти, мають бути просторими для відпрацювання практичних навичок, їх слід розміщувати тільки на першому або другому поверхах будівлі;

– достатня освітленість. Кабінет повинен мати природне освітлення. Незалежно від розміщення вікон (збоку, зверху), в навчальних приміщеннях світло має падати на робочі місця зліва;

– безпечність. Для організації безпечного переміщення дітей пандуси і сходи повинні мати з двох боків огороження висотою не нижче 0,9 м з поручнями на двох рівнях (0,7 і 0,5 м). Ребра сходинок мають бути заокруглені. В огорожі сходів передбачаються вертикальні елементи з проміжками не більше 0,1 м. Для дітей з інтелектуальними порушеннями перша та остання сходинки сходового маршруту повинні мати контрастний за кольором та фактурою матеріалу край, що відрізняється від решти сходинок;

– відповідність меблів. Навчальні меблі та обладнання приміщень мають відповідати віковим та морфологічним особливостям дітей, враховувати специфіку освітнього процесу туристсько-краєзнавчого напрямку та корекційно-реабілітаційних заходів. Заборонено використання лав і табуретів замість стільців;

– доречність наочності. Стіну, на якій розташована дошка, не можна перенавантажувати сенсорними стимулами, різноманітною наочністю, адже дитині з інтелектуальними порушеннями властиві порушення сприймання, тобто в процесі засвоєння знань вона може втратити об'єкт сприймання. Занадто велика кількість наочних посібників створює у школярів з інтелектуальними порушеннями «сенсорне перенасичення». Добираючи наочність, варто подбати про те, щоб найбільше враження на учнів справляли найбільш суттєві риси та ознаки об'єкта, щоб другорядне не відволікало їх від основного.

Особливого значення набувають *психодидактичні педагогічні умови освітнього середовища*. Для дітей з інтелектуальними порушеннями виняткового значення набуває модифікація освітніх програм туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти. Добираючи зміст освіти, слід керуватися тим, що може засвоїти дитина певного віку з огляду на рівень розвитку її пізнавальних можливостей та фізичних сил. Тобто варто визначити, чому навчати, як навчати і що це дасть для корекції психофізичних порушень дитини, її розвитку і становлення як особистості.

Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти

Для дітей з інтелектуальними порушеннями винятково важливим є впровадження охоронного режиму, який полягає у дозуванні навантаження відповідно до індивідуальних особливостей темпів роботи та швидкості наростання втоми; чергуванні розумової та фізичної праці, простих і складних завдань; створенні умов для додаткового відпочинку у вигляді релаксації. Зміст освіти дітей з інтелектуальними порушеннями має відповідати психічним можливостям цих учнів. Застосовуються різноманітні засоби навчання: наочні посібники, картографічний та роздатковий матеріали, технічні засоби навчання.

Охоронно-педагогічний режим – це певний розпорядок організації освітнього процесу, в ході якого створюються найсприятливіші умови для захисту ослабленої нервової системи і психіки дитини з особливими освітніми потребами від надмірних подразнень, різких змін в умовах перевтоми, появи астеничних реакцій тощо.

Згідно з нормами наказу МОЗ України № 144 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил „Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів”» (2013), безперервне зорове навантаження для учнів молодшого шкільного віку не повинно перевищувати 10 хв., середнього і старшого шкільного віку – 15 хв.

Заняття гуртка організовуються як теоретичні, так і практичні. Тривалість занять обчислюється в академічних годинах (45 хв. – 1 академічна година) і визначається з урахуванням психофізичного розвитку вихованців та допустимого навантаження.

Експерсії та практичні заняття є обов'язковими та необхідними складовими корекційно-спрямованого освітнього процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту тем до реального життя. Періодичність експерсій і практичних занять на місцевості – один раз на місяць. Необхідною умовою організації експерсій і практичних занять на місцевості є дотримання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки.

Керівник гуртка має чітко визначити навчальну, корекційну і виховну мету експерсії відповідно до програми гурткової роботи, рівня засвоєння матеріалу школярами. Слід узгодити місце проведення експерсії, передбачене програмою, з місцевими умовами; правильним буде відвідання його вчителем заздалегідь. Керівник гуртка має передбачити маршрут і місця відпочинку (якщо це буде необхідно). Слід підготувати учнів до

проведення екскурсії: повідомити її мету, місце проведення, повторити правила дорожнього руху, техніки безпеки і поведінки у громадських місцях. Після екскурсії необхідно підвести підсумки.

При виконанні учнями завдань доцільно використовувати метод «кейсів» із детальним та лаконічним описом дій та їх послідовності, які мають здійснити школярі в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. Зміст завдань, які надаються дітям з інтелектуальними порушеннями, має відповідати за рівнем труднощів їхній зоні найближчого розвитку. Корекційний ефект пов'язаний із забезпеченням вихованцю гуртка успіху і наполегливим закріпленням позитивних психічних новоутворень для переведення їх на рівень актуального розвитку пізнавальних здібностей учня. Завдання, адресовані до зони найближчого розвитку учня, мають виконуватися ним з педагогічною допомогою. У якості такої можуть бути використані різні види загально-орієнтувальних і таких втручань педагога в діяльність учня на різних її етапах, що направляють, пояснюють, підказують, стимулюють, корегують, підкріплюють. Не можна залишити поза увагою і наочні засоби, письмові інструкції, додаткову інформацію з тексту підручника тощо. Проте, з метою розвитку самостійності у вихованців рекомендується в міру закріплення у них певних умінь йти від диференційованої допомоги майже кожної дії школяра, від детальної розгорнутої словесної інструкції до все більш і більш загальної інструкції і до самостійного виконання завдання. Таким чином пізнавальні потенції школяра, що виявлялися епізодично, ситуативно, в умовах сприйняття допомоги, зможуть перейти у відносно стабільне особистісне утворення.

Залучення дітей з інтелектуальними порушеннями до гурткової роботи туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти передбачає створення *соціальних умов*.

1. Надання позитивного підкріплення проявам самостійності, виконаної операції або дії, соціально-нормативної поведінки тощо. Важливо пам'ятати, що навички формуються в «успішній» діяльності за наявності позитивних підкріплень;

2. Зв'язок із життям та можливість застосовувати отримані знання в процесі життєдіяльності, соціально-корисній праці;

3. Створення умов для розвитку критичності, адекватної самооцінки, реалістичного рівня домагань та розвитку самосвідомості на основі надання кожній дитині посиленого завдання або доручення, з урахуванням її індивідуальних здібностей, інтересів, захоплень, докладного роз'яснення

Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти

вимог до його виконання, надання допомоги та здійснення контролю за виконанням доручень.

Висновки. Отже, психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку ми розглядаємо в аспекті визначення й урахування модально-специфічних закономірностей психічної діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями та створення на їх основі спеціальних, максимально відповідних інтересам, потребам і можливостям дитини умов навчання (просторово-предметних, психодидактичних та соціальних). Визначено, що психологічними засадами залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти є проведення стартової діагностики схильностей та здібностей дітей до туристсько-краєзнавчої діяльності, психолого-педагогічне стимулювання мотивації, самостійності та цілепокладання школярів; виявлення стану розвитку моторної сфери та рухових якостей; встановлення ступеня сформованості навичок самообслуговування та самостійного проживання. Педагогічними засадами є створення просторово-предметних середовищних умов на основі правил безпеки, принципів доступності, раціональності та корекційної спрямованості предметних ресурсів; психодидактичних середовищних умов, що передбачають модифікацію навчальних програм туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти з урахуванням специфіки психомоторного розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями та соціальних умов, спрямованих на максимальний розвиток самостійності і навичок соціального функціонування в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі передбачають розробку структурно-функціональної моделі соціалізації дітей шкільного віку у творчих об'єднаннях інших напрямів позашкільної освіти на основі організаційного, діяльнісного, корекційного, цільового та терапевтичного підходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бех, І. Д. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей*. Київ-Чернівці: Букрек.
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун. Отримано з: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
- Дрозд, Л. В. (2020). Корекційно-розвивальна програма з формування життєвого цілепокладання у підлітків в умовах спеціальних закладів освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*, 2. 183-190.
- Коваленко, В. Є. (2019а). Взаємодія закладів позашкільної та загальної середньої освіти у процесі соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями. *Педагогіка та психологія*, 61. 81-91
- Коваленко, В. Є. (2019b). Позашкільна освіта дітей з особливими освітніми потребами як фактор їх соціалізації. У *Man and environment, trends and prospects. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan. 10-11 February 2020)* (pp. 139-141). Tokyo: ISG.
- Коваленко, В. Є. (2020а). Вікові особливості соціального становлення дітей з інтелектуальними порушеннями в спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Мукачівського Державного Університету. Педагогіка та психологія*, 6(2), 173-184.
- Коваленко, В. Є. (2020b). Особливості соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в онтогенетичному вимірі. У *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики: тези доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18–19 листопада 2020 р.)*, 1. Київ: Університет "Україна".
- Коваленко, В. Є. (2020c). Соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями у гуртковій роботі спортивно-оздоровчого напрямку позашкільної освіти. У *Фізичне виховання та спорт в закладах вищої освіти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (18 грудня 2020 року, м. Харків)* (с. 184-186). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця.
- Коваленко, В. Є. (2020d). Соціалізація особистості як предмет психолого-педагогічних та соціологічних досліджень. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 7(338), 5-16.
- Коваленко, В. Є. (2020e). Структура системи позашкільної освіти в Україні. *SWorldJournal*, 6(4), 103-107.
- Коваленко, В. Є. (2020f). Ціннісні орієнтації особистості як показник соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями. У *Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23–24 жовтня 2020 року)* (с. 61-64). Львів: ГО "Львівська педагогічна спільнота".
- Коваленко, В. Є., & Туренко, Н. М. (2020). Гурткова робота як засіб соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9(103). 78-90.

Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти

- Литовченко, О. В. (2013). Сучасні моделі залучення дітей та молоді з особливими потребами до позашкільної освіти. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*, 10, 130-139. Отримано з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2013_10_14
- Мархалюк, Н. П. (Ред.). (2020). *Форми роботи з вивчення рідного краю юними краєзнавцями*. Отримано з: <http://st-test.fln.com.ua/upload/files/123/85ddf462db0b9afe116ba33c6d68a8c6.pdf>
- Миронова, С. П. (2008). *Олігофренопедагогіка*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет; редакційно-видавничий відділ.
- Міністерство освіти і науки України. (2014). *Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи: Наказ МОН України від 02.10.2014 № 1124*. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14#Text>
- Міністерство охорони здоров'я України. (2013). *Про затвердження Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів"*: Наказ МОЗ України № 144 від 20.02.2013. Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-13#Text>
- Морозова, Н. Г. (1969). *Формирование познавательных интересов у аномальных детей*. Москва: Просвещение.
- Омельченко, Д. Г. (2017). *Навчальна програма з позашкільної освіти "Юні туристи-краєзнавці"*. Початковий рівень. Отримано з: <https://drive.google.com/file/d/0B0kHwvQLtSb5TWZtTEY3WDlwc1E/view?resourcekey=0-SQlzlWV3MafgzEqwe9GyfQ>
- Редіна, В. А. (2000). *Організація пошукової діяльності учнів у позашкільних закладах освіти*. (Дис. канд. пед. наук). Інституту проблем виховання АПН України, Київ.
- Синьов, В. М., Бистрова, Ю. О., Коваленко, В. Є., & Бистров, А. Є. (2019). Висвітлення проблеми емоційно-поведінкових порушень в осіб з інтелектуальною недостатністю в українській психолого-педагогічній науці. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*, 13, 242-256.
- Супрун, М. О. (2009). *Корекційне виховання учнів допоміжної школи засобами учнівського самоврядування*. Київ : МП "Леся".
- Шульженко, Д. І. (2018). Етична та психокорекційна складові інклюзивної системи навчання учнів із інтелектуальними та аутистичними порушеннями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 35, 173-180.
- Agran, M., Wojcik, A., Cain, I., Thoma, S., Achola, E., Austin, K., Nixon, C. & Tamura, R. (2017). Participation of Students with Intellectual and Developmental Disabilities in Extracurricular Activities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 52(1), 3-12.

Efthymiou, E. & Kington, A. (2017). The development of inclusive learning relationships in mainstream settings: A multimodal perspective. *Cogent Education*, 4. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2331186X.2017.1304015>

Wethal, E. (2014). *Inclusion of children and youth with disabilities in scouting*. (Master's Thesis Master of Philosophy in Special Needs Education). University of Oslo. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/30829927.pdf>

REFERENCES

Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei* [*Personality on the way to spiritual values*]. Kyiv-Chernivtsi : Bukrek. [in Ukrainian].

Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [*Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language*]. Kyiv; Irpin: Perun. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/zasada> [in Ukrainian].

Drozd, L. V. (2020). Korektsiino-rozvyvalna prohrama z formuvannia zhyttievoho tsilepokladannia u pidlitkiv v umovakh spetsialnykh zakladiv osvity. [Correctional and developmental program for the formation of life goals in adolescents in special educational institutions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Psykholohichni nauky*, 2, 183-190. [in Ukrainian].

Kovalenko, V. Ye. (2019a). Vzaiemodiia zakladiv pozashkilnoi ta zahalnoi serednoi osvity u protsesi sotsializatsii ditei z intelektualnymy porushenniamy. [Interaction of out-of-school and general secondary education institutions in the process of socialization of children with intellectual disabilities.]. *Pedahohika ta psykholohiia*, 61, 81-91. [in Ukrainian].

Kovalenko, V. Ye. (2019b). Pozashkilna osvita ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy yak faktor yikh sotsializatsii. [Features of socialization of children with intellectual disabilities in the ontogenetic dimension]. In *Man and environment, trends and prospects. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan. 10-11 February 2020)* (pp. 139-141). Tokyo: ISG. [in Ukrainian].

Kovalenko, V. Ye. (2020a). Vikovi osoblyvosti sotsialnoho stanovlennia ditei z intelektualnymy porushenniamy v spetsialnykh psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh [Age features of social formation of children with intellectual disabilities in special psychological and pedagogical researches]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho Derzhavnoho Universytetu. Pedahohika ta psykholohiia* [*Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Pedagogy and psychology*], 6(2), 173-184. [in Ukrainian].

Kovalenko, V. Ye. (2020b). Osoblyvosti sotsializatsii ditei z intelektualnymy porushenniamy v ontohenetychnomu vymiri [Features of socialization of children with intellectual disabilities in the ontogenetic dimension]. In *Inklyuzyvne osvitnie seredovyshche: problemy, perspektyvy ta krashchi praktyky: tezy dopovidei 20 Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 18–19 lystopada 2020 r.)* [*Inclusive educational environment: problems, perspectives and best practices: abstracts of the reports of the 20 International scientific-practical conference (Kyiv, November 18-19, 2020)*], 1. Kyiv: Universytet "Ukraina".

- Kovalenko, V. Ye. (2020c). Sotsializatsiia ditei z intelektualnymy porushenniamy u hurtkovii roboti sportyvno-ozdorovchoho napriamu pozashkilnoi osvity [Socialization of children with intellectual disabilities in the group work of sports and recreation of out-of-school education]. In *Fizychne vykhovannia ta sport v zakladakh vyshchoi osvity: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (z mizhnarodnoiu uchastiu) (18 hrudnia 2020 roku, m. Kharkiv)* (ss. 184-186) [*Physical education and sports in higher education institutions: materials of the II All-Ukrainian scientific-practical conference (with international participation) (December 18, 2020, Kharkiv)*] (pp. 184-186). Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia. [in Ukrainian].
- Kovalenko, V. Ye. (2020d). Sotsializatsiia osobystosti yak predmet psykholoho-pedahohichnykh ta sotsiolohichnykh doslidzhen [Socialization of personality as a subject of psychological, pedagogical and sociological research]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka* [*Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University*], 7(338), 5-16. [in Ukrainian]
- Kovalenko, V. Ye. (2020e). Struktura systemy pozashkilnoi osvity v Ukraini. [The structure of the out-of-school education system in Ukraine]. *SWorldJournal*, 6,(4), 103-107. [in Ukrainian]
- Kovalenko, V. Ye. (2020f). Tsinnisni oriientsatsii osobystosti yak pokaznyk sotsializovanosti ditei z intelektualnymy porushenniamy [Value orientations of personality as an indicator of socialization of children with intellectual disabilities]. In *Psykhologhiia ta pedahohika: suchasni metodyky ta innovatsii, dosvid praktychnoho zastosuvannia: Zbirnyk tez naukovykh robit uchastykiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Lviv, 23–24 zhovtnia 2020 roku)* (ss. 61-64) [*Psychology and pedagogy: modern methods and innovations, experience of practical application: Collection of abstracts of scientific works of participants of the international scientific-practical conference (Lviv, October 23-24, 2020)*] (pp. 61-64). Lviv: HO "Lvivska pedahohichna spilnota". [in Ukrainian]
- Kovalenko, V. Ye., & Turenko, N. M. (2020). Hurtkova robota yak zasib sotsializatsii ditei z intelektualnymy porushenniamy [Group work as a means of socialization of children with intellectual disabilities.]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii* [*Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*], 9(103), 78-90. [in Ukrainian]
- Lytovchenko, O. V. (2013). Suchasni modeli zaluchennia ditei ta molodi z osoblyvymy potrebamy do pozashkilnoi osvity [Modern models of involvement of children and youth with special needs in out-of-school education]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy* [*Current problems of education and upbringing of people with special needs*], 10, 130-139. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2013_10_14 [in Ukrainian].
- Markhaliuk, N. P. (Ed.). (2020). *Formy roboty z vyvchennia ridnoho kraiu yunymy kraieznavtsiamy* [*Forms of work on the study of the native land by young local historians*]. Retrieved from: <http://st-test.fln.com.ua/upload/files/123/85ddf462db0b9afe116ba33c6d68a8c6.pdf> [in Ukrainian]
- Myronova, S. P. (2008) *Olihofrenopedahohika* [*Oligophrenic pedagogy*]. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi derzhavnyi universytet; redaktsiino-vydavnychy viddil. [in Ukrainian]

- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2014). *Pro zatverdzhennia normatyvno-pravovykh aktiv, yaki rehlamentuiut poriadok orhanizatsii turystsko-kraieznavchoi roboty: Nakaz MON Ukrainy vid 02.10.2014 № 1124* [On approval of normative legal acts regulating the procedure for organizing tourist and local lore work: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 02.10.2014 № 1124]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14#Text>
- Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy [Ministry of Health of Ukraine]. (2013). *Pro zatverdzhennia Derzhavnykh sanitarnykh norm ta pravyl "Hihienichni vymohy do ulashtuvannia, utrymannia i rezhymu spetsialnykh zahalnoosvitnykh shkyl (shkil-internativ) dlia ditei, yaki potrebuiut korektsii fizychnoho ta (abo) rozumovoho rozvytku, ta navchalno-reabilitatsiinykh tsestriv": Nakaz MOZ Ukrainy № 144 vid 20.02.2013* [On approval of the State sanitary norms and rules "Hygienic requirements for the arrangement, maintenance and regime of special secondary schools (boarding schools) for children in need of correction of physical and (or) mental development, and training and rehabilitation centers": Order of the Ministry of Health of Ukraine № 144 from 20.02.2013]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-13#Text>
- Morozova, N. G. (1969). *Formirovanie poznavatel'nyh interesov u anomal'nyh detej* [Formation of cognitive interests in abnormal children]. Moskva: Prosveshhenie. [in Russian].
- Omelchenko, D. H. (2017). *Navchalna prohrama z pozashkilnoi osvity "Iuni turysty-kraieznavtsi". Pochatkovyi riven. [Curriculum for extracurricular education "Young tourists-local historians". Initial level]*. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/0B0kHwvQLtSb5TWZtTEY3WDlwc1E/view?resourcekey=0-SQlzlWV3MafgzEqwe9GyfQ>. [in Ukrainian].
- Redina, V. A. (2000) *Orhanizatsiia poshukovoi diialnosti uchniv u pozashkilnykh zakladakh osvity* (Dys. kand. ped. nauk) [Organization of search activities of students in out-of-school educational institutions (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]. Institute of Education Problem, Kyiv [in Ukrainian].
- Synov, V. M., Bystrova, Yu. O., Kovalenko, V. Ye., & Bystrov, A. Ye. (2019). Vysvitlennia problemy emotsiino-povedinkovykh porushen v osib z intelektualnoiu nedostatnistiu v ukrainskii psykholoho-pedahohichnii nauksi [Coverage of the problem of emotional and behavioral disorders in people with intellectual disabilities in the Ukrainian psychological and pedagogical science]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky* [Current issues of correctional education. Pedagogical sciences], 13, 242-256. [in Ukrainian].
- Suprun, M. O. (2009) *Korektsiine vykhovannia uchniv dopomizhnoi shkoly zasobamy uchnivskoho samovriaduvannia* [Corrective education of auxiliary school students by means of student self-government]. Kyiv: MP "Lesia". [in Ukrainian]
- Shulzhenko, D. I. (2018). Etychna ta psykholokorektsiina skladovi inkluzyvnoi systemy navchannia uchniv iz intelektualnymy ta autystychnymy porushenniamy [Ethical and psycho-correctional components of an inclusive education system for students with intellectual and autistic disorders]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia* [Scientific journal of the National Pedagogical University

Коваленко В. Є. Психолого-педагогічні засади залучення школярів з інтелектуальними порушеннями до туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти

named after M. P. Drahomanov. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology], 35, 173-180. [in Ukrainian]

- Agran M., Wojcik A., Cain I., Thoma C., Achola E., Austin K., Nixon C. & Tamura R. (2017). Participation of Students with Intellectual and Developmental Disabilities in Extracurricular Activities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*. 52 (1) (March 2017), 3-12. [in English]
- Efthymiou, E. & Kington, A. (2017). The development of inclusive learning relationships in mainstream settings: A multimodal perspective. *Cogent Education*, 4. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2331186X.2017.1304015>. [in English].
- Wethal, E. (2014). *Inclusion of children and youth with disabilities in scouting*. (Master's Thesis Master of Philosophy in Special Needs Education). University of Oslo. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/30829927.pdf> [in English].

Коваленко Вікторія Євгенівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету імені
Г. С. Сковороди
каб. 222-Б, вул. Валентинівська, 2,
Харків, Україна 61168
Тел. +38(099) 054 66 24
ORCID ID 0000-0002-7792-4653
e-mail: kovalenkov811@gmail.com

Kovalenko Viktoriia,
PhD psychology, professor assistant,
Professor assistant of the of Human Health,
Rehabilitology and Special Psychology
Department of H.S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University
Room 222-B, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Tel. +38(099) 054 66 24
ORCID ID 0000-0002-7792-4653
e-mail: kovalenkov811@gmail.com

УДК 37.06.24

**EDUCATIONAL WORK WITH GIFTED CHILDREN
IN PRIMARY SCHOOL IN CHINA (on the example
of communicatively gifted children)**

Peng Chen

**НАВЧАЛЬНА РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ПОЧАТКОВІЙ
ШКОЛІ В КНР (на прикладі комунікативно обдарованих дітей)**

Пен Чен

Chinese pedagogical science always had a rather complex relationship with the concept of “giftedness” as a social and educational reality as a sign of a person’s giftedness in traditional Chinese pedagogy was considered as the person’s social success (good position, social and professional demand, maximum compliance with the social ideal of society). Online education is always considered a supporting form of education service in China or a variant of education service providing for special categories of children (hard-to-reach children, children with special physical and educational needs, those who are in difficult life situations: imprisoned, in hospital, etc). However, the 2020 pandemic situation faced the whole world and China in particular with the need to reconsider views over the place of distance education. All pedagogical and educational work in the world has moved online and worked with gifted children is no exception. The article presents the Chinese experience of online work with gifted children (especially the communicatively gifted ones) using special education platforms and programs. To write the article, a complex of theoretical and empirical research methods were used (abstraction method, analysis of pedagogical literature, induction and deduction, observation, etc.).

The study is conducted as a part of “A Comparative Study on Professional Development of Primary School Teachers in China and South Korea” research program (registration number ZKNUC2017038)

Keywords: gifted children; distance education; primary education; creative education; education platform; communicatively gifted children; socially gifted.

Китайська педагогічна наука завжди мала досить складні стосунки з поняттям «обдарованість» як соціальною та освітньою реальністю, оскільки ознакою обдарованості людини у традиційній китайській педагогіці вважався соціальний успіх людини (обре матеріальне становище, соціальний та професійний попит, максимальна відповідність соціальному ідеалу суспільства). Онлайн-освіта завжди вважається допоміжною формою освіти в Китаї або варіантом освітньої послуги, діяльність якої спрямована на особливі категорії дітей (важкодоступні діти, діти з особливими фізичними та освітніми потребами, ті, хто опинився у складній життєвій ситуації:

ув'язнені, у лікарні тощо). Однак ситуація з пандемією 2020 року поставила увесь світ та Китай, зокрема, перед необхідністю переглянути погляди щодо місця дистанційної освіти. Вся педагогічна та освітня робота у світі була переміщена в Інтернет і робота з обдарованими дітьми не стала винятком. Стаття має на меті представити китайський досвід роботи з обдарованими дітьми (особливо з комунікативно обдарованими) в Інтернеті за допомогою спеціальних освітніх платформ та програм. Для написання статті було використано комплекс теоретичних і емпіричних методів дослідження (метод абстракції, аналіз педагогічної літератури, індукція та дедукція, спостереження тощо).

Дослідження проводиться в рамках програми «Порівняльне дослідження професійного розвитку вчителів початкових класів у Китаї та Південній Кореї» (реєстраційний номер ZKNUC2017038)

Ключові слова: обдаровані діти; дистанційна освіта; початкова освіта; творча освіта; освітня платформа; комунікативно обдаровані діти; соціально обдаровані.

INTRODUCTION

Revealing, development and support of gifted children, ensuring their personal, social self-realization and professional self-determination is a modern social order, which determines “the preservation of the country’s national gene pool, the formation of the future highly professional elite in various fields of intellectual and creative activity” (Clark, 2008). The issue of children’s giftedness, educational work with them, development of their abilities refers, on the one hand, to the rather studied ones, on the other hand, it is a subject of ongoing disputes in the pedagogical environment. By the beginning of the XXI century the problem of identifying and developing gifted children, realizing their potential has not lost its relevance, but scientific views on what constitutes children’s giftedness, what are its types, methods of identification, pedagogical methods of development, have changed in many ways. New types of giftedness were identified (empathic, leadership, social, communicative, etc.).

The giftedness of children became the subject of the Chinese pedagogical sciences’ attention only in the second half of the 20th century. It was created the system for the selection of children gifted in various fields of activity (science, music, sports, technology) with their further relocation to specialized educational institutions (mainly of the boarding type) for the maximum development of their abilities. Communicatively gifted children present a special category of gifted children as the process of working with such children goes systematically in the process of obtaining general education and do not imply the exclusion of communicatively gifted children from the primary children’s collective for subsequent transfer to specialized boarding schools or classes. The Chinese education system is interested in the early identification and development of such

children since it is them who are subsequently considered as the personnel reserve of the Party and social movements in the country. Computer technologies today are an integral part of the education systems around the world. Thanks to the good financial support from the state, China today can be considered the flagship in the use of computer programs and the Internet in the educational process. However, the majority of modern computer products, cracking for the development of a certain type of giftedness, bypass the work in the field of communicative giftedness.

In the research, we used a complex of pedagogical methods traditional for research of such kind: analysis of pedagogical literature, media materials, documentation on issues of both distance educational work with children in general and the practice of working with communicatively gifted children in particular in the PR China and abroad; praximic methods (process analyze of practical activities in this area of education; method of independent characteristics); analysis and synthesis of existing approaches and theoretical ideas; induction and deduction; classification; analogy; comparison; hypothesis making; forecasting. Among the empirical methods that were used while making the research, there can be named observation, pedagogical consulting, studying, generalization, and dissemination of typical and advanced pedagogical experience of the PRC in the field of requirements for modern educational IT products.

LITERATURE REVIEW

Since the subject of this article is complex and consists of at least 3 components (the general concept of communicative giftedness, the features of educational work with gifted children in the context of online education, and the features of IT products for gifted children's activities in modern China), the characteristics of modern scientific research will also consist of 3 blocks. We have not found studies that would raise the issue of pedagogical work with communicatively gifted children in the context of online education, in particular in PR China.

Based on the most popular interpretations of the giftedness concept (which came to education from psychology), the modern world and Chinese pedagogy see giftedness as:

- qualitatively unique combination of abilities that ensures the successful performance of the activity (H. Gardner, A. Passow, P. Phenix, S. Reis, J. Renzulli, and others);

- general ability that determines the breadth of a person's capabilities, conditions, and originality of his activities (S. Kaplan, I. Sato, L. Smith, E. Torrance, V. Wardand others);
- mental potential, or intellect; a holistic characteristic of (individual) cognitive and learning abilities (S. Schroth, J. Helfer J. A. J. Shi, Z. Zha, and others);
- talent, the presence of internal conditions for outstanding achievements and activities (J. Chan, R. Li, J. Spinks, and others);
- a high level of development of any abilities (scientific, artistic, creative, etc.) (K. Heller, F. Monks, R. Sternberg, R. Subotnik, and others);
- dominance of a certain trait of a person's character, which determines his/her personality type, behavior, etc. (empathic giftedness, social giftedness, communicative giftedness, etc.) (V. Vaughan, J. Feldhusen, J. Asher, W. Wu, S. Chou, and others).

Most modern scientific works by both Chinese and foreign researchers devoted to the issues of pedagogical work with gifted children in China and the PR China today are mainly devoted to the issues of gifted children selection and training system's genesis in China with the emphasis on the historical component (K. Latshaw, Z. Bahr, and others); comparison of the Chinese and American, British and Russian systems of work with this category of children (S. Schroth, J. Helfer, D. Beck, L. Kalashnyk, V. Yermakov, and others) and the innovations that the Chinese educational institutions of the informal education use in the practice of working with gifted children (U. Munandar, F. Monks, R. Sternberg, and others).

Such researchers as R. Li, R. Jie, Z. Rao, F. Zhao, L. Lou in their publications raise questions about the use of modern IT technologies in education in PR China, insisting on the point of view that these programs should be a common product of computer and educational specialists, as well as putting forward many requirements for an IT product that can be used for the education sector and what components should be present if a particular program is positioned as the one to be used in work with gifted children

RESULTS

Understanding of talents and giftedness at all times was far from ambiguous. The idea of giftedness is influenced by cultural and historical conditions: social structure, social values, social ideology, social stereotypes, as well as scientific views and concepts in a particular country at a particular time.

Every society defines giftedness according to its needs, therefore its understanding changes depending on time and place as the concept of giftedness changes depending on the changes that have a place in a society and its needs.

Various types of human activity require different types of giftedness, types of personal orientation. According to the types of activity and the spheres of the psyche that provide it, the following types of talent are traditionally distinguished:

- General intellectual (encyclopaedic);
- Academic (mathematical);
- Creative;
- Artistic and aesthetic;
- Communicative;
- Psychomotor;
- Practical;
- Spiritual and value (Piechowski, 2009).

The characteristics and needs of different groups of talented children and youth vary greatly, they need different support programs, a system of events that would be closely related to the main type of talent the child has.

The communicative abilities of a person occupy an important place in the general structure of human abilities. The level of their development determines how successfully the individual can communicate with others. Communication is one of the key factors in the development and socialization of a person; without it, these processes are impossible. Through communication, a person assimilates information, knowledge, experience, norms, etc., and also identifies himself/herself as a person.

As modern studies show (Rogers, 2002), success in life is often achieved not by those who have highly developed intellectual abilities, but by the people who can easily enter into communication, establish favorable interpersonal relationships. The basis of success in a social environment largely depends on communicative abilities and giftedness. Communicative giftedness covers a wide area of social relations at the “person-person” level, presupposes the innate ability of a person to establish contacts, to understand human behavior correctly, to express judgments about people quickly and accurately, to understand and predict the behavior of another person and to build high-quality interpersonal relationships. Communicatively gifted people are characterized by a high level of intelligence, well-developed intuition, understanding of feelings and needs of other people, ability to empathize, a vivid sense of humor that helps them to get in touch with other people and to be liked by them (Smith, 2005). Communicative

giftedness is an integral part of leadership as a personal characteristic of a person, which is the subject of special attention for the system of pedagogical work with a child in China.

There are many prerequisites for the development of communicative giftedness during childhood. At this time, self-awareness, the need for communication with adults and peers, the ability to empathize, empathy are actively formed, social emotions and feelings develop. Communicatively gifted children are always leaders in a children's team. They have early leadership qualities that contribute to the unification of the children's micro collective. They are distinguished by their activity, a seen interest in people, and the need for communication. It is precisely the communicatively gifted children who become the initiators of interaction in any group. A communicatively gifted child often takes on the role of organizer of collective games and other group activities. Possessing good speech skills, he/she can tell the teacher or other grown-ups what other children want, as a lot of children find it difficult to express their thoughts. In other words, communicatively gifted children are not afraid of grown-ups at any age, they see them as interlocutors and communication partners. Such children always show a willingness to help their peers with advice or deed, they can settle emerging conflicts (Bar-On, 2007). Most children want to communicate and be friends with communicatively gifted children.

Communicatively gifted children imagine how any game or activity can be organized, they know how to create conditions for games or activities: they choose a place, assign roles, find the necessary toys and tools, determine the content of the game or activity and always bring something new into it (mainly into the procedure or predicted result). Such children participate with interest in conversations on the topic of the upcoming game or activity, ask adults many questions to learn something new, and are happy to share their impressions with everyone around them. Vivid impressions allow communicatively gifted children to take a more responsible attitude to everything they do. They are inventive in their actions with toys, imitate their voices, and conduct conversations with them, their activities are emotional. More often communicatively gifted children willingly take on the main roles and do well with them. They often show exaggerated demands on their peers, striving for leadership (Smith, 2005; Sternberg, 2015).

The preschool group is the first children's community in which communication and various types of children's activities are formed and developed, a new social role is acquired – a member of a children's group,

relationships with peers are formed. The task of the preschool and school education system in the PRC is to identify and monitor communicatively gifted children. In contrast to many Western countries (Israel, Ukraine, France, etc.) where the term “hyperactive” is often used for communicative (socially) gifted children and it is believed that this aspect requires pedagogical (and sometimes medical) correction, in modern China, even in kindergarten, such children become “assistants” of the educator and the development of their communicative giftedness goes on systematically and naturally. The kindergarten charter stipulates that each teacher must have at least 2 assistants from among the children of the group. It is believed that this stimulates the children of the group to self-organization, teaches children to be vertical in the team, etc. In cases when there is no informal leader in the group (a child with a seen communicative giftedness), the teacher must observe the children and, during the first 15 days of their stay in kindergarten, identify children with potential leadership qualities and signs of communicative talent. This type of activity is very important for the education system in the PRC today. Communicatively gifted children, passing from nursery school to elementary one and from elementary school to middle school, receive a special mark in the student’s card and have bonuses for admission to a pioneer or young communist party organizations, become leaders of social movements, and subsequently can make a wonderful career in the spheres of public activity or management (Dai, Steenbergen-Hu & Yang, 2016).

There is one more thing that should be mentioned while analyzing the problem of the communicative giftedness of children. The main peculiarity of sensual types of giftedness (which includes communicative) is that it does not imply the process of selecting children for special classes or developing and improving their giftedness in artificially created additional educational institutions (which include children’s clubs, individual and group lessons, etc.). The usual mechanisms traditionally used with other types of giftedness (individual work, specialized clubs, and courses mainly in non-formal education) do not work with communicatively gifted children, since they need an audience and the realization of their leadership ambitions for development (Zhao, 1996).

The Coronavirus pandemic turned up to be a real challenge for without the exception every well-established social scheme and model for organizing life and human activities. On the one hand, protracted quarantine and self-isolation as a social phenomenon showed the vulnerability of existing medicine, economics, public administration, and education as existing systems. However, on the other hand, the need to continue life and work, even in such conditions, led to a sharp

appearance or activation of forms that before Corona was only under development. Currently, there are many programs of artificial intelligence (AI) that help in education, thanks to which students, schoolchildren, and teachers get huge benefits. The use of artificial intelligence capabilities in teaching humanitarian disciplines or humanities is today the subject of discussion among methodologists. Today in the pedagogical space there are many programs and methods of teaching various disciplines for students of different ages who use the capabilities of artificial intelligence. However, these programs mainly exist in the field of non-formal education or for individual use to increase the level of knowledge.

However, if online learning and educating techniques are very effective for the development (self-development, improvement) of abilities and those types of giftedness that are associated with knowledge (mathematics, physics, technology, languages, etc.), sufficiently applicable and justified for creative types of giftedness (literary, artistic, musical, etc.), as “sensory” giftedness (empathic, communicative) computer platforms and programs are useless. This fact can be explained as the developers of today’s IT products deliberately do not take into account (or technically cannot satisfy) the communicative component, which gives live communication and education in a classroom. The following factors are not taken into account:

- 1) the child’s need for communication;
- 2) the child’s need to form and organize the circle and rules of communication according to his understanding;
- 3) the need for leadership and demonstration of their communication skills with the support of adults;
- 4) a communicatively gifted child needs “time to think” before giving out a result, an answer, etc.;
- 5) the child gets very upset if the process that he builds on his own, and its predicted result differs from the “ideal” (which is proposed by the program) (Zhang, 2017; Liu & Barnhart, 1996).

However, defining communicative giftedness as a social and educational value, the Chinese education system, even in the conditions of complete online education, managed to maintain an attitude towards the preservation and development of communication skills in children and youth. To resolve this problem in the PR China online education process the following ways were used:

1. A complex of educational IT products that involve the creation of groups of students, self-structuring of such groups, their communication in the virtual

space to complete homework, and other educational tasks. Such activities being mandatory allow to satisfy the need of communicatively gifted children in organizing their own and the group's communication, the need for leadership, in the distribution of roles in the group, etc. Also, this type of activity contributes to the development of linguistic and managerial abilities of communicatively gifted children (Delisle, 1992). Also as certain "know-how" can be considered the grading system in such tasks: the grade is not given to the group as a whole, but a certain number of points should be distributed among all members of the group, depending on the quantity and quality of the work made by the particular member of the group to complete the homework. In upper classes of secondary school and high school programs, the authority to allocate points among the group members belongs to the group leader with the obligatory explanation of his/her point of view. Since all assessment sheets in such programs are usually free to be seen and imply access to them by both the teacher and the rest of the group, this type of activity is quite correlated with such features of communicatively gifted children as responsibility (hyper responsibility) and leadership as well as neutralizes the factor of personal the relationship of the group leader when assessing, fosters in the child a sense of justice and responsibility for their actions.

2. It is generally accepted (Prather, 2018) that the family is the main factor in the development of communicative giftedness at an early age. A favorable atmosphere in the family, trusting relationships with parents and other family members affect the formation of a child's social interest. Communicative giftedness is formed in children in families with a democratic style of adult communication with each other and with children, where personal communication and joint pastime are valued. Children are given the opportunity for independent actions and decisions, but there is also a certain reasonable control over their actions. Several tasks that are offered today to Chinese children and schoolchildren (especially in primary school) are aimed at the joint work of parents and children. Many tasks begin with the words: "Ask your parents...", "Find out from older family members...", "Do it with your parents...". A popular type of home task is intra-family polls and questionnaires on some specific questions. The child must not only independently create a questionnaire, but also choose the right place, time, form of communication to interview parents and other family members (aunts, uncles, older relatives). The Chinese are usually very responsible for the education of children and the tasks given by teachers are seen as an unjustified axiom. Therefore, many relatives usually take part in making these types of school-home tasks (using social networks, WeChat

significantly facilitates the process of home task making). These types of tasks teach and activate children's ability to communicate with different age groups, build relationships with them, organize their own time for communication and take into account the situation of other people and their desire/unwillingness to communicate on a certain topic "here and now". All these actions meet the needs of communicatively gifted children.

3. With the beginning of massive compulsory online education, schools in PR China received unprecedented financial and technical assistance from the country. This money and opportunities were aimed and spent not only at improving the material and the technical situation in educational institutions of the country, but, to a greater extent, at providing the educational process itself. To preserve (or preserve as much as possible) all the functions of the educational process, including the communicative one, at the state level support services for the educational process were created. To make it functional and working, there were involved a large number of technical personnel (computer professionals) and young teachers (who study at the latter course of pedagogical higher and professional educational institutions and those who are undergoing a teaching internship). On average, today, besides the teacher him/herself, 4–6 people take part in the lesson. The work of the technical support specialists, who accompany a lesson, consists in the selection of technical means and technical support of the lesson itself (including such an element as group-working). The task of the junior pedagogical staff (teacher assistants) is "to ensure and stimulate the process of communication between all participants of the educational process, taking into account their individual and personal characteristics". In other words, thanks to high-quality technical support and the involvement of a large number of people in the educational process, in PR China the educational process was mechanically transferred to the online space with the maximum preservation of all functions of the offline educational one.

It can be said that today the PR China uses the most advanced methods of working with communicatively gifted children, as it sees in them the potential that meets the social order of the Chinese society and the Party for socially active, attractive people who know how to lead, manage and lead the nation.

CONCLUSIONS

Today everything that goes on in China is of particular interest for the rest of the world not only because the country in a short period (about just a century) has made a great breakthrough in all spheres of life (science and technology,

economics, culture and sports, education, and so on), but also because the country presents to the world non-trivial ways of solving problems (including the educational ones), which are invariably distinguished by high efficiency and healthy pragmatism. China is a country that has rapidly approached the socio-economic level of the world's leading nations. This phenomenon can be explained by the high level of specialists' training in all spheres of public life as well as by rational use of human potential. That is why the question of a detailed study of the Chinese system of work with gifted children, in particular with communicatively gifted ones, to stimulate the development of children's talents in the Chinese state is quite relevant. Communicatively gifted children, as it was repeatedly noted in the article, are seen as a personnel reserve of the party and public organizations, social movements in the country. The planned and natural development of communicative giftedness is part of the modern education system's tasks in China. The transition of the education system to the online format set the task for the Chinese teachers to preserve all the functions and tasks of the education system (including the identification and development of communicative giftedness in children). In this regard, appeared a complex of methods that correspond to the current technical, material, and pedagogical capabilities of the country at present and the product of its implementation meets the social and state demand for the education system as much as possible.

REFERENCES

- Bar-On, R. (2007). The impact of emotional intelligence on giftedness. *Gifted Education International*, 23(2), 122-137.
DOI: <https://doi.org/10.1177/026142940702300203>
- Clark, B. (2008). *Growing up gifted*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall
- Dai, D. Y., Steenbergen-Hu, S., & Yang, Y. (2016). Gifted education in China: How it serves a national interest and where it falls short. In D. Y. Dai & C. C. Kuo (Eds.), *Gifted education in Asia: Problems and prospects* (pp. 51-75). Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Delisle, J. (1992). *Guiding the Social and Emotional Development of Gifted Youth*. New York: Longman Publishing Group.
- Liu, Jing-qiu, & Barnhart, R. (1996). Chinese gifted teenage university program. *The Journal of Special Education*, 30(2), 204-212.
DOI: <https://doi.org/10.1177/002246699603000205>
- Rogers, K. (2002). *Re-forming Gifted Education: How Parents and Teachers Can Match the Program to the Child*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
- Piechowski, M. (2009). The inner world of the young and bright. In D. Ambrose & T. Cross (Eds.), *Morality, Ethics, and Gifted Minds* (pp. 177-194). New York, NY: Springer US.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-0-387-89368-6_14
- Prather, K. (2018). Why Socially Gifted was formed: a parent perspective. Retrieved from: <https://www.sociallygifted.org/resource/5/Why-Socially-Gifted-was-formed-a-parent-perspective/article>
- Smith, L. (2005). Social giftedness: Its characteristics and identification. *Gifted Education International*, 11(1), 24-30.
- Sternberg, R. (2015). WICS: A model of giftedness in leadership. *Roeper Review*, 28(1), 37-44.
DOI: <https://doi.org/10.1080/02783190509554335>
- Zhang, Zhitian. (2017). Gifted education in China. In B. Harder (Reviewing Editor) & Xu Zhao (Reviewing Editor), *Cogent education*, 4(1). Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2331186X.2017.1364881>
- Zhao, Xi. (1996). Recollections of a Gifted Program in China. *Gifted and Talented International*, 11(2), 80-83.
DOI: <https://doi.org/10.1080/15332276.1996.11672850>

Peng Chen

Zhukou Normal University,
PR China
ORCID ID 0000-0002-3331-639X
e-mail: sanduo@naver.com

Пен Чен

Педагогічний університет Чжоукоу
(місто Чжоукоу, провінція Хенань, КНР)
ORCID ID 0000-0002-3331-639 X
електронна адреса: sanduo@naver.com

УДК 373.2.035:316.46

**МЕТОДИКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

О. К. Безсонова

**THE METHODOLOGY AND ORGANIZATION OF LEADERSHIP
POTENTIAL RESEARCH IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE**

O. Bezsonova

У статті проведено теоретичну розвідку щодо визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку. Доведено відсутність єдності думок науковців щодо формування набору критеріїв для оцінки сформованості лідерського потенціалу. Навпаки, арсенал критеріїв та показників досить різноманітний (когнітивний, діяльнісний, комунікативний, рефлексивний, емоційно-ціннісний тощо). У більшості праць досліджується лідерський потенціал керівників установ, лідерів місцевого самоврядування, лідерів студентського активу, державних службовців та військових. Практично відсутні дослідження критеріїв та показників сформованості лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку. Визначено критерії та показники сформованості лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку: особистісний (широкий світогляд, базові особистісні якості, здатність особистості до аналізу результатів діяльності та подальшого формулювання перспектив), креативно-діяльнісний (прагнення лідерської позиції у дитячій спільноті, відчуття новизни та креативний підхід до діяльності, лідерська поведінка), комунікативний (здатність до налагодження комунікації, чутливість до емоцій своїх власних та оточення), соціальний (здатність до партнерської взаємодії та досягнення взаєморозуміння, адаптивність поведінки). Визначено рівні розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку: творчий, адаптивний, елементарний. На основі виокремлених критеріїв і показників надано змістовні характеристики рівнів.

Ключові слова: діти, старший дошкільний вік, лідерський потенціал, якості особистості, міжособистісна взаємодія, вмотивованість діяльності, критерії, показники, рівні.

The article conducts theoretical research to determine the criteria, indicators, and levels of leadership potential in senior preschool children. The lack of unity of the scientists' ideas considering the development of criteria set for assessing the leadership potential development is proved. In contrast, the arsenal of criteria and indicators is diverse (cognitive, activity, communicative, reflexive, emotional-value, etc.). Most of the papers explore the leadership potential of heads of institutions, local government leaders, student leaders, civil

servants, and the military. There are almost no studies of criteria and indicators of leadership potential development in senior preschool children. Criteria and indicators of leadership potential development in senior preschool children are determined: personal (broad worldview, basic personal qualities, ability of the individual to analyze the results of activities and further formulation of prospects), creative (aspiration of leadership position in the children's community, sense of novelty and creative approach to activities, leadership behavior), communicative (ability to establish communication, sensitivity to emotions of their own and others), social (ability to partner and achieve mutual understanding, adaptability of behavior). Levels of leadership potential development in children of senior preschool age are defined: creative, adaptive, elementary. The meaningful characteristics of levels are given based on the selected criteria and indicators.

Keywords: children, senior preschool age, leadership potential, personality qualities, interpersonal interaction, activity motivation, criteria, indicators, levels.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку нашої держави сучасний лідер має бути здатен гнучко і швидко адаптуватися до умов сьогодення, володіти високорозвиненим інтелектом, бути ініціативним, діяльним, активним, вміти представляти спільні інтереси тощо (Буряк, 2009; Калашнікова, 2010а; Луговий, Калашнікова, Слюсаренко, & Таланова, 2014; Нестуля, 2010; Сурай, 2011; Яхнін, 2010; Blank, 1995 та ін.).

Сучасні науковці-педагогі і психологи все частіше говорять про гостру необхідність розвитку лідерського потенціалу у дітей, починаючи вже з дошкільного віку (Гавриш, Безсонова, Безрукова, & Воронов, 2020; Гавриш, & Воронов, 2016; Гавриш, 2017; Іванова, 2014). Молодій людині в ХХІ столітті конче потрібні яскраво виражені організаторські навички, адекватна реакція на зміни, внутрішнє прагнення до соціальної активності, здатність до детального аналізу інформації заради досягнення поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях лідерства, зокрема у визначенні критеріїв та показників сформованості здебільшого увагу зосереджено на: розвитку лідерських якостей у майбутніх керівників (Головешко, 2016; Драч, 2015; Калашнікова, 2010b; Локшин, 2013; Скібіцька, 2009; Яценко, 2016; Valci, 2017; Blank, 1995); дослідженнях формування лідерства у студентському середовищі (Кращенко, 2011; Мараховська, 2009; Романовський, & Резнік, 2017; Valci, 2017); лідерських якостях педагогів та їх формуванні (Кращенко, 2011; Мараховська, 2009 та ін.); вихованні лідерських якостей особистості в системі загальної середньої освіти (Алфімов, 2014; , Клепко, & Литвинюк, 2012; С. Кові, Ш. Кові, Самерз, & Хетч, 2016; Петрочко, 2014; Приходько, 2008; Ротко, 2017; Семенов, 2014;

Шевчук, 2016; Ягоднікова, 2009 та ін.); досліджень щодо лідерства як основної категорії менеджменту (Локошко, 2008; Луговий, Калашнікова, Слюсаренко, & Таланова, 2014; Прохоренко, Зборовська, & Носирєва, 2008; , К. Садохіна, 2010; Татенко, 2006; Тихомирова, 2009; Яценко, 2016; Blank, 1995).

У дослідженнях лідерських проявів найчастіше дослідники виокремлюють такі критерії: *мотиваційний/мотиваційно-ціннісний* (Волківська, 2016; Мараховська, 2009; Мороз, 2019 та ін.); *комунікативний* (Мороз, 2019 та ін.); *когнітивний* (Волківська, 2016; Мараховська, 2009; Кращенко, 2011; Мороз, 2019 та ін.); *діяльнісний* (Волківська, 2016 та ін.); *рефлексивний* (Волківська, 2016; Іванова, 2014; Кращенко, 2011); *емоційно-ціннісний* (Кращенко, 2011 та ін.).

Цікавою вважаємо думку Я. Яхніна, який пропонує такі критерії оцінки лідерства: прагнення вести за собою, мотивація першості, впливовість, занурення й закоханість у власну справу, компетентність і креативність, психологічна надійність, адекватна самооцінка й саморегуляція, самовдосконалення (Яхнін, 2010).

Ю. Кращенко (2011) серед критеріїв вихованості лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування виокремлює когнітивний, емоційно-ціннісний, професійно-діяльнісний, саморегуляційно-рефлексивний.

Н. Мараховською також уточнено критерії та показники сформованості лідерських якостей майбутніх учителів: мотиваційний (прагнення стати лідером у педагогічній діяльності), когнітивний (характер засвоєння знань про лідерство в педагогічній діяльності); операційний (лідерські вміння – організаторські, комунікативні, перцептивні, прогностичні, креативні, саморегуляції); контрольо-корегульований (забезпечує збереження стійкої лідерської позиції, яка відображається в самовираженні лідерських якостей у педагогічному процесі, подоланні перешкод, що заважають самореалізації в лідерстві) (Мараховська, 2009).

У площині дослідження формування лідерського потенціалу саме дошкільників працює авторський колектив на чолі з Н. Гавриш (Гавриш, Безсонова, Безрукова, & Воронов (2020). Науковці фокусують увагу на таких критеріях: прагнення лідерської позиції у дитячій спільноті (*вмотивованість*); навички командної взаємодії і комунікації (уміння і навички конструктивної взаємодії); базові особистісні якості (важливі для лідерства). Показники сформованості лідерського потенціалу за

виокремленими критеріями у програмі «Лідер живе у кожному» визначено за всіма видами діяльності (ігровою, господарсько-побутовою, пізнавальною, комунікативною, дослідницько-пошуковою, художньо-естетичною, руховою) (Гавриш, Безсонова, Безрукова, & Воронов, 2020).

Аналіз літературних джерел дає підставу стверджувати, що психодіагностичний інструментарій, спрямований на визначення рівня сформованості лідерського потенціалу дошкільників, на даний час не можна вважати остаточно сформованим. Саме тому **метою статті** стало висвітлення процесу відбору критеріїв та створення ефективного комплексу валідних і надійних діагностичних методів, спрямованих на визначення показників та рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі проведеного змістовно-структурного аналізу ключового поняття нашого дослідження та схарактеризованих структурних компонентів (Безсонова, 2020) було визначено критеріальну базу та дібрано діагностичні методики для визначення рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку. У сучасній педагогічній науці не існує єдиного розуміння сутності показників та критеріїв розвитку лідерського потенціалу дітей цієї вікової категорії. У результаті проведеного аналізу нами було сформовано власне бачення критеріального апарату відповідно до завдань нашого дослідження.

На основі проведеного теоретичного аналізу було визначено такі критерії розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку: *особистісний, креативно-діяльнісний, комунікативний, соціальний*. Охарактеризуємо показники кожного критерію.

Особистісний критерій розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку характеризує сформованість базових особистісних якостей, важливих для лідерства, та здатність особистості до самоідентифікації і саморозвитку. Показники цього критерію: *широта світогляду, сформованість базових особистісних якостей (важливих для лідерства), здатність особистості до аналізу результатів діяльності та формулювання подальших перспектив*.

Креативно-діяльнісний критерій характеризує оволодіння старшим дошкільником сукупністю дій та операцій, що забезпечують розв'язання стандартних і нестандартних ситуацій у практичній діяльності; вмінь та навичок, якість засвоєння й узагальнення яких необхідні для

здійснення ефективної лідерської діяльності. Нами було виокремлено такі показники креативно-діяльнісного критерію як: *прагнення лідерської позиції у дитячій спільноті (вмотивованість), відчуття новизни та креативний підхід до діяльності, лідерська поведінка.*

Комунікативний критерій характеризує вміння налагодити взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу, переконувати інших, впевнено відстоювати свою позицію, вміння встановлювати контакт з партнерами по спілкуванню з метою налагоджування результативної взаємодії. Нами було виокремлено такі показники комунікативного критерію як: *здатність до налагодження комунікації, чутливість до емоцій своїх власних та оточення.*

Соціальний критерій характеризує здатність дитини старшого дошкільного віку брати активну участь у груповій (командній) взаємодії: ініціювати, домовлятися, розподіляти обов'язки, виконувати спільні дії та досягати бажаного результату. Нами було виокремлено такі показники соціального критерію як: *здатність до партнерської взаємодії та досягнення взаєморозуміння, адаптивність поведінки.*

На основі показників кожного критерію нами були виведені рівні розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку: **творчий, адаптивний, елементарний.**

Схарактеризуємо рівні розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку:

Особистісний критерій

Творчий рівень:

– дитина яскраво проявляє інтелектуальні здібності, широкий (для свого віку) світогляд, різнобічні знання, постійно готова знайти і дати відповідь на будь-яке запитання;

– дитина в повній мірі демонструє ініціативність, гнучкість, пильність, творчість, чесність, сміливість, впевненість у власних силах і можливостях, урівноваженість, незалежність, мобільність, самостійність, наполегливість, впертість, комунікабельність, енергійність, працездатність, прагнення до переваги, обов'язковість, відповідальність;

– адекватно сприймає себе, власні внутрішні стани і різні ситуації життя;

– суспільно-значущі мотиви та цінності переважають над особистісними, що виявляється в бажанні зробити щось значуще для інших;

– уміє визначати й аналізувати причини своєї поведінки, її результативні параметри і допущені помилки; долати труднощі, прогнозувати наступний хід подій і потрібні дії, повертатися назад і оцінювати правильність обраного плану.

Адаптивний рівень:

– ситуативно проявляє інтелектуальні здібності, світогляд обмежений власними інтересами, знання однібічні, готовність знайти і дати відповідь на будь-яке запитання виявляється ситуативно;

– дитина не завжди демонструє впевненість у власних силах і можливостях, урівноваженість, незалежність, мобільність, самостійність, потребу в досягненнях, наполегливість і впевненість, комунікабельність, енергійність, працездатність, прагнення до переваги, обов'язковість, відповідальність;

– здатність пред'являти вимоги до себе та реально оцінювати власні можливості розвинута не достатньо;

– суспільно-значущі та особистісні мотиви рівнозначні, що виявляється в бажанні зробити щось значуще як для себе, так і для інших;

– імпульсивно оцінює і вирішує ситуації, не вміє з'ясувати причини виникнення проблем, критичне мислення відсутнє.

Елементарний рівень:

– світогляд у край обмежений, знання поверхові, бажання пізнавати щось нове відсутнє;

– відсутні впевненість у власних силах і можливостях, урівноваженість, незалежність, мобільність, самостійність, наполегливість, комунікабельність, енергійність, працездатність, обов'язковість, відповідальність;

– аналіз своїх можливостей необ'єктивний, відсутнє вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки і визначати цілі;

– дитина відчуває страх перед самостійним розв'язанням проблемних ситуацій, не спроможна коректувати свою поведінку і бачити кінцеву мету власної діяльності;

– супідрядність мотивів дитини не набуло постійного характеру, у більшості випадків вона керується особистими інтересами, суспільно значущі мотиви виражені недостатньо.

Креативно-діяльнісний критерій

Творчий рівень:

– у дитини сильно виражена мотивація до успіху й наполегливість у

досягненні мети;

– наявна реалістичність і практичність у постановці цілей, планування та прогнозування позитивних результатів, визначення засобів для їх досягнення, яскраво виражена потреба у змінах;

– швидко та зважено приймає рішення у стандартних та складних ситуаціях;

– рівень прояву здатності генерувати нові ідеї та творчо їх реалізувати в різних видах діяльності, прояву винахідливості, продукування нестандартних рішень високий;

– намагається завжди доводити розпочату справу до кінця, проявляє позитивні емоції у процесі досягнення мети;

– завдяки обізнаності в різних сферах знань дитина має авторитет, який впливає на дії інших дітей.

Адаптивний рівень:

– у дитини слабо виражена мотивація до успіху й наполегливість у досягненні мети;

– у постановці цілі відсутня стабільність (залежність від умов), не системно планує та прогнозує результати, визначає засоби для їх досягнення, наявна потреба у змінах;

– рішення приймає як зважено, так і імпульсивно, гнучкість у прийнятті й коригуванні рішень відсутня;

– дитина проявляє винахідливість лише у сферах, у яких зацікавлена; в інших випадках винахідливість не супроводжується ініціативністю, а тому здебільшого не реалізується;

– періодично доводить розпочату справу до кінця, відсутні особливі емоції у процесі досягнення мети;

– завдяки обізнаності в певній сфері знань має ситуативний авторитет, який впливає на дії інших дітей.

Елементарний рівень:

– прагнення до самовияву відсутні, переважає мотивація уникнення невдач;

– постановки цілі, планування та прогнозування результатів, визначення засобів для їх досягнення, потреби у змінах відсутні;

– наявні постійні вагання й імпульсивність під час прийняття рішень (рішення або залишаються незмінними за необхідності коригування, або скасовуються);

– дитина виявляє розгубленість у ситуації невизначеності, продукує

лише стандартні рішення, не вірить у свої творчі здібності, дотримується лише традиційного способу дій та усталених норм;

– намагання доводити розпочату справу до кінця відсутні, проявляються негативні емоції у зв'язку з потребою вчиняти дії для досягнення мети;

– через відсутність обізнаності в певній сфері знань дитина не має авторитету, не впливає на дії інших дітей.

Комунікативний критерій

Творчий рівень:

– коло спілкування широке і постійно зростає, дитина вміє знаходити спільну мову з новими людьми, постійно прагне до спілкування;

– вміє ясно і чітко висловлювати думки, доносити їх до інших, переконувати у власній правоті, відстоювати і доводити власну точку зору за допомогою достатньо вагомих аргументів;

– постійно контролює зовнішні прояви власних емоцій чи поведінки (активізує, підтримує або деактивує);

– активно використовує ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних і кризових ситуацій, використовує тактики розумного переконання.

Адаптивний рівень:

– наявне стає коло спілкування, надає перевагу старим друзям і знайомим, уміє знаходити спільну мову з новими людьми, прагне до спілкування;

– вміє відстоювати власну точку зору, але часто не вміє наводити переконливі аргументи;

– сформована здатність до періодичного чи нетривалого контролю (активізації, підтримки або деактивації) зовнішнього прояву власних емоцій чи поведінки;

– не завжди уміє використовувати ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних і кризових ситуацій, використовувати тактики розумного переконання.

Елементарний рівень:

– коло спілкування вузьке, не вміє знаходити спільну мову з новими людьми, прагне до усамітнення;

– не вміє відстоювати власну точку зору;

– дитина не здатна контролювати зовнішні прояви власних емоцій, не вміє активізувати, підтримати або деактивувати власні емоції чи

поведінку;

– не завжди вміє використовувати ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних і кризових ситуацій, використовувати тактики розумного переконання.

Соціальний критерій

Творчий рівень:

– дитина активно бере участь у житті колективу, стійко зацікавлена заходами, захоплюється всіма новими ідеями;

– виявляє активну готовність і вміння взаємодіяти з іншими: слухати іншого, миритися, вибачатися, вибачати, не ображатися і не ображати, співчувати, надавати допомогу та просити про неї;

– вміє домовлятися про спільну роботу з іншими, планувати та контролювати діяльність групи, розподіляти обов'язки, конструювати відносини у групі, радіти спільному результату;

– співвідносить свої інтереси з бажаннями інших дітей під час спільної партнерської діяльності.

Адаптивний рівень:

– ситуативно бере участь у житті колективу, зацікавленість заходами нестійка, захоплюється окремими новими ідеями;

– виявляє ситуативну готовність і вміння взаємодіяти з іншими: слухати іншого, миритися, вибачатися, вибачати, не ображатися і не ображати, співчувати, надавати допомогу та просити про неї, розподіляти обов'язки, радіти спільному результату;

– за потреби домовляється про спільну роботу з іншими, планує та контролює діяльність групи, розподіляє обов'язки, конструює відносини у групі;

– співвідносить свої інтереси з бажаннями інших дітей під час спільної партнерської діяльності.

Елементарний рівень:

– не бере участь у житті колективу, зацікавленість заходами та новими ідеями відсутня;

– не проявляє вміння взаємодіяти з іншими: слухати іншого, миритися, вибачатися, вибачати, не ображатися і не ображати, співчувати, надавати допомогу та просити про неї, розподіляти обов'язки, радіти спільному результату;

– не домовляється про спільну роботу з іншими, не планує та не контролює діяльність групи, не розподіляє обов'язки, не конструює

відносини у групі;

– не співвідносить свої інтереси з бажаннями інших дітей під час спільної партнерської діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виокремити чотири основні критерії та показники рівня розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку: особистісний (*широкий світогляд, базові особистісні якості (важливі для лідерства), здатність особистості до аналізу результатів діяльності та подальшого формулювання перспектив*), креативно-діяльнісний (*прагнення лідерської позиції у дитячій спільноті (вмотивованість), відчуття новизни та креативний підхід до діяльності, лідерська поведінка*), комунікативний (*здатність до налагодження комунікації, чутливість до емоцій своїх власних та оточення*), соціальний (*здатність до партнерської взаємодії та досягнення взаєморозуміння, адаптивність поведінки*). На цій основі схарактеризовано рівні розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку: творчий, адаптивний, елементарний.

Перспективи подальших досліджень.

Для створення моделі розвитку лідерського потенціалу потрібно провести емпіричне дослідження із залученням вказаних критеріїв і показників.

Список літератури

- Алфімов, Д. (2014). Теоретико-методологічні основи виховання лідерських якостей школярів. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 14, 160-165.
- Безсонова, О. К. (2020). Дефініційний аналіз поняття "лідерський потенціал дошкільника". *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 1, 17-25. DOI: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(99\)2020.198089](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(99)2020.198089)
- Буряк, Т. (2009). *Сучасні підходи до лідерства*. Київ: Наукова думка.
- Волківська, Д. А. (2016). *Розвиток лідерського потенціалу студентського активу в університетському середовищі*. (Дис. канд. пед. наук). Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ.
- Гавриш, Н., Безсонова, О., Безрукова, О., & Воронов, В. (2020). *Лідер живе у кожному. Парціальна програма для ЗДО по формуванню лідерського потенціалу дітей дошкільного віку*. Отримано з: <https://kids-program.mr-leader.com/sites/default/files/2.pdf>
- Гавриш, Н., & Воронов, В. (2016). *Азбука лідера*. Київ: Слово.
- Гавриш, Н. (2017). Лідерство – риса активних, або як і навіщо плекати лідерів змалку. *Дошкільне виховання*, 3, 2-6.
- Головешко, Б. Р. (2016). *Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування лідерських якостей майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищих навчальних закладах*. Отримано з: https://www.vspu.edu.ua/faculty/imad/files/z/Z_47.pdf#page=138
- Драч, І. І. (2015). Лідерство і командність в управлінні навчальним закладом. *ScienceRise*, 2(1), 63-67. Отримано з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_и2015_2\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_и2015_2(1)_13)
- Іванова, В. (2014). Проблема лідерства в колективі дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*, 32, 78-81. Отримано з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_28
- Калашнікова, С. А. (2010а). Актуальність лідерства в умовах сучасних суспільних трансформацій та його вплив на професійну підготовку управлінців. *Освітологічний дискурс*, 1, 75-89.
- Калашнікова, С. А. (2010b). *Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства*. Отримано з: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308175.pdf>
- Клепко, С., & Литвинюк, Л. (2012). *Формування лідерської компетентності в школі: навчальний посібник-довідник*. Полтава: ПОППО.
- Кові, С. Р., Кові, Ш., Самерз, М., & Хетч, Д. К. (2016). *Лідер у мені. Формування культури лідерства у школах світу*. Київ: Едіпрес Україна.
- Кращенко, Ю. П. (2011). Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у Полтавському молодіжному проекті "Школа місцевого і студентського самоврядування "Лідер майбутнього"". Отримано з: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2551/1/Kraschenko.pdf>
- Локошко, Л. А. (2008). Як виростити лідера. *Виховна робота в школі*, 12, 15-25.

**Безсонова О. К. Методика і організація дослідження
лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку**

- Локшин, В. С. (2013). Формування лідерських якостей майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в контексті процесу модернізації вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1(54), 109-120.
- Луговий, В., Калашнікова, С., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2014). Автономія та лідерство в європейському просторі вищої освіти. *Вища освіта України*, 1, 14-20.
- Мараховська, Н. В. (2009). *Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу*. Отримано з: <https://mydisser.com/dfiles/97792221.doc>
- Мороз, В. П. (2019). Лідерство як наукова проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-1-99-110](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-99-110)
- Нестуля, С. І. (2010). Лідерство – необхідна умова і об'єктивна потреба в нових реаліях сучасного світу. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*, 4(2), 119-123. Отримано з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_4\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_4(2)_26).
- Петрочко, Ж. В. (2014). Сутність і функціональна роль соціальної ініціативності у структурі лідерства підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 18(2), 143-150.
- Піроженко, Т., Хартман, О., Палієнко, К., & Паленко, М. (2016). Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6-7 років "Вчимося жити разом". Отримано з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/1.pdf>
- Приходько, М. (2008). *Учнівське самоврядування в сучасному вимірі*. Харків: Основа.
- Прохоренко, Т. Г., Зборовська, О. П., & Носирєва, Г. А. (2008). Лідерство як форма самоствердження особистості в малій групі. *Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія: Соціологічні науки*, 11(1), 8-13.
- Романовський, О., & Резнік, С. (2017). Аналіз результатів педагогічного експерименту розвитку лідерського потенціалу у студентів вищого технічного навчального закладу. *Університети і лідерство*, 1. Отримано з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2017_1_10.
- Ротко, О. М. (2017). Діагностика розвитку лідерських якостей дітей молодшого підліткового віку. У *Проблеми та перспективи розвитку освіти. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30-31 березня 2017 року)*. (сс. 166-169). Херсон : Гельветика, 2017. 166-169.
- Садохіна, К. С. (2010). Психолого-педагогічні умови формування лідерських якостей підлітків. Отримано з: <http://horizons.vpi.kpi.ua/index.php/2227-6246/article/download/161942/160924>
- Семенов, А. А. (2014). *Виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор* (Автореф. дис. ... канд. наук). Отримано з: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Novuny/26.02.14/1.pdf>
- Скібіцька, Л. (2009). *Лідерство та стиль роботи менеджера: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури.

- Сурай, І. (2011). Еліти в державному управлінні: феномен лідерства. *Вісник Національної Академії Державного управління при Президентіві України*, 4, 70-77.
- Татенко, В. (2006). Типологія лідерства. *Психолог*, 34, 12-14.
- Тихомирова, О. (2009). Виховання лідера. *Шкільний світ*, 8, 19-23.
- Шевчук, Л. М. (2016). Управлінсько-лідерські здібності молодших школярів: сутність та специфіка. *Український педагогічний журнал*, 4, 18-23. Отримано з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_4_5.
- Ягодінкова, В. (2009). Виховання лідерів. *Виховна робота в школі*, 10, 2-36.
- Яхнін, Я. К. (2010). *Сучасні підходи до виховання лідера*. Київ : Наукова думка.
- Яценко, О. М. (2016). Лідерські якості в структурі складових компетентностей менеджерів. *Молодий вчений*, 6(33), 496-501. Отримано з: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/34936>
- Balci, Ye. (2017). Coaching as a modern method of development of leadership potential in university. *Університети і лідерство*, 1. Retrived from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2017_1_3.
- Blank, W. (1995). *The Natural Laws of Leadership*. New York: AMACOM.

References

- Alfimov, D. (2014). Teoretyko-metodolohichni osnovy vykhovannya lider's'kykh yakostey shkol'nyariv [Theoretical and methodological bases of education of leadership qualities of schoolchildren]. *Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*, 14, 160-165. [in Ukrainian].
- Bezsonova, O. K. (2020). Definitivnyi analiz ponyattya "lider's'kyi potentsial doshkil'nyka" [Definitional analysis of the concept of "leadership potential of the preschooler"]. *Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*, 1, 17-25.
DOI: [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(99\)2020.198089](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(99)2020.198089). [in Ukrainian].
- Buryak, T. (2009). *Suchasni pidkhody do liderstva [Modern approaches to leadership]*. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Volkivs'ka, D. A. (2016). *Rozvytok lider's'koho potentsialu student's'koho aktyvu v universytets'komu seredovyshchi [Development of leadership potential of student assets in the university environment]*. (Candidate's thesis). Kyivskiyi universtet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv. [in Ukrainian].
- Havrysh, N., Bezsonova, O., Bezrukova, O., & Voronov, V. (2020). *Lider zhyve u kozhnomu. Partsiial'na prohrama dlya ZDO po formuvannyu lider's'koho potentsialu ditey doshkil'noho viku [The leader lives in everyone. Partial program for ZDO on formation of leadership potential of preschool children]*. Retrieved from: <https://kids-program.mr-leader.com/sites/default/files/2.pdf>. [in Ukrainian].
- Havrysh, N., & Voronov, V. (2016). *Azbuka lidera [The alphabet of the leader]*. Kyiv: Slovo. [in Ukrainian].

**Безсонова О. К. Методика і організація дослідження
лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку**

- Havrysh, N. (2017). Liderstvo – rysa aktyvnykh, abo yak i navishcho plekaty lideriv zmalku [Leadership is a trait of active, or how and why to nurture leaders from an early age]. *Doshkil'ne vykhovannya [Preschool upbringing]*, 3, 2-6. [in Ukrainian].
- Holoveshko, B. R. (2016). *Teoretychne obgruntuvannya pedahohichnykh umov formuvannya lideriv'kykh yakostey maybutnikh fakhivtsiv z administratyvnoho menedzhmentu u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh [Theoretical substantiation of pedagogical conditions of formation of leadership qualities of future specialists in administrative management in higher educational institutions]*. Retrieved from: https://www.vspu.edu.ua/faculty/imad/files/z/Z_47.pdf#page=138. [in Ukrainian].
- Drach, I. I. (2015). Liderstvo i komandnist' v upravlinni navchal'nym zakladom [Leadership and teamwork in the management of the educational institution]. *ScienceRise*, 2(1), 63-67. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_2\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_2(1)_13). [in Ukrainian].
- Ivanova, V. (2014). Problema liderstva v kolektyvi ditey doshkil'noho viku [The problem of leadership in the team of preschool children]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Pedahohika. Sotsialna robota [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work]*, 38, 78-81. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_28 [in Ukrainian].
- Kalashnikova, S. A. (2010a). Aktual'nist' liderstva v umovakh suchasnykh suspil'nykh transformatsiy ta yoho vplyv na profesiynu pidhotovku upravlintsiv [The relevance of leadership in modern social transformations and its impact on the training of managers]. *Osvitlohichnyy dyskurs [Educological discourse]*, 1, 75-89. [in Ukrainian].
- Kalashnikova, S. A. (2010b). *Osvitnya paradyhma profesionalizatsiyi upravlinnya na zasadakh liderstva [Educational paradigm of professionalization of management on the basis of leadership]*. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308175.pdf>. [in Ukrainian].
- Klepko, S., & Lytvynyuk, L. (2012). *Formuvannya lideriv'koyi kompetentnosti v shkoli: navchal'nyy posibnyk-dovidnyk [Formation of leadership competence in school: an initial guide]*. Poltava: POIPPO. [in Ukrainian].
- Kovi, S. R., Kovi, Sh., Samerz, M., & Khetch, D. K. (2016). *Lider u meni. Formuvannya kul'tury liderstva u shkolakh svitu [I have a leader. Forming a culture of leadership in schools around the world]*. Kyiv: Edipres Ukrayina. [in Ukrainian].
- Krashchenko, Yu. P. (2011). *Vykhovannya lideriv'kykh yakostey maybutnikh uchyteliv u Poltavs'komu molodizhnomu proekti "Shkola mistsevoho i studentiv'koho samovryaduvannya "Lider maybutn'oho" [Education of leadership qualities of future teachers in the Poltava youth project "School of local and student self-government "Leader of the future"]]*. Retrieved from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2551/1/Krashchenko.pdf>. [in Ukrainian].
- Lokoshko, L. A. (2008). Yak vyrostyty lidera [How to grow a leader]. *Vykhovna robota v shkoli [Educational work at school]*, 12, 15-25. [in Ukrainian].
- Lokshyn, V. S. (2013). Formuvannya lideriv'kykh yakostey maybutnikh menedzheriv sotsiokul'turnoyi diyal'nosti v konteksti protsesu modernizatsiyi vyshchoyi osvity [Formation of leadership qualities of future managers of socio-cultural activities in the context of the process of modernization of higher education]. *Dukhovnist' osobystosti*:

metodolohiya, teoriya i praktyka [Spirituality of personality: methodology, theory and practice], 1(54), 109-120. [in Ukrainian].

- Luhovy, V., Kalashnikova, S., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2014). Avtonomiya ta liderstvo v yevropeys'komu prostori vyshchoyi osvity [Autonomy and leadership in the European Higher Education Area]. *Vyshcha osvita Ukrayiny [Higher education in Ukraine], 1, 14-20. [in Ukrainian].*
- Marakhovska, N. V. (2009). *Pedahohichni umovy formuvannya lideriv yakostey maybutnikh uchyteliv u protsesi navchannya dystsyplin humanitarnoho tsykladu [Pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers in the process of teaching disciplines of the humanities]*. Retrieved from: <https://mydisser.com/dfiles/97792221.doc>. [in Ukrainian].
- Moroz, V. P. (2019). Liderstvo yak naukova problema [Leadership as a scientific problem]. *Visnyk Luhans'koho natsional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University], 19(1). DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1\(324\)-1-99-110](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-99-110). [in Ukrainian].*
- Nestulya, S. I. (2010). Liderstvo – neobkhidna umova i ob'yektyvna potreba v novykh realiyakh suchasnoho svitu [Leadership is a necessary condition and an objective need for the new realities of the modern world]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriya : Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic Sciences], 4(2), 119-123. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2010_4\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2010_4(2)_26). [in Ukrainian].*
- Petrochko, Zh. V. (2014). Sutnist' i funktsional'na rol' sotsial'noyi initsiatyvnosti u strukturi liderstva pidlitkiv [The essence and functional role of social initiative in the leadership structure of adolescents]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchniv'skoyi molodi [Theoretical and methodological problems of raising children and students], 18(2), 143-150. [in Ukrainian].*
- Pirozhenko, T., Khartman, O., Paliyenko, K., & Palenko, M. (2016). *Metodychnyy posibnyk do partsial'noyi prohramy z rozvytku sotsial'nykh navychok efektyvnoyi vzayemodiyi ditey vid 4 do 6-7 rokiv "Vchymosya zhyty razom" [Methodical guide to the partial program for the development of social skills of effective interaction of children from 4 to 6-7 years "Learning to live together"]*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/1.pdf>. [in Ukrainian].
- Prykhod'ko, M. (2008). *Uchniv'ske samovryaduvannya v suchasnomu vymiri [Student self-government in the modern dimension]*. Kharkiv: Osnova. [in Ukrainian].
- Prokhorenko, T. H., Zborovska, O. P., & Nosyryeva, H. A. (2008). Liderstvo yak forma samostverzhennya osobystosti v maliy hrupi [Leadership as a form of self-affirmation in a small group]. *Visnyk Mizhnarodnoho slov'yans'koho universytetu. Seriya: Sotsiologichni nauky [Bulletin of the International Slavic University. Series: Sociological Sciences], 11(1), 8-13. [in Ukrainian].*
- Romanovskyy, O., & Reznik, S. (2017). Analiz rezul'tativ pedahohichnoho eksperymentu rozvytku liderivskoho potentsialu u studentiv vyshchoho tekhnichnoho navchal'nogo zakladu [Analysis of the results of the pedagogical experiment of leadership development in students of higher technical educational institution]. *Universytety i liderstvo [University and leadership], 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2017_1_10. [in Ukrainian].*

- Rotko, O. M. (2017). Diahnastyka rozvytku lider's'kykh yakostey ditey molodshoho pidlitkovoho viku [Diagnosis of the development of leadership qualities of young adolescents]. U *Problemy ta perspektyvy rozvytku osvity. Materialy III Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. L'viv, 30-31 bereznya 2017 roku)* [Problems and prospects of education development. Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference (Lviv, March 30-31, 2017)] (pp. 166-169). Kherson : Hel'vetyka. [in Ukrainian].
- Sadokhina, K. S. (2010). *Psykhologo-pedahohichni umovy formuvannya lider's'kykh yakostey pidlitkiv* [Psychological and pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of adolescents]. Retrieved from: <http://horizons.vpi.kpi.ua/index.php/2227-6246/article/download/161942/160924>. [in Ukrainian].
- Semenov, A. A. (2014). *Vykhovannya lider's'kykh yakostey u molodshykh shkolyariv zasobamy rukhlyvykh ihor* (Avoref. dys. ... kand. nauk) [Education of leadership qualities in junior schoolchildren by means of mobile games] (Extended abstract of candidate's thesis). Retrieved from: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Novuny/26.02.14/1.pdf>. [in Ukrainian].
- Skibits'ka, L. (2009). *Liderstvo ta styl' roboty menedzhera: navchal'nyy posibnyk* [Leadership and managerial style: a textbook]. Kyiv: Tsentр uchbovoyi literatury. [in Ukrainian].
- Suray, I. (2011). Elity v derzhavnomu upravlinni: fenomen liderstva [Elites in public administration: the phenomenon of leadership]. *Visnyk Natsional'noyi Akademiyi Derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny* [Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine], 4, 70-77. [in Ukrainian].
- Tatenko, V. (2006). Typolohiya liderstva [Typology of leadership]. *Psykholog* [Psychologist], 34, 12-14. [in Ukrainian].
- Tykhomyrova, O. (2009). Vykhovannya lidera [Education of a leader]. *Shkil'nyy svit* [School world], 8, 19-23. [in Ukrainian].
- Shevchuk, L. M. (2016). Upravlins'ko-liders'ki zdbnosti molodshykh shkolyariv: sutnist' ta spetsyfika [Management and leadership abilities of junior schoolchildren: essence and specifics]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal* [Ukrainian pedagogical journal], 4, 18-23. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_4_5. [in Ukrainian].
- Yahodinkova, V. (2009). Vykhovannya lideriv [Education of leaders]. *Vykhovna robota v shkoli* [Educational work at school], 10, 2-36. [in Ukrainian].
- Yakhnin, Ya. K. (2010). *Suchasni pidkhody do vykhovannya lidera* [Education of leaders]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Yatsenko, O. M. (2016). Lider's'ki yakosti v strukturі skladovykh kompetentnostey menedzheriv [Modern approaches to the education of a leader]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], 6(33), 496-501. Retrieved from: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/34936>. [in Ukrainian].
- Balci, Ye. (2017). Coaching as a modern method of development of leadership potential in university. *Universytety i liderstvo* [Universities and leadership], 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/univlead_2017_1_3.
- Blank, W. (1995). *The Natural Laws of Leadership*. New York: AMACOM.

Безсонова Ольга Костянтинівна

кандидат педагогічних наук
комунальний дошкільний навчальний
заклад (ясла-садок) № 67 «Сонячний»
загального типу Краматорської міської
ради, завідувач
84331, Донецька обл, м. Краматорськ,
вул. Марії Приймаченко, 23
+380665662150

ORCID [0000-0003-0897-3029](https://orcid.org/0000-0003-0897-3029)

74bessonov@gmail.com

Olga Bezsonova

candidate of pedagogical sciences
municipal preschool educational institution
(kindergarten) № 67 “Sunny” general type of
Kramatorsk City Council, head
84331, Donetsk region, Kramatorsk,
Marii Priimachenko str., 23
+380665662150

ORCID [0000-0003-0897-3029](https://orcid.org/0000-0003-0897-3029)

74bessonov@gmail.com

УДК 378.14(71)

ПРОГРАМА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КИТАЮ

А. В. Боярська-Хоменко, С. С. Науменко

LITERACY PROGRAM FOR GIFTED CHINA PRIMARY SCHOOL PUPILS

A. Voiarska-Khomenko, S. Naumenko

У Китаї розроблено Ключову національну стратегію, згідно з якою освіта переорієнтована на високу якість, розвиток цілісного підходу гармонійного розвитку особистості учнів, які повинні перейнятися духом новаторства, діловими здібностями й розвивати моральні, інтелектуальні, фізичні та естетичні аспекти. Міністерство освіти Китаю також підтримало позицію індивідуального підходу до кожного учня та урахування його фізичного і психологічного розвитку. Реформа має на меті створення сприятливого освітнього середовища для розвитку кожного учня, активне дослідницьке навчання, підвищення гнучкості і різноманітності курсів. Серед усіх предметів освітньої програми грамота визначена як найбільш фундаментальна для успішного засвоєння інших освітніх областей і цілісного розвитку особистості дітей, незамінну стратегію для збереження культурної спадщини, національної єдності і творчості. Програма визначила такі принципи навчання: залучати всіх учнів до освітнього процесу і розвивати їх інтелектуальні здібності, розуміти особливості мовної і літературної освіти, пропагувати незалежне навчання, спільне навчання та навчання на основі запитів учнів, урахувувати їх індивідуальні відмінності і потреби у навчанні, створювати навчальні програми, засновані на відкритості і життєздатності. Такі позитивні зміни в педагогічній практиці створюють сприятливе освітнє середовище, яке пристосовується до різного темпу навчання учнів. Програма покликана розвивати широкий спектр навичок учнів, таких як літературна грамотність, фінансова грамотність, математична грамотність та наукова грамотність. Програма забезпечує інклюзивне освітнє середовище, яке може залучити обдарованих учнів з точки зору педагогічних стратегій (наприклад, індивідуалізоване навчання, дослідницьке навчання і незалежне навчання), збагачені матеріали для читання і динамічні, множинні оцінки). Основними проблемами впровадження нової програми навчання грамоти є такі: недостатня компетентність вчителів, складність трансформації глибоких традицій з педагогіки передачі і колективізму до педагогіки конструктивізму, велика наповнюваність класів у Китаї веде до перенавантаження вчителів.

Ключові слова: обдарованість, учні, навчання, початкова школа, навчальна програма, неперервна освіта, підготовка вчителя, система освіти.

In China, a Key National Strategy has been developed. According to the Strategy, education is refocused on high quality, the development of a holistic approach to the

harmonious development of pupils' personalities, which should be imbued with the spirit of innovation, business skills and develop moral, intellectual, physical, and aesthetic aspects. The Ministry of Education of China also supported the position of an individual approach to each pupil and considering his physical and psychological development. The reform aims to create a favorable educational environment for the development of each pupil, active research training, increasing the flexibility and diversity of courses. Among all the subjects of the educational program, literacy is defined as the most fundamental for the successful assimilation of other educational areas and the holistic development of children's personalities, an indispensable strategy for preserving cultural heritage, national unity, and creativity. The program defined the principles of training. They are: to involve all pupils in the educational process and develop their intellectual abilities, to understand the peculiarities of language and literature education, to promote independent learning, joint learning, and learning based on pupils' requests, to take into account their differences and learning needs, to create curricula based on openness and viability. Such positive changes in pedagogical practice create a favorable educational environment that adapts to different rates of pupil learning. The program aims to develop a wide range of pupils' skills, such as literary literacy, financial literacy, mathematical literacy, and scientific literacy. The program provides an inclusive educational environment that can engage gifted pupils in terms of pedagogical strategies (e.g., individualized learning, research learning, and independent learning), enriched reading materials, and dynamic, multiple assessments). The main problems of implementing the new literacy program are: insufficient teacher competence, the difficulty of transforming deep traditions from the pedagogy of transmission and collectivism to the pedagogy of constructivism, the large class size in China leads to overload of teachers.

Keywords: giftedness, pupils, education, primary school, curriculum, continuing education, teacher training, education system.

Постановка проблеми. Грамотність має важливе значення для розвитку кожної людини, а також для процвітання людського суспільства в цілому (UNESCO 2004; 2017). Для учнів початкової школи оволодіння грамотою пов'язано не лише з вивченням мови та літератури, а також є фундаментальною здатністю досягти успіху в межах освітньої програми в цілому. Вивчаючи різні предмети, учням потрібно володіти мовою щоб зрозуміти, висловити та сформулювати свої ідеї, а лінгвістичний досвід можна розширити за допомогою різних областей освітньої програми. Володіючи грамотою, людина може відчувати незамінне життєве задоволення від читання різноманітних текстів. Протягом останніх кількох десятиліть ООН багато уваги приділяла питанням підвищення рівня грамотності для всіх, підкреслюючи той факт, що грамотність є невід'ємною частиною основного права людини на освіту. Відповідно до позиції ЮНЕСКО (2017), грамотні люди мають здатність до навчання впродовж усього життя, оскільки їх можливості дозволяють їм отримувати доступ до різноманітних соціальних та освітніх можливостей у час швидких змін у суспільстві. Володіючи грамотою, людина може

спілкуватись з оточуючими, отримувати доступ до соціальних ресурсів, брати участь у соціальній діяльності та поступово ставати автономною особистістю, критично мислити та розуміти світ. Саме в цей момент розвиток грамотності сприяє соціальній справедливості, демократичним процесам, добробуту людей (Rassoul, 1999). Тому суспільству загалом та школам зокрема важливо реагувати на потреби кожного, хто навчається, в розвитку своїх здібностей до грамоти. Особливу увагу у цьому аспекті слід приділяти обдарованим учням, оскільки вони потребують особливих програм навчання. У цьому аспекті цінним є вивчення досвіду провідних країн світу, зокрема Китаю, який має давні традиції навчання і виховання обдарованих дітей, а також в останні роки займає лідируючі позиції у багатьох галузях науки, економіки, виробництва.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даного завдання. Установлено, що питання навчання грамоти обдарованих дітей були предметом багатьох наукових розвідок як вітчизняних, так й іноземних учених. Так, С. Bonds і L. Bonds (1983), S. Reis, E. Gubbins, C. Briggs, F. Schreiber, S. Richards, J. Jacobs і J. Renzulli (2004) досліджували особливості дітей, які читають швидше ніж це передбачено стандартними рівнями для певного віку або мають потенціал для швидкого прогресу в читанні, вважаючи таких дітей «обдарованими читачами». Теоретичні дослідження навчання талановитих учнів, такі як «Теорія множинних інтелектів» Г. Гарднера та «Диференційована модель обдарованості та таланту» Ф. Ганьє, визначають інтелект або природні здібності, які специфічно пов'язані з оволодінням мовою та грамотністю. Крім того, численні дослідження (D. Weigel, S. Martin і K. Bennett (2006); A. Baroody і K. Diamond (2016); E. Bergen, T. Zuijen, D. Bishop і P. Jong (2017) та інші) виявляють, що середовище формування грамотності, побудоване сім'єю, школою та суспільством, може сприяти високим досягненням обдарованих дітей. Ці фактори навколишнього середовища формують готовність дітей до навчання у школі, до набуття різних освітніх компетентностей, які діти демонструватимуть під час навчання у школі.

S. Reis зі співавторами зазначають, що обдаровані учні оволодівають грамотою швидше і легше, вони запам'ятовують велику кількість інформації, частіше використовують навички мислення вищого порядку, розуміють абстрактні ідеї та демонструють високу здатність розв'язувати завдання проблемного характеру. Вони читають із задоволенням, цінують красу читання, читають творчо та критично, і

здатні віддаватись читацькій діяльності (Reis та ін., 2004). Дослідження J. Simpson'a довели, що завдяки навичкам ефективного читання когнітивні можливості обдарованих читачів вищі за середній рівень (Simpson, 2017).

Разом з тим, варто зазначити, що у вітчизняній науково-педагогічній думці залишаються не достатньо висвітленими питання навчання грамоти обдарованих дітей у Китайській народній республіці.

Мета статті – аналіз програми навчання грамоти для обдарованих дітей в Китаї на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. З часу утворення Китайської Народної Республіки у 1949 р. Китай зазнав значних соціальних змін і перетворень на шляху побудови модернізованої країни. Усвідомлюючи важливість освіти, китайський уряд ухвалив Закон про обов'язкову загальну освіту (1986 р.) і опублікував низку національних стратегій і планів. Зокрема це такі: Керівні принципи для Реформування і розвиток освіти (1993 р.), Рішення про поглиблення реформи освіти (2000 р.). Це сприяло популяризації в Китаї базової освіти, підвищенню рівня грамотності населення і розвитку кваліфікованої робочої сили. Рівень охоплення дітей шкільного віку початковою освітою збільшився з 20% до створення КНР до 97,9% у 1990 р. і 99,92% у 2016 р.; коефіцієнт охоплення неповною середньою школою збільшився з 6% у 1949 р. до 98,7% у 2016 р. (CPG, 2013).

Хоча Китай домігся значного прогресу в області загальної освіти, йому постійно необхідно вирішувати проблемні питання, такі як низька якість навчання і викладання, велика чисельність населення, обмежені ресурси і нерівність в освіті. Крім того, система освіти Китаю більшою мірою орієнтована на складання іспитів, централізована і стандартизована.

У 2010 р. було опубліковано «Короткий виклад Національного плану Китаю по середньостроковій і довгостроковій реформі та розвитку освіти на 2010–2020 рр.». У ньому наголошується на необхідності консолідації початкової та середньої освіти до 2020 р. Поряд із цим, у цьому звіті вказується, що зацікавлені сторони у сфері освіти мають зосередитися на забезпеченні однакового рівня освіти в сільських і міських районах для всіх, незалежно від походження. Водночас слід було підвищувати якість освіти, щоб поліпшити ідеологічну обізнаність і академічну успішність учнів. У цей період освіта в Китаї стикається з серйозними проблемами, включаючи нерозвинену систему педагогічних знань у значної частини вчительського корпусу, недосконалі навчальні

програмі та навчальні ресурси, обмежене фінансування освіти і брак викладачів, які могли б реагувати на потреби учнів і соціальні зміни (CPG, 2010). Ці базові знання мають сприяти розумінню існуючої практики викладання для обдарованих дітей у китайській початковій школі.

Сучасна китайська система освіти складається з п'яти ступенів, з яких дев'ять років початкової школи і неповної середньої школи є обов'язковими для кожної дитини шкільного віку відповідно до Закону про освіту (CPG, 2006):

- дошкільна освіта,
- 6 (або 5) років початкової освіти,
- 3 (або 4) роки неповної середньої освіти,
- 3 роки середньої освіти (орієнтованої на академічну освіту) або професійної освіти (орієнтованої на працю),
- вища освіта.

Щоб отримати безкоштовну обов'язкову освіту, більшість дітей шкільного віку мають відвідувати державну школу в районі їхнього проживання. Вступні іспити на цьому етапі зазвичай не проводяться, і, на відміну від більшості західних країн, де вчителі початкової школи відповідають за клас і більшість предметів, кожен учитель початкової школи в Китаї відповідає за основний предмет, на зразок грамота або математика, у кількох класах. У комуністичному суспільстві Китаю більшість початкових шкіл є державними. Вони складають 96,6% усіх початкових шкіл і забезпечують освіту 92,4% усіх учнів початкової школи. Державні школи в Китаї належать державним органам і, як правило, користуються досить позитивною репутацією серед батьків і учнів.

Після обов'язкової освіти китайські учні можуть обрати навчання у старших класах середньої школи або професійно-технічну освіту. Щоб вступити до основної старшої середньої школи, учні мають продемонструвати високі результати на регіональних стандартизованих вступних іспитах з академічної орієнтацією. Щоб вступити до кращих університетів, майбутнім абітурієнтам необхідно постійно наполегливо працювати, щоб підготуватися до Національних вступних іспитів у коледжі (NCEE) у старших класах середньої школи. NCEE виконує ту ж функцію, що і стара система іспитів Кеджі з відбору талантів по всій країні. NCEE також перейняв деякі ключові особливості Кеджі, такі як академічна орієнтація, оцінка існуючих знань і механічне запам'ятовування (Dello-Iacovo, 2009). Конкурс на іспитах дуже

жорстокий, і студенти та їхні сім'ї ставляться до цих іспитів як до найважливішого або навіть єдиного шляху до соціальної мобільності.

Хоча на етапі початкової освіти немає вступних іспитів, іспити для старших класів середньої та вищої освіти, як і раніше, впливають на навчання і викладання в початкових школах. Так, у системі освіти Китаю іспити зосереджені на інтелектуальних здібностях і, таким чином, іноді ігнорують інші потреби і різноманітні таланти учнів. При нинішньому рівні охоплення вищою освітою, педагогіка, навчальні матеріали, стосунки між учителем і учнем, фізична підготовка і стилі навчання – все це підпорядковано іспитами в школах і визначається ними (Kirkpatrick, 2011). Численні емпіричні дослідження показали, що педагогіка, орієнтована на написання підручників і посібників для складання іспитів, як і раніше широко розповсюджена в китайських школах (Kirkpatrick, 2011).

Отже, у сучасних китайських школах мало уваги приділяється розвитку і заохоченню критичного і творчого мислення школярів, оскільки критерії оцінювання більше фокусуються на фактичних знаннях. Розширені можливості навчання та ресурси поза освітньою програмою і змістом іспитів вважаються менш важливими, а методи навчання орієнтовані на вимоги іспитів, а не на ефективний розвиток обдарованих учнів. Таким чином, освіта для обдарованих людей в Китаї переважно зосереджена в потужних університетах, оскільки навчання в них не має на меті успішне складання визначених стандартизованих іспитів, тому елементи освіти для обдарованих людей, такі як різноманітність, інновації, мислення вищого порядку, практичні навички та самостійне навчання можуть бути дозволені і підтримані.

Незважаючи на те, що в більшості китайських шкіл переважає підхід, орієнтований на іспити, і далеко не всі школи застосовують інноваційні стратегії навчання для учнів, зокрема для обдарованих (Fu, 2017), країна вже давно усвідомлює проблему обмеження можливостей індивідуального розвитку. Система освіти в Китаї за останні кілька десятиліть зазнала кілька хвиль педагогічних реформ. У кінці ХХ ст. було розроблено ключову національну стратегію, згідно з якою освіта перестала фокусуватися на академічних тестах та інтелектуальних здібностях, а була переорієнтована на якість, розвиток більш цілісного підходу до гармонійного розвитку особистості учнів, які мають перейнятися духом новаторства, набути ділових здібностей і розвивати моральні, інтелектуальні, фізичні та естетичні аспекти своєї особистості

(МОЕ, 1999). Міністерство освіти Китаю також підтримало позицію індивідуального підходу до кожного учня та врахування його фізичного і психологічного розвитку. Здається, що вся система освіти в Китаї трансформується від оцінки талантів, наповнених фактичними знаннями, до оцінки талановитих людей з творчим і новаторським потенціалом (Zhang, 2017).

Одним з ключових напрямів реалізації якісної освіти є реформа навчальних програм для базової освіти (включаючи дошкільну, початкову та середню освіту). У 2001 р. був оприлюднений ключовий документ – План реформи навчальної програми для базової освіти (пробний). У цьому документі розглядається широке коло питань базової освіти, таких як управління школою, навчальні матеріали, оцінка і підготовка вчителів (МОЕ, 2001). Реформа мала на меті створення сприятливого середовища для гнучкого розвитку кожного учня, зокрема обдарованих. Вона спрямована на залучення кожного учня до активного дослідницького навчання замість пасивного і механічного запам'ятовування, підвищення гнучкості і різноманітності курсів для задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів і зміщення фокусу функції оцінки з ідентифікації до процесу розвитку учнів. Децентралізація управління дисциплінами також була підкреслена з метою підвищення адаптованості навчальних програм для учнів з різних регіонів, шкіл і з різноманітними функціями (МОЕ, 2001). Результатом впровадження цієї реформи стало поширення прогресивного соціального мислення у сфері освіти, реалізація різних експериментальних проєктів, що є успішними і надихаючими для розвитку різноманітних здібностей і особистостей учнів.

Серед усіх предметів освітньої програми, що підлягає реформуванню, грамотність як найбільш фундаментальна здатність знаходиться у центрі уваги. Пропонуємо розглянути навчальну програму грамоти для обдарованих учнів у початковій школі Китаю.

На хвилі реформи освіти, орієнтованої на якість, у 2001 р. Міністерство освіти Китаю опублікувало пробну версію «Стандартів навчальної програми з китайської мови і грамоти для обов'язкового повного дня». Після десяти років інтенсивних експериментів і практик, у 2011 р. вона була удосконалена та прийнята як остаточна, повна і сучасна версія. Навчальний план вивчення грамоти концептуалізував грамотність як найбільш фундаментальну область навчання для успішного засвоєння інших освітніх областей і цілісного розвитку особистості дітей, незамінну

стратегію для збереження культурної спадщини, національної єдності і творчості (МОЕ, 2011). Таким чином, розвиток грамотності кожного учня має особисте і національне значення, хоча у них можуть бути різні здібності та інтереси в області грамотності.

Зазначимо, що на формування нової навчальної програми чималий вплив справила західна освіта і філософія. Орієнтуючись на приклад багатьох західних навчальних планів, китайська навчальна програма вказує на те, що навчання і викладання в звичайному класі має бути орієнтовано на учнів, а не на вчителів (МОЕ, 2011). Це мислення для Китаю стало революційним, оскільки в традиційній китайській культурі і суспільстві до вчителя ставилися як до авторитетного носія і передавача знань, і тому система навчання була зосереджена на вчителеві. Навчання, орієнтоване на учнів, відображено в чотирьох керівних принципах:

- залучати всіх учнів до освітнього процесу і всебічно розвивати їхній інтелектуальний і емоційний характер;
- розуміти особливості мовної і літературної освіти;
- пропагувати незалежне навчання, спільне навчання та навчання на основі запитів, урахувати в навчанні індивідуальні відмінності і потреби школярів;
- створювати навчальні програми, засновані на відкритості і життєздатності, підтримувати потреби різних регіонів, шкіл і окремих осіб, регулювати і покращувати структуру (Ruan, 2012).

Хоча в навчальній програмі чітко не вказано, які можуть бути відмінності між людьми, і не піднімається питання про обдарованих учнів, ці принципи забезпечують урахування обдарованості під час навчання. Такі позитивні зміни в освітянській практиці створюють сприятливе середовище, яке здатне пристосовуватися до різних темпів навчання різних учнів. Навчальні програми передбачають, що викладання і навчання грамоти мають здійснюватися із використанням інформаційних технологій. Це означає, що для навчання як обдарованих учнів, так і всіх інших дітей, читання і самостійне навчання можна практикувати через Інтернет і, на додаток до підручників з грамоти, використовувати широкий спектр текстів для читання на основі ІКТ, таких як книги з цифровими додатками, рухомі зображення, аудіо книги для збагачення їхнього досвіду читання.

У рамках цієї навчальної програми місцевій владі або школам пропонується обрати серію підручників як основного ресурсу з навчання

грамоти. Вимога до вчителів використовувати підручники могла б стандартизувати навчання і забезпечити систематичний спосіб навчання і викладання грамоти. Однак це також може поставити під загрозу розвиток обдарованих учнів, оскільки стислі тексти та стандартизований зміст підручнику можуть не відповідати їхнім індивідуальним здібностям і освітнім потребам та не можуть повною мірою стимулювати оптимальне навчання у звичайних класах. Таким чином, збалансоване використання підручників і додаткових ресурсів для підвищення грамотності має вирішальне значення для розвитку всіх учнів. Навчальні програми також заохочують вчителів і школи до створення і розвитку ресурсів для підвищення грамотності населення місцевих громад у громадських місцях, таких як театри, природні парки, музеї, у мережі Інтернеті і навіть на рекламних вивісках. У програмі вказується, що навчання грамоти має бути міждисциплінарним, відповідати змінам у суспільстві і бути пов'язаним з життям дітей (МОЕ, 2011). Отже, навчальна програма закликає педагогів при плануванні освітнього процесу передбачати розвиток широкого спектру навичок учнів: літературна грамотність, фінансова грамотність, математична грамотність та наукова грамотність.

Однією з важливих текстових форм є класичні китайські вірші, оскільки за навчальною програмою учні мають запам'ятовувати і читати велику кількість з них, щоб краще розуміти традиційну китайську мову і культуру.

Оцінювання навичок читання, як того вимагає навчальна програма, має відбуватися у різних формах. Стандартизовані тести не мають бути єдиним методом оцінки учнів, сучасні програми пропонують поєднувати спостереження в класі, анкетування, інтерв'ю, оцінку однолітками та самооцінку (МОЕ, 2011). У навчальній програмі також вказується, що мета різних форм оцінювання полягає в полегшенні навчання учнів, а не в їх відборі і ранжируванні. Завдяки динамічному зворотному зв'язку за допомогою оцінки вчителі можуть за потреби та відповідно до потреб учнів змінювати темп викладання і зміст дидактичного матеріалу. Такий підхід до оцінювання узгоджується з позицією К. Томлінсона, який стверджує, що для розвитку учнів, зокрема обдарованих, необхідно забезпечити постійне моніторингове оцінювання і, враховуючи його результати, гнучко й оперативно коригувати зміст і методи навчання грамоти.

Можна стверджувати, що теоретично навчальна програма може забезпечити інклюзивне освітнє середовище, яке здатне залучити обдарованих учнів з точки зору педагогічних стратегій (наприклад, індивідуалізоване навчання, дослідницьке навчання і незалежне навчання), збагачені матеріали для читання і динамічне оцінювання в різномаанітних формах. Однак на практиці різні дослідження свідчать про те, що китайські вчителі зіткнулися з серйозними проблемами при реалізації навчальної програми із самого початку реформи освіти, орієнтованої на якість. У цілому китайська система освіти, як і раніше, орієнтована на іспити, і багато вчителів, як і раніше, вважають за краще застосовувати репродуктивні методи, орієнтовані викладання, замість нових педагогічних стратегій, орієнтованих на учнів. Учителям і школам складно трансформувати свої глибинні педагогічні традиції ретрансляції готових знань і колективізму до західної педагогіки конструктивізму. Зокрема, при обмеженій професійній підготовці та підтримці багато вчителів, за винятком викладачів елітних шкіл і економічно розвинених регіонів, виявляються не достатньо компетентними, щоб з'ясувати значення тих педагогічних прийомів, які запропоновані в новій навчальній програмі. Разом із тим, варто зазначити, що велика наповнюваність класів у Китаї веде до перенавантаження вчителів, недостатнє фінансування для імплементації нової педагогічної доктрини, а також обмеженість місць для старших класів середньої та вищої освіти – все це перешкоджає реалізації нової безумовно прогресивної навчальної програми. Навчальна програма, як і раніше, своїм фокусом має використання підручників, і вчителі іноді змушені поспішно викладати матеріал аби «встигнути» за програмою, залишивши замало часу для додаткових матеріалів, що збагачували б зміст і стимулювали самостійне навчання школярів. Ці проблеми можуть особливо болісно відбитися на навчанні обдарованих учнів. Оскільки існує недостатня кількість досліджень, присвячених забезпеченню педагогічного супроводу обдарованих учнів на перехідному етапі китайської освіти, важливо підтримувати і стимулювати наукові пошуки у галузі навчання обдарованих учнів.

Висновки. У сучасних китайських школах критерії оцінювання більше фокусуються на фактичних знаннях, а можливості навчання поза програмою вважаються менш важливими. У кінці ХХ ст. було розроблено ключову національну стратегію, згідно з якою освіта перестала фокусуватися на академічних тестах та інтелектуальних здібностях, а була

переорієнтована на гармонійний розвиток особистості, індивідуальний підхід до кожного учня. Реформа спрямована на залучення кожного учня до активного дослідницького навчання замість пасивного і механічного запам'ятовування. Навчальний план вивчення грамоти концептуалізував грамотність як найбільш фундаментальну область навчання для успішного засвоєння інших освітніх областей і цілісного розвитку особистості дітей, незамінну стратегію для збереження культурної спадщини, національної єдності і творчості. Визначено такі принципи навчання: залучати всіх учнів до освітнього процесу, розвивати їхній інтелектуальний і емоційний характер, розуміти особливості мовної і літературної освіти, пропагувати незалежне навчання, спільне навчання та навчання на основі запитів, урахувати індивідуальні відмінності і потреби у навчанні, створювати навчальні програми, засновані на відкритості. Навчальна програма покликана розвивати широкий спектр навичок учнів, таких як літературна грамотність, фінансова грамотність, математична грамотність та наукова грамотність. Програма забезпечує інклюзивне освітнє середовище, яке ґрунтується на індивідуалізованому навчанні, дослідницькому навчанні і незалежному навчанні. Основними проблемами впровадження нової програми навчання грамоти є такі: недостатня компетентність вчителів, складність трансформації глибоких педагогічних традицій ретрансляції готових знань і колективізму до педагогіки конструктивізму, велика наповнюваність класів у Китаї, що веде до перенавантаження вчителів.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні особливостей навчання обдарованих дітей у середній і старшій школі КНР, з'ясуванні форм, методів та засобів навчання обдарованих учнів.

REFERENCES

- Baroody, A. E., & Diamond, K. E. (2016). Associations among Preschool Children's Classroom Literacy Environment, Interest and Engagement in Literacy Activities, and Early Reading Skills. *Journal of Early Childhood Research*, 14(2), 146-162.
- Bergen, E., Zuijen, T., Bishop, D., & Jong, P. F. (2017). Why Are Home Literacy Environment and Children's Reading Skills Associated? What Parental Skills Reveal. *Reading Research Quarterly*, 52(2), 147-160.
- Bonds, C. W., & Bonds, L. T. (1983). Teacher, is There a Gifted Reader in First Grade? *Roeper Review*, 5(3), 4-6.
- The Central People's Government of People's Republic of China (CPG). (2006). *Education Law of the People's Republic of China*. Retrieved from: http://www.gov.cn/flfg/2006-06/30/content_323302.htm [in Chinese]
- CPG. (2010). *Outline of China's National Plan for Medium and Long-term Education Reform and Development 2010-2020*, 2010. Retrieved from: http://www.gov.cn/jrzg/2010-07/29/content_1667143.htm [in Chinese]
- CPG. (2013). *The Status of Educational Development in China*. Retrieved from: http://www.gov.cn/test/2005-09/07/content_29930.htm [in Chinese]
- Dello-Iacovo, B. (2009). Curriculum reform and "Quality Education" in China: An overview. *International Journal of Educational Development*, 29, 241-249.
- Fu, T. (2017). Wandering in the Shadow of Egalitarianism and Equity: A Social and Cultural Explanation to the Underdeveloped Gifted Education in China. *Global Education Review*, 4(1), 34-44.
- Gagné, F. (1985). Giftedness and Talent: Reexamining a Reexamination of the Definitions. *Gifted Child Quarterly*, 29(3), 103-112.
- Gagné, F. (1995)/ From giftedness to talent: A developmental model and its impact on the language of the field. *Roeper review*, 18(2), 103-111.
- Gagné, F. (2010)/ Motivation within the DMGT 2.0 Framework. *High Ability Studies*, 21(2), 81-99.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York : Basic books.
- Kirkpatrick, R., & Zang, Y. (2011). The Negative Influences of Exam-oriented Education on Chinese High School Students: Backwash from Classroom to Child. *Language Testing in Asia*, 1(36).
DOI: <https://doi.org/10.1186/2229-0443-1-3-36>
- MOE. (1999). *The Decision of the State Council of the Central Committee of the Communist Party of China on Deepening Education Reform and Comprehensively Promoting Quality-oriented Education*. Retrieved from: http://old.moe.gov.cn//publicfiles/business/htmlfiles/moe/moe_177/200407/2478.html [in Chinese]
- MOE. (2011). *Outline of the Curriculum Reform for Basic Education (Trial)*. Retrieved from: http://old.moe.gov.cn//publicfiles/business/htmlfiles/moe/moe_309/200412/4672.html

**Боярська-Хоменко А. В., Науменко С. С. Програма навчання грамоти
для обдарованих учнів початкової школи Китаю**

- Reis, S. M., Gubbins, E. J., Briggs, C. J., Schreiber, F. J., Richards, S., Jacobs, J. K., & Renzulli, J. S. (2004). Reading Instruction for Talented Readers: Case Studies Documenting Few Opportunities for Continuous Progress. *Gifted Child Quarterly*, 48(4), 315-338.
- Ruan, J., & Jin, L. (2012). Primary School Chinese Language and Literacy Curriculum Reforms in China After 1949. In *Perspectives on Teaching and Learning Chinese Literacy in China* (pp. 129-140). New York & London: Springer Science+Business Media Dordrech, 2012.
DOI: <https://doi-org.ezproxy.lib.gla.ac.uk/10.1007/978-94-007-4822-4>.
- Simpson, J. (2017). Literacy and the Gifted. In *Culturally Relevant Teaching: Preparing Teachers to Include All Learners* (pp. 29-42). London: Rowman & Littlefield.
- Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria, VA: ASCD.
- Weigel, D. J., Martin, S. S., & Bennett, K. K. (2006). Contributions of the Home Literacy Environment to Preschool-aged Children's Emerging Literacy and Language Skills. *Early Child Development and Care*, 176(3-4), 357-378.
- Zhang, Z. (2017). Gifted Education in China. *Cogent Education*, 4(1).
DOI: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2017.1364881>

Боярська-Хоменко

Анна Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри історії педагогіки і порівняльної
педагогіки, Харківського національного
педагогічного університету імені
Г. С. Сковороди
каб. 224-А, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(099) 404 11 19
ORCID: [0000-0002-1818-3074](https://orcid.org/0000-0002-1818-3074)
e-mail: annaboyarskahomenko@gmail.com

Anna Boiarska-Khomenko

PhD of Pedagogical Sciences, Associate
Professor of the History of Pedagogy and
Comparative Pedagogy of H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University

Room 224-A, 2, Valentynivska Str,
Kharkiv, Ukraine 61168
Tel. +38(099) 404 11 19
ORCID: [0000-0002-1818-3074](https://orcid.org/0000-0002-1818-3074)
e-mail: annaboyarskahomenko@gmail.com

Науменко Станіслав Сергійович

викладач кафедри східних мов
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди,
каб. 509-В, вул. Валентинівська, 2,
м.Харків, Україна, 61166
Тел. +38(097)902 52 45
ORCID: [0000-0002-2791-2929](https://orcid.org/0000-0002-2791-2929)
e-mail: stanislav.naumenko2020@gmail.com

Stanislav Naumenko

lecturer, Department of Oriental Languages,
H.S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Room 509-V, Valentynivska st.,2, Kharkiv,
Ukraine, 61166
Tel. +38(097)902 52 45
ORCID: [0000-0002-2791-2929](https://orcid.org/0000-0002-2791-2929)
e-mail: stanislav.naumenko2020@gmail.com

УДК 378.093.5:338.48-053.6]:316.472.4

**СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА INSTAGRAM
ЯК ЗАСІБ ПРОСУВАННЯ МОЛОДІЖНОГО
ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД
У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ТУРИЗМУ**

Я. М. Геращенко

**SOCIAL NETWORK INSTAGRAM AS A MEANS OF PROMOTION
OF YOUTH TOURIST PRODUCT: PRACTICAL EXPERIENCE
IN TRAINING TOURISM PROFESSIONALS**

Y. Herashchenko

У статті розглядаються питання практичного застосування інформаційних технологій у підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі, зокрема з молодіжного туризму. Проаналізовано наукові пошуки закордонних та українських педагогів-практиків щодо використання інформаційно-комунікативних технологій в освітній діяльності та реклами туристичних послуг. Визначені чинники, які зумовлюють потребу у зміні/перегляді освітніх форм навчання: швидкий розвиток інформаційних технологій, інформаційно-технологічна обізнаність, світові економічні і соціальні виклики. Розглянуті форми освітньої діяльності: дистанційне і змішане навчання та сучасні методи підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі. Доведено, що використання інформаційних технологій підвищує ефективність навчання, розширює доступ до інформаційних ресурсів, формує фахові вміння і навички студентів, зокрема в рекламі молодіжних туристичних послуг. Проаналізовано середні показники успішності з дисципліни «Рекламна діяльність в туризмі» за 2016-2021 роки, які демонструють підвищення середнього балу заключного тестування після введення оновленого модуля, присвяченого способам просування молодіжного туристичного продукту засобами соціальних мереж. Зазначено, що підготовка конкурентоспроможних кадрів для галузі туризму має бути націлена на формування у майбутніх фахівців умінь планувати розвиток туристичної галузі з огляду на світові перспективи. Схарактеризовані поняття «туристичний продукт», «молодіжний туристичний продукт», «туристична реклама» та розглянуті їх зміст, сутність і спрямованість. Визначено мету та основні функції туристичної реклами. Розглянуто сучасний метод просування молодіжного туристичного продукту засобом обраного плейсменту – Instagram. Описано алгоритм дій: дослідження потреб молодіжного сегменту ринку; створення контент-плану; розробка сторінки в соціальній мережі та її наповнення згідно з темою завдання. Конкретизовано шляхи досягнення поставлених завдань: проведення лекції-огляду «Соціальні мережі в рекламі молодіжних туристичних послуг» та практичні заняття з

дисципліни «Рекламна діяльність в туризмі», в ході яких обговорені приклади просування молодіжного туристичного продукту. Зазначено, що запропонована нами форма навчання розвиває інноваційно-творче мислення майбутнього фахівця молодіжного туризму. Зроблено висновок щодо важливості використання ІКТ під час підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі.

Ключові слова: молодіжний туристичний продукт, соціальні мережі в туризмі, молодіжний туризм, підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі до організації молодіжного туризму, інформаційно-комунікативні технології.

In this article, we considered the issues of the practical application of information technologies in the training of future specialists in the tourism industry, in particular in youth tourism. Analyzed the scientific research of foreign and Ukrainian teachers-practitioners on the use of information and communication technologies in educational activities and advertising of tourist services. Identified factors that determine the need to change/revise educational forms of education: the rapid development of information technology, information technology awareness, global economic and social challenges. Considered forms of educational activity: distance and blended learning and modern methods of training future specialists in the tourism industry. Proved that the use of information technology increases the efficiency of education, expands access to information resources, forms the professional skills and abilities of students, in particular in the advertising of youth tourism services. Analyzed the average performance indicators in the discipline “Advertising in tourism” for 2016–2021, which determine the increase in the average score of the final testing by using the updated module and ways to promote youth tourism products through social networks. It was noted that the training of competitive staff for the tourism industry should be aimed at developing the skills of future professionals to plan the development of the tourism industry in view of world prospects. The concepts of “tourist product”, “youth tourist product”, “tourist-advertising” were reviewed and their content, essence, and direction were considered. The purpose and main functions of tourist advertising were determined. The modern method for promoting a youth tourist product by using the chosen placement – Instagram was considered. The algorithm of actions was described: research of needs of a youth segment of the market; creating a content plan; development of a page on a social network and its content in accordance with the topic of the task. The ways to achieve the set tasks were specified: conducting lecture-review “Social networks in advertising of youth tourist services” and practical classes in the discipline “Advertising in tourism”, during which examples of promotion of youth tourist product were discussed. It was noted that our proposed form of education develops innovative and creative thinking of the future specialist of youth tourism. A conclusion was made that proves the importance of using ICT in the training of future tourism professionals.

Keywords: youth tourism product, social networks in tourism, youth tourism, training of future tourism professionals to organize youth tourism, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасних технологій змушує переглядати традиційні засоби просування на ринок туристичних продуктів або послуг і застосовувати нові можливості, які з’явилися внаслідок технологічного прогресу.

Соціальні мережі швидко витісняють традиційні засоби реклами, і туристичні підприємства дедалі частіше обирають сучасний плейсмент для просування свого продукту на ринок туристичних послуг.

У підготовці майбутніх фахівців молодіжного туризму вбачається доцільним застосування сучасних технологій та створення для здобувачів освіти можливостей набути практичного досвіду, максимально наближеного до реалій туристичного ринку, за допомогою ІКТ, вільного доступу до інформації в мережі Інтернет, соціальних мереж та/або електронних бібліотек.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У статті нами були проаналізовані наукові доробки з застосування інформаційних технологій в освіті таких педагогів-практиків, як: В. Стасюк (2003), L. Th. Nelson and G. Kuh (2005), А. Семенова (2006), В. Stensaker, Р. Maassen and М. Borgan із співавторами (2007), Н. Флегонтова (2008), Я. Крупський (2010), В. Михалевич (2010), V. Ellis and A. Loveless та інші (2013). Фундаментальними можна вважати дослідження щодо питань реклами у туризмі та просування туристичних послуг через соціальні мережі на глобальний ринок: В. Кифяк (2003), Р. J. Sheldon (2006), Т. Pencarelli (2019), J. Fotis, D. Buhalis and N. Rossides (2012), J. Ayeh, D. Leung, N. Au and R. Law (2012), S. Hudson and K. Thal, (2013), Н. Hanan and N. Putit (2014), М. N. Fatanti and I. W. Suyadnya (2015), А. Alic, А. Pestek and А. Sadinlija (2017), F. Sciarelli, V. Della Corte and G. Del Gaudio o (2018), J. Beck, M. Rainoldi and R. Egger (2019), В. Яровий і В. Шуткіна (2020). Також раніше нами проводились дослідження щодо понятійно-термінологічного аспекту підготовки фахівців туризмознавства до організації молодіжного туризму та застосування ІКТ у підготовці фахівців молодіжного туризму.

Метою статті є аналіз теоретичної складової інноваційних методів і форм навчання, інноваційної освіти, дистанційного навчання, застосування інформаційних технологій та впровадження в навчальний процес підготовки майбутніх фахівців туристичної індустрії тематичного модулю щодо застосування сучасних плейсментів (соціальних мереж) для просування молодіжного туристичного продукту.

Виклад основного матеріалу. Загальносвітові тенденції (бурхливий розвиток інформаційних технологій, потреба у формуванні інформаційної грамотності) та виклики (пандемія COVID-19, економічна криза) змусили педагогічний світ змінити вектор традиційного навчання на вектор розвитку

інноваційних форм надання / отримання освітніх послуг. Для забезпечення якості навчальної діяльності викладачі ЗВО змушені були переходити на дистанційну та змішану форми навчання з використанням інноваційних технологій. Варто зазначити, що сучасне молоде покоління чудово орієнтується в Інтернет-технологіях, тому вимушений перехід до дистанційної освіти не викликав у студентів дискомфорту. Педагогічна ж освіта змогла здійснити крок до сполучення навчальної мети ЗВО і природної цікавості майбутніх фахівців, зокрема в туристичній галузі, до ІКТ.

Дистанційне навчання в останні роки вважається універсальною гуманістичною формою освіти, що включає в себе залучення традиційного, інформаційного, комунікаційного, інформаційно-комунікаційного, онлайн технологічного та технічних засобів (Семенова, 2006, с. 58), які дають можливість студентам бути в постійному діалозі з викладачем, незалежно від часу та місця перебування.

Інформатизація системи освіти – нагальна стратегія, яка має на меті підвищення ефективності навчання, забезпечуючи розширення доступу до обсягів інформації та вдосконалення методів її застосування, а також використання інформаційних технологій в особистій професійній діяльності та навчально-виховному процесі (Крупський, Михалевич, 2010, с. 51).

Підготовка конкурентоспроможних кадрів для галузі туризму націлена на формування у майбутніх фахівців умінь планувати розвиток туристичної галузі, підтримувати ефективність виробництва вдалими маркетинговими пропозиціями, якісним наданням послуг, сервісу, рекламою тощо.

Інформаційні технології є дієвим чинником позитивних змін у розвитку туризму, оскільки завдяки ним створюються нові продукти, нові комунікаційні мережі, нові бізнес-моделі, нові галузеві структури та нові типи фірм. Вся система розподілу подорожей трансформується завдяки електронним каналам та вільному доступу споживачів до них. Інформація є важливим ресурсом для всіх туристичних фірм та напрямків у пошуках поліпшення конкурентоспроможності і максимальної соціально-економічної вигоди на світовому ринку (Sheldon, 2006).

Тому вдосконалення науково-дослідної та навчально-виховної діяльності у ЗВО з використанням ІКТ сприяє формуванню інформаційної грамотності студентів, розвиває майстерне використання усіх можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання проблем, що неодмінно будуть виникати в майбутній професійній діяльності, допомагає

створювати, відправляти, опрацьовувати та цілеспрямовано використовувати інформацію залежно від стану засобів інформації (Стасюк, 2003).

Результатами вдосконалення освітнього процесу є підвищення середнього балу контрольного заключного тестування в кінці семестру, що проводиться в рамках дисципліни «Реклама діяльність в туризмі», у 2020/2021 навч. році. Так, у навчальному році 2016/2017 середній бал студентів за підсумком вивчення дисципліни «Рекламна діяльність в туризмі» становив 68,04 балів; 2017/2018 навч. році – 72,85 бали; 2018/2019 навч. році – 79,66 балів; 2019/2020 навч. році – 73,33 бали. У навчальному році 2020/2021 за результатами засвоєння модулю щодо просування молодіжного туристичного продукту в соціальних мережах успішність за предметом зростає в осінньо-зимовому семестрі до 84,17 бали, що майже на 14% більше від початкового показника успішності за предметом у 2016/2017 навч. році.

Варто зазначити, що сучасний конкурентоспроможний фахівець з туризму має бути інформаційно грамотним та культурним. Саме тому викладачі-туризмознавці у підготовці майбутніх фахівців розвивають комп'ютерні оперативні вміння та навички: вправну орієнтацію в комп'ютерних технологіях, що дасть можливість у майбутньому орієнтуватись у пошуку інформації, аналізувати та оцінювати її, взаємодіяти зі своїми клієнтами із застосуванням різних видів комунікативних технологій.

З огляду на тематику нашого дослідження вважаємо доцільним розглянути теоретичну основу рекламної діяльності в туризмі та практичну підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі, до використання ІКТ і соціальних мереж для просування туристичного продукту потенційним клієнтам.

Сумарний обсяг речових (предметів споживання – товарів) і неречових (наданих послуг) споживчих вартостей, вироблених для задоволення потреб туриста під час його подорожі, називається туристичним продуктом. В основі туристичного продукту лежить задоволення потреб споживача (Кифяк, 2003). За даними UNWTO та ДАРТ, найбільшими споживачами, які користуються туристичним продуктом у світі, є молодь. Зважаючи на те, що молодіжний сегмент ринку є економічно привабливим, з широким віковим діапазоном, ми пропонуємо розглядати молодіжний туристичний продукт як комплекс заходів, вироблених для якісного задоволення певних потреб молодих споживачів туристичного ринку.

Туристична реклама – це активний засіб здійснення маркетингової політики туристичної фірми з просування туристичного продукту, який забезпечує посилення зв'язку між виробником і споживачем туристичного продукту (Кифяк, 2003).

Основною метою реклами в сучасних умовах є не тільки інформування і спонукання клієнта до покупки, а й налагодження зв'язків із реальними і потенційними споживачами туристичних послуг, формування у них попиту на нові туристичні продукти.

У туристичній галузі реклама виконує ряд функцій:

- 1) інформаційну (заява про існування туристської послуги, компанії, опис основних кількісних і якісних параметрів і особливостей);
- 2) стимулювальну (спонукання і розвиток у клієнта потреби в туристських послугах за допомогою впливу на почуття, самооцінку тощо);
- 3) мотиваційну (спонукання до дії: купівлі турпакету, отримання інформації) (Яровий, Шуткіна, 2020).

Варто зазначити, що реклама в індустрії туризму передбачає і комунікативну функцію, яка передає споживачам різні типи інформації про туристичні послуги з трансляцією образу про фактичні властивості рекламованого продукту.

Просування туристичного товару або послуги включає в себе будь-яку форму повідомлення про цей товар чи послугу, надає інформацію про мету та діяльність організації, її філософію, переконує скористатись послугами туристичного підприємства або нагадує споживачу про своє існування в інформаційному просторі.

Соціальні мережі, як показує практика, є одним з ключових інформаційно-комунікаційних інструментів просування туристичного продукту на ринок. Тому, підготовка майбутніх фахівців туристичної галузі в цьому напрямі діяльності націлена на розвиток професійної компетенції та професійно значущих якостей студентів, їхніх умінь виконувати практичні роботи в мультимедійному просторі.

Під час підготовки кадрів для молодіжного туризму та вивчення студентами старших курсів дисципліни «Рекламна діяльність в туризмі» для нами були визначені такі практичні завдання для майбутніх фахівців туристичної галузі:

1. Скласти анкету маркетингового дослідження цільової аудиторії та провести анкетування серед своїх одногрупників та молодих друзів.

2. Скласти контент-план, визначивши необхідний та комфортний плейсмент своєї цільової аудиторії.

3. Розробити сторінку свого туристичного молодіжного продукту в соціальній мережі.

4. «Вести» новостворену сторінку в соціальній мережі два тижні згідно зі складеним раніше контент-планом.

Для успішного виконання поставлених завдань майбутнім фахівцям була запропонована лекція-огляд «Соціальні мережі в рекламі молодіжних туристичних послуг», у ході якої обговорені приклади таких елементів просування туристичних послуг: застосування спеціального контенту в соціальних мережах; вибір плейсменту для просування; створення акаунтів у соціальних мережах для реклами молодіжних туристичних послуг; правила публікацій у соціальних мережах; структура контент-плану.

З огляду на вподобання цільової аудиторії, яку студенти визначили завдяки власному маркетинговому дослідженню, ними було обрано популярну серед молоді соціальну мережу Instagram.

Студентам було запропоновано скласти контент-план за таким алгоритмом і структурою: день тижня, час публікації, тип публікації (сторіс, стрічка, IGTV), тип (стиль) публікації (розважальний, інформаційний, рекламний, той, що продає, той, який залучає, іміджевий), опис публікації (картинка, мем, відео, прямий ефір і т. п), картинка або посилання на відео, текстове наповнення, гештег, геолокація, статус публікації (опубліковано, на доопрацюванні, готове до публікації тощо).

Варто зазначити, що цей плейсмент активно використовуються великими туристичними операторами та підприємствами, тому, на нашу думку, доцільно його розглядати та використовувати і при підготовці майбутніх фахівців туристичної галузі.

Створюючи сторінку в соціальній мережі Instagram, студенти ознайомлюються з перевагами бізнес-профілів та видами акаунтів. Оформлюють сторінки таким чином, щоб майбутній користувач туристичних послуг одразу мав відповідь на питання «хто ми» та «що ми пропонуємо», а саме – повідомлення про фірму/турпослугу має містити три основних елемента: аватар (фото, лого), назва акаунту (якщо ми територіально прикріплені до міста, то доцільним буде вказати це у назві) та опис на 150 символів.

У процесі створення контент-плану та сторінки на плейсменті проводилось групове обговорення доцільного текстового наповнення,

унікальної торгівельної пропозиції та відмінність від вже існуючих на ринку конкурентів (на основі додаткового аналізу десяти конкурентів ніші).

На практичних заняттях обговорювались складові оформлення сторінки (включно з особистим фірмовим стилем) та шляхи залучення аудиторії через захопливий візуальний контент. Цей контент створювався за допомогою спеціальних додатків, де є готові шаблони і для туристичних продуктів, що значно полегшувало запуск розроблених студентами сторінок з молодіжним туристичним продуктом у рамках вивчення дисципліни «Рекламна діяльність в туризмі».

Таке нововведення в практичну підготовку майбутніх фахівців туристичної галузі розвиває інноваційно-творче мислення, що включає в себе процес пізнання однієї зі складових майбутньої професійної діяльності – просування молодіжних туристичних послуг на глобальний ринок туризму.

Інноваційно-творче мислення, яке розвивається у студентів під час практичних занять з дисципліни «Рекламна діяльність в туризмі», симулює засвоєння суб'єктивно нових знань, усвідомлення специфіки і пошук шляхів нестандартного розв'язання професійних проблем, зміни в професійному середовищі та сприяє становленню професійно-діяльнісного освітнього середовища закладу вищої освіти (Флегонтова, 2008, с. 18).

Висновки. Інформаційні технології в освітньому процесі відкривають доступ до глобальної інформації: розвивають навички пошуку, аналізу, відбору, використання даних з відкритих джерел доступу. Застосування сучасних плейсментів у просуванні туристичної послуги або продукту надає більше можливостей для доступу пропозиції до потенційного споживача. Майбутній фахівець з організації молодіжного туризму як конкурентоспроможний представник своєї ніші в просуванні туристичної пропозиції на глобальний ринок має бути інформаційно грамотним, гнучким та обізнаним у широких можливостях ІКТ та здатним уміло їх застосовувати.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні можливостей позааудиторної роботи студентів щодо вироблення в них умінь використовувати ІКТ для просування власного туристичного продукту, продовженні розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців з організації молодіжного туризму під час підготовки власних туристичних проєктів та дослідженні молодіжних туристичних локацій Запорізької області.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Кифяк, В. (2003). *Організація туристичної діяльності в Україні*. Чернівці: Книги-XXI.
- Крупський, Я., & Михалевич, В. (2010). *Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій*. Вінниця: ВНТУ.
- Семенова, А. (2006). *Словник-довідник з професійної педагогіки*. Одеса: Пальміра.
- Стасюк, В. (2003). *Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»*. (Дис. канд. пед. наук). Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, Одеса.
- Флегонтова, Н. (2008). *Словник-довідник термінів педагогічного маркетингу*. Київ: Освіта України.
- Яровий, В., & Шуткіна, В. (2020). Особливості управління рекламною діяльністю в туристичних підприємствах. У *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції "Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах" (м. Херсон, 26-27 березня 2020 р.)* (сс. 301-305). Херсон: ФОП Вишемирський В.С. Отримано з: https://tourlib.net/statti_ukr/yarovyj2.htm
- Alic, A., Pestek, A., & Sadinlija, A. (2017). Use of Social Media Influencers in Tourism. In T. Baković, B. Knežević, I. Dužević (Eds). (2017). *Trade Perspectives 2017: Specialization and Customer Centered Retailing: Proceedings of The International Scientific Conferences. Zagreb, Croatia, 29th and 30th November 2017* (pp. 177-189). Zagreb.
- Ayeh, J., Leung, D., Au, N., & Law, R. (2012). Perceptions and Strategies of Hospitality and Tourism Practitioners on Social Media: An Exploratory Study. In Fuchs M., Ricci F., Cantoni L. (eds), *Information and Communication Technologies in Tourism* (pp. 1-12). Wien: Springer-Verlag.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-7091-1142-0_1
- Beck J., Rainoldi M., & Egger R. (2019). Virtual reality in tourism: a state-of-the-art review. *Tourism Review*, 74 (3), 586-612.
DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-03-2017-0049>
- Ellis, V., & Loveless, A. (eds.). (2001). *ICT, pedagogy and the curriculum: Subject to change*. London: Routledge.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203468258>
- Fatanti, M. N., & Suyadnya, I. W. (2015). Beyond User Gaze: How Instagram Creates Tourism Destination Brand? *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 211, 1089-1095.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.145>
- Fotis J., Buhalis D., & Rossides N. (2012). Social media use and impact during the holiday travel planning process. In Fuchs M., Ricci F., Cantoni, L. (eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism*, (pp 13-24). Vienna: Springer-Verlag .
DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-7091-1142-0_2

- Hanan, H., & Putit, N. (2014). Express marketing of tourism destinations using Instagram in social media networking. In *Hospitality and tourism: Synergizing creativity and innovation in research* (pp. 471-474). Croydon: Taylor and Francis Group.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.145>
- Hudson, S. & Thal, K. (2013). The Impact of Social Media on the Consumer Decision Process: Implications for Tourism Marketing. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(1), 156-160.
DOI: <https://doi.org/10.1080/10548408.2013.751276>
- Nelson L. Th. & Kuh, G. (2005). Student Experiences with Information Technology and Their Relationship to Other Aspects of Student Engagement. *Research in Higher Education*, 46(2), 211-233.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11162-004-1600-y>
- Pencarelli T. (2019). The digital revolution in the travel and tourism industry. *Information Technology and Tourism*, 22(3), 455-476.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s40558-019-00160-3>
- Sciarelli F., Della Corte V., Del Gaudio G. (2018), The evolution of tourism in the digital era: the case of a tourism destination. *Sinergie Italian Journal of Management*, 36(105), 179-199.
DOI: <https://doi.org/10.7433/s105.2018.09>
- Sheldon, P. J. (2006). Tourism information technology. In L. Dwyer & P. Forsyth (Eds.), *International handbook on the economics of tourism*, (pp. 399-418). Cheltenham: Edward Elgar.
- Stensaker, B., Maassen, P., Borgan, M. et al. (2007). Use, updating and integration of ICT in higher education: Linking purpose, people and pedagogy. *High Education*, 54, 417-433
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-006-9004-x>

REFERENCES

- Kyfiak, V. (2003). *Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukrain. [Organization of tourist activity in Ukraine]*. Chernivtsi: Knyhy-XXI. [in Ukrainian]
- Krupskiy, Ya., & Mykhalevych, V. (2010). *Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii [Explanatory dictionary of information and pedagogical technologies]*. Vinnytsi: VNTU. [in Ukrainian]
- Stasiuk, V. (2003). *Pedahohichni umovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh ekonomistiv u kompleksi "shkola-vyshchyi zaklad osvity" [Pedagogical conditions of professional training of future economists in the complex "school-higher education institution"]*. (Dys. Kand. ped. nauk) [(Dis. Candidate of Pedagogical Sciences)]. Pivdenoukrainskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. K. D. Ushynskoho, Odesa. [in Ukrainian]
- Flehontova, N. (2008). *Slovnyk-dovidnyk terminiv pedahohichnoho marketynhu. [Glossary of pedagogical marketing terms]* Kyiv: osvita Ukrainy. [in Ukrainian]
- Yarovy, V., & Shutkina, V. (2020). Osoblyvosti upravlinnia reklamnoiu diialnistiu v turystychnykh pidpriemstvakh [Features of management of advertising activity in the tourist enterprises]. In *Materialy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*

"Aktualni pytannia ekonomichnoho rozvytku v suchasnykh umovakh" (m. Kherson, 26-27 bereznia 2020 r.) [Proceedings of the V All-Ukrainian scientific-practical conference "Current issues of economic development in modern conditions" (Kherson, March 26-27, 2020)] (pp. 301-305). Kherson: FOP Vyshemyrskyi V.S. [in Ukrainian].

- Alic, A., Pestek, A., & Sadinlija, A. (2017). Use of Social Media Influencers in Tourism. In T. Baković, B. Knežević, I. Dužević (Eds). (2017). *Trade Perspectives 2017: Specialization and Customer Centered Retailing: Proceedings of The International Scientific Conferences. Zagreb, Croatia, 29th and 30th November 2017* (pp. 177-189). Zagreb.
- Ayeh, J., Leung, D., Au, N., & Law, R. (2012). Perceptions and Strategies of Hospitality and Tourism Practitioners on Social Media: An Exploratory Study. In Fuchs M., Ricci F., Cantoni L. (eds), *Information and Communication Technologies in Tourism* (pp. 1-12). Wien: Springer-Verlag.
DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-7091-1142-0_1
- Beck J., Rainoldi M., & Egger R. (2019). Virtual reality in tourism: a state-of-the-art review. *Tourism Review*, 74 (3), 586-612.
DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-03-2017-0049>
- Ellis, V., & Loveless, A. (eds.). (2001). *ICT, pedagogy and the curriculum: Subject to change*. London: Routledge.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203468258>
- Fatanti, M. N., & Suyadnya, I. W. (2015). Beyond User Gaze: How Instagram Creates Tourism Destination Brand? *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 211, 1089-1095.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.145>
- Fotis J., Buhalis D., & Rossides N. (2012). Social media use and impact during the holiday travel planning process. In Fuchs M., Ricci F., Cantoni, L. (eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism*, (pp 13-24). Vienna: Springer-Verlag .
DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-7091-1142-0_2
- Hanan, H., & Putit, N. (2014). Express marketing of tourism destinations using Instagram in social media networking. In *Hospitality and tourism: Synergizing creativity and innovation in research* (pp. 471-474). Croydon: Taylor and Francis Group.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.145>
- Hudson, S. & Thal, K. (2013). The Impact of Social Media on the Consumer Decision Process: Implications for Tourism Marketing. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(1), 156-160.
DOI: <https://doi.org/10.1080/10548408.2013.751276>
- Nelson L. Th. & Kuh, G. (2005). Student Experiences with Information Technology and Their Relationship to Other Aspects of Student Engagement. *Research in Higher Education*, 46(2), 211-233.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11162-004-1600-y>
- Pencarelli T. (2019). The digital revolution in the travel and tourism industry. *Information Technology and Tourism*, 22(3), 455-476.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s40558-019-00160-3>

Геращенко Я. М. Соціальна мережа Instagram як засіб просування молодіжного туристичного продукту: практичний досвід у підготовці фахівців туризму

- Sciarelli F., Della Corte V., Del Gaudio G. (2018), The evolution of tourism in the digital era: the case of a tourism destination. *Sinergie Italian Journal of Management*, 36(105), 179-199.
DOI: <https://doi.org/10.7433/s105.2018.09>
- Sheldon, P. J. (2006). Tourism information technology. In L. Dwyer & P. Forsyth (Eds.), *International handbook on the economics of tourism*, (pp. 399-418). Cheltenham: Edward Elgar.
- Stensaker, B., Maassen, P., Borgan, M. et al. (2007). Use, updating and integration of ICT in higher education: Linking purpose, people and pedagogy. *High Education*, 54, 417-433
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-006-9004-x>

Геращенко Ярина Михайлівна

Старша викладачка кафедри підприємництва, менеджменту та туризму Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій
Каб. 313, вул. Кияшка 16-Б, Запоріжжя, Україна 69039
тел. +38(097)9453127
ORCID ID 0000-0003-1327-2497
e-mail: yarinagerashchenko@ukr.net

Herashchenko Yaryna

Senior Lecturer, Department of Entrepreneurship, Management and Tourism, Zaporizhia Institute of Economics and Information Technology
Office 313, Kiyashka str., 16-B, Zaporizhia, Ukraine 69039
tel. +38 (097)9453127
ORCID ID 0000-0003-1327-2497
e-mail: yarinagerashchenko@ukr.net

УДК 811.111'276.6:004.738.5

7 ОСНОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОНЛАЙН ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ

Н. А. Шандра

7 MAIN COMPETENCES OF ONLINE FOREIGN LANGUAGE TEACHER

N. Shandra

Подано визначення поняття «онлайн навчання» як сукупності мережевих, програмних, інформаційно-педагогічних технологій задля цілеспрямованого та організованого навчального процесу за допомогою синхронної чи асинхронної інтерактивної командної роботи студентів і викладачів та роботи з навчальними посібниками незалежно від їхнього місцезнаходження. Здійснено огляд наукової літератури щодо ролі онлайн викладачів та педагогічних навичок та умінь, які потрібно розвивати для дієвого навчання в Інтернеті. Охарактеризовано відмінності понять «компетентність» та «навички» з точки зору педагогіки. Детально описано та проаналізовано піраміду R. Hampel та U. Stickler, що містить 7 основних компетентностей, якими повинні володіти викладачі іноземних мов для успішного проведення занять під час дистанційного навчання: основи інформаційно-комунікаційної компетентності, специфічна технічна компетентність щодо роботи з програмним забезпеченням, усвідомлення можливостей та обмежень програмних додатків, онлайн соціалізація, сприяння удосконаленню комунікативної компетентності, креативність та власний стиль викладання. Акцентується увага на необхідності та доцільності оволодіння даними компетентностями, рухаючись знизу вгору по піраміді, тобто від вмінь, здатностей та навичок нижчого рівня до вищого. Зазначено, що перший рівень піраміди пов'язаний з інформаційно-комунікаційною компетентністю, тобто знанням базових програм та роботи мережевих комп'ютерів. До другого рівня віднесено технічну компетентність, яка полягає в оволодінні низкою додатків, що полегшують викладання і навчання за допомогою комп'ютера. Визначено важливість формування здатності усвідомлювати як можливостей, так й обмежень сучасних комп'ютерних програм. Детально проаналізовано поняття «онлайн соціалізації», від якої залежить якість міжособистісного спілкування учасників освітнього процесу в контексті викладач-студенти, викладач-студент, студент-студент. Вказано, що комунікативна методика навчання іноземної мови і взаємодія між учасниками має вирішальне значення, саме тому однією з ключових компетентностей онлайн викладання є підвищення комунікативної компетентності студентів. Креативність та розроблення власного стилю викладання педагога перебувають на найвищих щаблях досліджуваної піраміди. Отже, результати проведеного дослідження підтверджують доцільність імплементації піраміди R. Hampel та U. Stickler на заняттях з іноземної мови задля ефективного онлайн навчання.

Ключові слова: онлайн викладання, дистанційне викладання, іноземна мова, компетентність, навички, Інтернет.

The article defines the concept of 'online learning, which means a set of network, software, information and pedagogical technologies for purposeful and organized learning process through synchronous or asynchronous interactive teamwork of students and teachers and works with textbooks, regardless of their location. A review of the scientific literature on the role of online teachers and pedagogical skills that need to be developed for effective learning on the Internet is presented. Differences between terms such as competence and skills are indicated. The pyramid of Hampel and Stickler, which highlights 7 major competencies that foreign language teachers must possess to successfully conduct classes during distance learning is analyzed and described in detail: basic information and communication competence, specific technical competence for the software, awareness of possibilities and constraints of the medium, online socialization, facilitation of communicative competence, creative and elaboration of personal teaching style. Emphasis is placed on the need and feasibility of mastering these competencies moving from the bottom up the pyramid, i.e. from lower to higher levels. It is noted that the first level of the pyramid is related to information and communicative competence, i.e., knowledge of basic programs and operation of networked computers. The second level of skills includes technical competence, which presupposes mastering of using many applications that facilitate teaching and learning with the help of a computer. The importance of teachers' awareness of both possibilities and restrictions of modern computers is identified. The concept of 'online socialization', which is the key point for the quality of interpersonal communication of participants in the educational process in the context of teacher-students, teacher-student, and student-student, is analyzed in detail. It is stated that the communicative method for teaching a foreign language and interaction between the participants is crucial and, as a result, one of the key competence of online teaching is to increase the communicative competence of students. Creativity and the elaboration of the teacher's style are placed at the highest levels of the analyzed pyramid. Thus, the results of the study confirm the need to implement Hampel and Stickler's into foreign language classes to conduct online teaching effectively.

Keywords: online teaching, distance learning, foreign language, skills, Internet.

Постановка проблеми. Інтернет середовище онлайн навчання робить значний внесок в освіту ХХІ століття, сприяючи загальному визнанню концепції суспільства знань, де знання є ресурсом і рушієм соціального розвитку, запорукою економічного процвітання.

Успіх будь-якої інновації в освіті, зокрема запровадження онлайн викладання та онлайн технології, значною мірою залежить від того, наскільки добре педагоги сприймають нові ідеї та готові реалізувати їх у роботі з учнями (Comas-Quinn, 2011, с. 220). Зрештою, для студентів викладачі є ключовими фігурами освітнього процесу, чия педагогічна майстерність і професійно значущі особистісні якості можуть як сприяти навчальному процесу, так і гальмувати його (Freeman, 1997). Таким чином, професіоналізм онлайн викладача стає вагомим фактором для сприйняття студентом онлайн навчання (McPherson & Nunes, 2004).

Технологічні ресурси не звільняють онлайн викладачів від відповідальності за набуття передових знань, умінь та навичок на шляху професійного розвитку. Всезростаюча популярність дистанційного навчання стимулює викладачів на вдосконалення своїх наявних компетентностей та набуття нових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль викладачів у дистанційному навчання та нові педагогічні навички, котрі їм потрібно розвивати, аби бути ефективними в онлайн середовищі, стали об'єктом наукового дослідження на початку 2000х років (Salmon, 2003; McPherson & Nunes, 2004). Також D. F Adam і M. Logan (2003) наголошують, що викладачам доводиться стикатися з багатьма проблемами, коли вони починають використовувати нові технології та засоби для викладання, відмінні від традиційних зустрічей в аудиторіях. Базові вміння навчання студентів з використанням навчальних Інтернет систем досліджували E. Setiyawati, F. Wulandari, A. Moch Bahak, H. Rudyanto та I. Santia та інші (Setiyawati та ін., 2018).

У галузі викладання мови деякі дослідники (див., наприклад: Shelley, White, Baumann & Murphy, 2006) працювали над виявленням конкретних навичок, які необхідні для онлайн викладачів мови, а інші зосередилися на аналізі власного викладацького досвіду та пошуку його кореляції з готовністю та бажанням взаємодіяти з новими технологіями в мовному класі (Kessler, 2007; Rosell-Aguilar, 2007; Murday, Ushida & Chenoweth, 2008; Wiebe & Kabata, 2010). Поряд із цим, С. Chapelle та V. Hegelheimer (2004) наголосили на необхідності створення переліку ключових компетентності викладачів іноземної мови у XXI столітті для пошуку шляхів їх формування і тим самим забезпечення подальшого технологічно орієнтованого освітнього процесу у сучасному світі, який рішуче підтримує передові технології та є тісно пов'язаним з ними (с. 300).

Метою даної статті є визначення та характеристика семи основних компетентностей піраміди R. Hampel та U. Stickler, необхідних викладачам для дієвого викладання іноземних мов у дистанційному форматі.

Виклад основного матеріалу. У даній статті під поняттям «онлайн навчання» ми розуміємо сукупність мережевих, програмних, інформаційно-педагогічних технологій задля цілеспрямованого та організованого навчального процесу за допомогою синхронної чи асинхронної інтерактивної командної роботи студентів і викладачів та роботи з навчальними посібниками незалежно від їхнього

місцезнаходження. Оскільки онлайн навчання іноземних мов здобуває все більшу популярність, варто врахувати, що воно вимагає наявності вмінь та навичок викладання, а також здатностей та можливостей, які відрізняються від традиційного навчання іноземної мови.

Науковці S. Bennett і D. Marsh (2002) окреслили основні знання, окрім технічних, які необхідні викладачам-мовникам, а саме: виділити істотні схожості та відмінності між аудиторним та онлайн навчанням, визначити стратегії та методи для сприяння дистанційному викладанню та допомогти студентам користуватися перевагами як індивідуального, так і колективного навчання. Варто зазначити, що вміння об'єднувати спільноту студентів для сприяння соціалізації, активній участі та співпраці однаково важливі для онлайн і оффлайн викладання (Jones & Youngs, 2006; Hampel & Stickler, 2005; McLoughlin & Oliver, 1999).

В основу даної статті було покладено працю R. Hampel та U. Stickler (2005), котрі першими виділили 7 основних компетентностей (які вони назвали навичками), необхідних викладачам для успішного проведення занять під час онлайн навчання. На думку дослідниць, викладання мови в Інтернеті вимагає умінь та навичок, котрі відрізняються від тих, що використовуються при традиційному аудиторному викладанні іноземної мови. Окрім того, воно також відмінне від викладання інших предметів в онлайн режимі.

R. Hampel та U. Stickler презентували піраміду (див. Рис. 1) із сімома основними компетентностями, починаючи від нижчого рівня (основи інформаційно-комунікаційної компетентності, специфічна технічна компетентність по роботі з програмним забезпеченням, здатність усвідомлювати обмеження та можливості програмних додатків) і закінчуючи вміннями вищого рівня (сприяти онлайн соціалізації студентів та удосконаленню їхньої комунікативної компетентності, креативність як складова компетентності генерувати нові ідеї та здатність створення власного стилю викладання). Науковці наголосили, що навички онлайн викладання мови потрібно будувати послідовно, одну за одною, складаючи таким чином піраміду: від найзагальніших, які утворюють основу для вершини – індивідуального стилю викладача (Hampel & Stickler, 2005, с. 316).

Погоджуючись із R. Hampel та U. Stickler щодо суті необхідних онлайн викладачеві здатностей і можливостей, зауважимо, що в українському педагогічному дискурсі компетентність трактується значно ширше, ніж

навичка. Зокрема, свого часу Б. Теплов (Теплов, 1998) визначав навички як автоматизовані компоненти свідомої діяльності, що виробляються в процесі її виконання. Українська дослідниця О. Ковтун (2010) справедливо стверджує, що домінантним у сучасній психології і педагогіці є розуміння навички як автоматизованої дії, яка характеризується відсутністю поелементної свідомої регуляції і контролю, хоча передбачає єдність автоматизму і свідомості. Погоджуємося з твердженням вченої, що сучасні тенденції в науці свідчать про таку послідовність формування досліджуваних явищ: від знань – до навичок, а від них – до складних умінь.

Рис. 1. Піраміда навичок R. Hampel та U. Stickler

Водночас Закон України «Про освіту» (2017) визначає компетентність як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що означає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Отже, вміння та навички є лише одним із складників компетентності, в нашому випадку інформаційно-комунікаційної, яка розташована *на першому рівні* піраміди R. Hampel та U. Stickler. Дана компетентність забезпечує здатність працювати з основним обладнанням, таким як клавіатура, мишка, звукові карти та гарнітури, а також передбачає

обізнаність із типовими проблемами з підключення провайдера, Інтернет браузерів, плагінів тощо. Дослідники С. А. Chapelle і V. Hegelheimer (2004) також додали, що здатність вирішувати основні проблеми браузера також є важливим вмінням, оскільки більшість інформації є доступною через інтерфейс браузера. Вони виступали за навчання викладачів на курсах із комп'ютерної грамотності. Здатність користуватися мережевими комп'ютерами та знання базових програм лягли в основу ефективного викладання мови в Інтернеті (Hampel & Stickler, 2005) та професіограми сучасного викладача XXI століття (Chapelle & Hegelheimer, 2004). Інформаційно-комунікаційна компетентність сприймається як належне і, зазвичай, її опанування покладається на самого викладача.

На *другому рівні* перебуває специфічна технічна компетентність по роботі з програмним забезпеченням, яка передбачає оволодіння вміннями та навичками використання комерційного програмного забезпечення, придбаного навчальним закладом (WebCT, Wimba, Elluminate, Moodle тощо) і/або безкоштовних програм (Zoom, Skype та ін.). Окрім того, онлайн викладачі мають знати цілий ряд додатків, від програмного забезпечення для управління курсами до додатків, які полегшують викладання і навчання за допомогою комп'ютера, та забезпечити студентів різноманітними можливостями спілкування (Compton, 2009). Цілком погоджуємося з С. А. Chapelle та V. Hegelheimer (2004, с. 308), котрі наголосили на важливості знання правил користування такими інструментами спілкування, як чати, дошки оголошень, електронна пошта, електронні списки розсилки для підтримки комунікативної компетентності студентів через комп'ютерно-опосередковані технології в галузі вивчення мови.

Однак знати як користуватися конкретними програмними додатками недостатньо. На нашу думку, *третій рівень піраміди* R. Hampel та U. Stickler передбачає набуття онлайн викладачем іноземної мови здатності усвідомлювати можливості та обмеження конкретних програм. Наприклад, безкоштовного програмного забезпечення є багато, але кожна програма має свої переваги та недоліки, які мають бути враховані викладачем під час навчання іноземної мови.

Погоджуючись з важливістю для викладача здатності сприяти онлайн соціалізації студентів під час дистанційного навчання як *четвертого щабля* досліджуваної піраміди, вважаємо за доцільне зазначити, що дане особистісне новоутворення не може бути визначено як

навичка. Як справедливо зауважив В. Москаленко (2013, с. 118), соціалізація – відповідність людини соціальним вимогам, наявність особистісних та соціально-психологічних передумов, які забезпечують нормативну поведінку або процес соціальної адаптації. Саме тому якість міжособистісної взаємодії на пряму залежить від почуття приналежності до спільноти (Palloff & Pratt, 1999; Salmon, 2003). Почуття довіри особливо актуальне на заняттях з іноземної мови для початківців, оскільки студенти часто почуваються дуже невпевнено і не в змозі самовиразитися. R. Hampel та U. Stickler (2005) переконані, що варто особливо подбати про позитивну онлайн соціалізацію та створення довірливих стосунків у спільноті студентів, що сприятиме їхній пізнавальній активності в процесі вивчення мови. Дослідниці додають, що соціалізація та побудова спільноти в Інтернет середовищі вимагають умінь та навичок, які сильно відрізняються від аудиторного навчання, тому навіть найвеселіший та найулюбленіший викладач не може автоматично стати успішним онлайн педагогом (Hampel & Stickler, 2005, с. 318). Водночас D. Davis і R. Rose (2007) застерігають, що комунікативні помилки на теренах Інтернету можуть призвести до напруженості. Вони стверджують, що викладачі дистанційних курсів мають володіти хорошими комунікативними навичками, оскільки вони особливо важливі в Інтернет середовищі через відсутність зорових сигналів. Науковці С. М. Jones & В. L. Youngs (2006) додають, що онлайн викладачам також потрібно знати, як стимулювати активну навчально-пізнавальну діяльність студентів на заняттях з іноземної мови та співпрацю з ними, тому що вони можуть сприяти онлайн соціалізації та навіть допомогти підтримувати інтерес студентів до навчального предмету.

Враховуючи вищезазначені думки названих учених, доходимо висновку, що забезпечення викладачем іноземної мови онлайн соціалізації студентів слід розглядати саме як комплексний процес трансляції педагогом і засвоєння учнями зразків суспільно схвалюваної поведінки, суспільних цінностей і норм; формування особистості, її життєвої позиції на основі впливу на молоду людину системи навчання і виховання.

П'ятий рівень піраміди вимагає від викладачів бути ефективними фасилітаторами комунікативної діяльності. Ця здатність забезпечує успішну соціалізацію студентів та сприяє соціальній згуртованості. R. Hampel та U. Stickler зазначають, що значима комунікативна взаємодія, скоріш за все, без соціальної згуртованості не відбудеться та, звісно, не

забезпечить успішності реалізації практичних можливостей онлайн зустрічей (Hampel & Stickler, 2005, с. 318). Вважаємо цілком коректним твердження науковців, що комунікативна методика навчання іноземної мови і взаємодія між учасниками має вирішальне значення та може бути досягнута в онлайн курсі завдяки методично правильній розробці завдань. Некоректна з точки зору педагогіки та методики побудова завдань та відсутність соціальної згуртованості можуть перешкоджати студентам будувати значущі стосунки (O'Dowd & Ritter, 2006).

Креативність, яку вчені в іноземній термінології називають навичкою онлайн викладача іноземної мови, перебуває на *шостому рівні піраміди*. У своєму дослідженні ми розглядаємо креативність як здатність викладача знаходити або самостійно продукувати нові оригінальні ідеї організації навчального процесу, успішно вирішувати поставлені завдання нестандартним чином, а також як бачення проблеми під різними кутами зору та вирішувати їх унікальним способом.

С. А. Chapelle та V. Hegelheimer (2004) зазначають, що пошук, оцінка і трансформація дидактичних матеріалів є важливими вміннями веб-грамотності, необхідними всім викладачам ХХІ ст., оскільки Всесвітня Інтернет мережа забезпечує широкий спектр ресурсів для викладання. Для викладача дистанційних курсів ці вміння необхідні для полегшення вибору якісного, автентичного навчального матеріалу для вивчення іноземної мови і розвитку креативності у розробці онлайн завдань на основі принципів комунікативного підходу (Chapelle & Hegelheimer, 2004, с. 319). Креативність не обмежується лише розробкою дидактичних матеріалів, оскільки також охоплює пошук нових способів використання Інтернет інструментів. Наприклад, більшість безкоштовних програм для текстового та голосового чату першочергово пропонувалися як соціальні інструменти, проте їх також можна використовувати як посередники в комунікативних мовних видах діяльності.

У разі роботи із заздалегідь підготовленими дидактичними матеріалами необхідно володіти вмінням шукати, добирати, адаптувати та імплементувати в процес онлайн навчання завдання для успішного викладання іноземних мов, а також здатністю критично розуміти можливості та обмеження технологій і середовища спілкування та взаємодії в мережі Інтернет. D. Davis і R. Rose (2007, с. 9) додають, що розуміння того, як і коли надавати підтримку студентам, як і коли надавати можливості для взаємодії, вміння добирати та використовувати готові

ресурси, а також самостійно розробляти ресурси для конкретних навчальних цілей є необхідними чинниками ефективного дистанційного викладання.

Сьомий, найвищий рівень охоплює вміння розвивати особистий стиль викладання, якнайефективніше використовуючи засоби масової інформації та дидактичні матеріали, формуючи зв'язок зі студентами та творчо використовуючи ресурси для сприяння активному комунікативному вивченню іноземної мови (Hampel & Stickler, 2005, с. 319). На наше переконання, вироблення власного стилю викладання не зводиться лише до навичок, оскільки це є складне особистісно-професійне утворення. По суті, цей рівень вимагає від онлайн викладача оволодіння всіма переліченими вище і представленими в піраміді навичками, вміннями і здатностями. Майстерність викладання не є вродженою і може вимагати від викладачів, які звикли до традиційного аудиторного викладання, заново побудувати свій власний стиль. R. Hampel та U. Stickler зазначили, що недосвідчені викладачі можуть спочатку сприйняти відсутність мови тіла обмежуючим чинником, але зростання обізнаності та впевненості у навичках та вміннях попередніх рівнів зможе допомогти їм віднайти власний стиль викладання. Спираючись на власний педагогічний досвід, погоджуємося з вченими, що деякі проблеми, які виникають під час навчання та теренах Інтернету, можуть бути подібними або паралельними до тих, що існують при аудиторних заняттях, але їх вирішення може досить суттєво відрізнятись. Таким чином, онлайн викладачі мають розробити нові стилі викладання, які відповідатимуть новітнім цифровим засобам навчання.

Висновки. Здійснений аналіз піраміди R. Hampel та U. Stickler дозволяє зробити висновок, що для ефективного викладання іноземної мови в онлайн режимі викладач має володіти усіма знаннями, вміннями, навичками, здатностями тощо, представленими на сімох рівнях схарактеризованої піраміди. Також переконані, що професійна підготовка викладача іноземної мови має охоплювати курси з комп'ютерної грамотності, методології та методики онлайн навчання та коректного оцінювання здобутків студентів, оскільки викладання в Інтернеті суттєво відрізняється від аудиторного навчання мови. Це, у свою чергу, передбачає впровадження поступових змін у зміст, форми і методи підготовки викладачів іноземної мови, які допоможуть їм у розбудові подальшої успішної професійної кар'єри на теренах Інтернету. Такі зміни мають

забезпечити підвищення рівня обізнаності всіх викладачів мови стосовно потенціалу онлайн викладання іноземної мови, його основних принципів, змісту та методів, а також формування системи компетентностей, необхідних для успішних починань у новій галузі.

Результати проведеного дослідження підтверджують необхідність здобуття основних умінь та здатностей онлайн викладача у процесі руху вгору пірамідою, починаючи з її найнижчого рівня та завершуючи найскладнішим – виробленням власного стилю викладання. Очевидно, що технічні та спеціальні уміння роботи з програмним забезпеченням легше засвоїти у порівнянні з онлайн соціалізацією та побудовою спільноти. Саме тому **перспективи подальших розвідок** убачаємо у розробці методики навчання викладачів іноземних мов та підготовки їх до ефективного викладання онлайн курсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Про освіту. № 2145-VIII. (2017). Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Ковтун, О. В. (2010). Теоретичні аспекти поняття "загальноомовленнєві уміння". *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (зб. наук. праць)*, 11-12, 200-209. Отримано з: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/11871>
- Москаленко, В. В. (2013). *Соціалізація особистості*. Київ : Фенікс.
- Теплов, Б. М. (1998). *Психология и психофизиология индивидуальных различий*. Москва : Институт практической психологии.
- Adam, D. F., & Logan, M. C. (2003, Winter). Preparing instructors for online instruction. *New Direction for Adult and Continuing Education*, 100, 45-55.
- Bennett, S., & Marsh, D. (2002). Are we expecting online tutors to run before they can walk? *Innovations in Education and Teaching International*, 29(1), 14-20.
- Chapelle, C. A., & Hegelheimer, V. (2004). The language teacher in the 21st century. In S. Fotos & C. M. Browne (Eds.), *New perspectives on CALL for second language classrooms* (pp. 299-316). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Comas-Quinn, A. (2011). Learning to teach online or learning to become an online teacher: an exploration of teachers' experiences in a blended learning course. *ReCALL*, 23(03), 218-232.
- Compton, L. K. L. (2009). Preparing language teachers to teach language online: a look at skills, roles, and responsibilities, *Computer Assisted Language Learning*, 22(1), 73-99. DOI: <https://doi.org/10.1080/09588220802613831>.
- Davis, D., & Rose, R. (2007). Professional developments for virtual schooling and online learning. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED509632.pdf>
- Freeman, R. (1997). *Managing Open Systems*. London: Kogan Page. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315041841>
- Hampel, R., & Stickler, U. (2005). New skills for new classrooms: Training tutors to teach languages online. *Computer Assisted Language Learning*, 18(4), 311-326.
- Jones, C. M., & Youngs, B. L. (2006). Teacher preparation for online language instruction. In P. Hubbard & M. Levy (Eds.), *Teacher education in CALL* (pp. 267-282). Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kessler, G. (2007) Formal and informal CALL preparation and teacher attitude toward technology. *Computer Assisted Language Learning*, 20(2), 173-188.
- McLoughlin, C., & Oliver, R. (1999). Pedagogic roles and dynamics in telematics environments. In M. Selinger & J. Pearson (Eds.), *Telematics in education: Trends and issues* (pp. 32-50). Amsterdam: Pergamon.
- McPherson, M. A., & Nunes, J. M. B. (2004). The role of tutors as an integral part of online learning support, *European Journal of Open and Distance Learning*. Retrieved from: http://www.eurodl.org/materials/contrib/2004/Maggie_MsP.html.

- Murday, K., Ushida, E., & Chenoweth, A. (2008). Learners' and teachers' perspectives on language learning. *Computer Assisted Language Learning*, 21(2), 125-142.
- O'Dowd, R., & Ritter, M. (2006). Understanding and working with "failed communication" in telecollaborative exchanges. *CALICO Journal*, 23(3), 623-642.
- Palloff, R. M., & Pratt, K. (1999). *Building learning communities in cyberspace: Effective strategies for the online classroom*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rosell-Aguilar, F. (2007). Changing tutor roles in online tutorial support for Open Distance Learning through audio-graphic SCMC, *JALT-CALL Journal*, 3(1-2), 81-94.
- Salmon, G. (2003) *E-moderating: The Key to Teaching and Learning Online*. (2nd ed.). London and New York: RoutledgeFalmer.
- Setiyawati, E., Wulandari, F., Moch Bahak, A., Rudyanto, H. & Santia, I. (2018). Using Online Learning Systems to Measure Students' Basic Teaching Skills. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(4.7), 463-467.
- Shelley, M., White, C., Baumann, U. & Murphy, L. (2006). It's a unique role! Perspectives on tutor attributes and expertise in distance language learning. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 7(2). Retrieved from: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/297/609>.
- Wiebe, G., & Kabata, K. (2010). Students' and instructors' attitudes toward the use of CALL in foreign language teaching and learning, *Computer Assisted Language Learning*, 23(3), 221-234.

REFERENCES

- Pro osvitu [On education]. № 2145-VIII. (2017). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian]
- Kovtun, O. V. (2010). Teoretychni aspekty poniattia "zahalnomovnnievi uminnia" [Theoretical aspects of the concept "common speech skills"]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho* [Scientific Bulletin of the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky"], 11-12, 200-209. [in Ukrainian].
- Moskalenko, V. V. (2013). *Sotsializatsiya osobystosti* [Person socialization]. Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
- Teplov, B. M. (1998). *Psikhologiya i psikhofiziologiya individualnykh razlichiy. Izbrannye psikhologicheskie trudy* [Psychology and psychophysiology of individual differences. Selected psychological works]. Moskva: Instytut prakticheskoy psikhologii. [in Russian].
- Adam, D. F., & Logan, M. C. (2003, Winter). Preparing instructors for online instruction. *New Direction for Adult and Continuing Education*, 100, 45-55.
- Bennett, S., & Marsh, D. (2002). Are we expecting online tutors to run before they can walk? *Innovations in Education and Teaching International*, 29(1), 14-20.

- Chapelle, C. A., & Hegelheimer, V. (2004). The language teacher in the 21st century. In *S. Fotos & C. M. Browne (Eds.), New perspectives on CALL for second language classrooms* (pp. 299-316). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Comas-Quinn, A. (2011). Learning to teach online or learning to become an online teacher: an exploration of teachers' experiences in a blended learning course. *ReCALL*, 23(03), 218-232.
- Compton, L. K. L. (2009). Preparing language teachers to teach language online: a look at skills, roles, and responsibilities, *Computer Assisted Language Learning*, 22(1), 73-99. DOI: <https://doi.org/10.1080/09588220802613831>.
- Davis, D., & Rose, R. (2007). Professional developments for virtual schooling and online learning. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED509632.pdf>
- Freeman, R. (1997). *Managing Open Systems*. London: Kogan Page. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315041841>
- Hampel, R., & Stickler, U. (2005). New skills for new classrooms: Training tutors to teach languages online. *Computer Assisted Language Learning*, 18(4), 311-326.
- Jones, C. M., & Youngs, B. L. (2006). Teacher preparation for online language instruction. In P. Hubbard & M. Levy (Eds.), *Teacher education in CALL* (pp. 267-282). Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kessler, G. (2007) Formal and informal CALL preparation and teacher attitude toward technology. *Computer Assisted Language Learning*, 20(2), 173-188.
- McLoughlin, C., & Oliver, R. (1999). Pedagogic roles and dynamics in telematics environments. In *M. Selinger & J. Pearson (Eds.), Telematics in education: Trends and issues* (pp. 32-50). Amsterdam: Pergamon.
- McPherson, M. A., & Nunes, J. M. B. (2004). The role of tutors as an integral part of online learning support, *European Journal of Open and Distance Learning*. Retrieved from: http://www.eurodl.org/materials/contrib/2004/Maggie_MsP.html.
- Murday, K., Ushida, E., & Chenoweth, A. (2008). Learners' and teachers' perspectives on language learning. *Computer Assisted Language Learning*, 21(2), 125-142.
- O'Dowd, R., & Ritter, M. (2006). Understanding and working with "failed communication" in telecollaborative exchanges. *CALICO Journal*, 23(3), 623-642.
- Palloff, R. M., & Pratt, K. (1999). *Building learning communities in cyberspace: Effective strategies for the online classroom*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rosell-Aguilar, F. (2007). Changing tutor roles in online tutorial support for Open Distance Learning through audio-graphic SCMC, *JALT-CALL Journal*, 3(1-2), 81-94.
- Salmon, G. (2003) *E-moderating: The Key to Teaching and Learning Online*. (2nd ed.). London and New York: RoutledgeFalmer.
- Setiyawati, E., Wulandari, F., Moch Bahak, A., Rudyanto, H. & Santia, I. (2018). Using Online Learning Systems to Measure Students' Basic Teaching Skills. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(4.7), 463-467.

Shelley, M., White, C., Baumann, U. & Murphy, L. (2006). It's a unique role! Perspectives on tutor attributes and expertise in distance language learning. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 7(2). Retrieved from: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/297/609>.

Wiebe, G., & Kabata, K. (2010). Students' and instructors' attitudes toward the use of CALL in foreign language teaching and learning, *Computer Assisted Language Learning*, 23(3), 221-234.

Шандра Наталія Андріївна

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для
природничих наук
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Ауд. 415, вул. Університетська, 1,
Львів, Україна 79000
Тел. +38097 703 14 23
ORCID ID: [0000-0003-1321-4828](https://orcid.org/0000-0003-1321-4828)
E-mail: nataliya.shandra@lnu.edu.ua

Nataliya Shandra

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department
of Foreign Languages for Sciences
Ivan Franko National University of Lviv
Room 415, Universytetska str., 1
Lviv, Ukraine, 79000
Tel. +38097 703 14 23
ORCID ID: [0000-0003-1321-4828](https://orcid.org/0000-0003-1321-4828)
E-mail: nataliya.shandra@lnu.edu.ua

УДК 37.013.2:371.214.

НОРМАТИВНА БАЗА СУЧАСНОГО ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В КИТАЇ

Го Іцзян, Чжан Хао, Чжао Бейбей, К. Юр'єва

NORMATIVE BASE OF MODERN AESTHETIC EDUCATION IN CHINA

Guo Yijiang, Zhang Hao, Zhao Beibei, K. Yuryeva

Проаналізовано нормативно-правову базу естетичного виховання та його центрального складника – мистецької освіти в Китайській Народній Республіці від 1980-х років до теперішнього часу. Розглянуто, зокрема, такі документи: Конституція Китайської Народної Республіки (1982 р.), Закони Китайської Народної Республіки про освіту (1995 р.) та про обов'язкову освіту (2018 р.), Постанова ЦК КПК та Державної Ради КНР «Про реформу системи народної освіти» (1985 р.), Національний план розвитку шкільної мистецької освіти (2001–2010) (2002 р.), Положення про роботу школи з художнього виховання (2002 р.), Думки Міністерства освіти щодо подальшого зміцнення мистецької освіти в початковій та середній школі (2008 р.), Повідомлення Міністерства освіти про проведення роботи експериментальних округів художньої освіти сільської школи (2013 р.), Кілька висновків Міносвіти щодо сприяння розвитку шкільної мистецької освіти (2014 р.), Думки Міністерства освіти про зміцнення естетичної виховної роботи в коледжах та університетах (2019 р.), Думки Генерального офісу Державної ради щодо всебічного зміцнення та вдосконалення естетичного виховання в школах (2015 р.), Думки Міністерства освіти щодо всебічного поглиблення реформи навчальної програми та реалізації фундаментального завдання Ліде Шурен (2014 р.), Повідомлення партійної групи Міністерства освіти Комуністичної партії Китаю щодо вивчення та впровадження духу важливої відповіді Генерального секретаря Сі Цзіньпіна старому професору Центральної академії образотворчих мистецтв (2018 р.). Серед основних напрямів удосконалення роботи з естетичного виховання дітей і молоді визначено: 1) реформування існуючих і розробку нових навчальних курсів мистецького спрямування та включення їх до навчальних планів закладів освіти всіх типів і рівнів; 2) позакласну та позашкільну мистецьку роботу, що має утворювати єдине культурно-мистецьке середовище закладу освіти та місцевої громади; 3) кадрове забезпечення мистецької освіти всіх закладів освіти; 4) наукові дослідження та міжнародну співпрацю у галузі мистецької освіти; 5) модернізацію матеріально-технічного забезпечення та інформатизацію мистецької освіти.

Ключові слова: мистецька освіта, заклади освіти, кадрове забезпечення, позакласна робота, позашкільна робота, матеріально-технічне забезпечення.

The legal framework of aesthetic education and its central component – art education in the People's Republic of China from the 1980s to the present time is analyzed. In particular, the following documents were considered: the Constitution of the People's Republic of China (1982), the Laws of the People's Republic of China on Education (1995) and on Compulsory Education (2018), Resolution of the Central Committee of the CPC and the State Council of the People's Republic of China "On Reform system of public education" (1985), National plan for the development of school art education (2001-2010) (2002), Regulations on the work of art education schools (2002), Opinions of the Ministry of Education regarding the further strengthening of art education in primary and secondary school (2008), Notice of the Ministry of Education on the implementation of experimental districts of art education in rural schools (2013), Several conclusions of the Ministry of Education regarding the promotion of the development of school art education (2014), Opinions of the Ministry of Education on strengthening aesthetic educational work in colleges and universities (2019), Opinions of the General Office of the State Council on comprehensive strengthening and improvement of aesthetic education in schools (2015), Opinions of the Ministry of Education on Comprehensively Deepening Curriculum Reform and Realizing the Fundamental Task of Lide Shuren (2014), Notice of the Party Group of the Ministry of Education of the Communist Party of China on Studying and Implementing the Spirit of General Secretary Xi Jinping's Important Reply to the Old Professor of the Central Academy of Fine Arts (2018). Among the main areas of improvement of work on aesthetic education of children and youth, the following are defined: 1) reforming existing and developing new educational courses in the artistic direction and including them in the curricula of educational institutions of all types and levels; 2) extracurricular and extracurricular artistic work, which should form a single cultural and artistic environment of the educational institution and the local community; 3) personnel provision of art education in all educational institutions; 4) scientific research and international cooperation in the field of art education; 5) modernization of material and technical support and informatization of art education.

Keywords: art education, educational institutions, human resources, extracurricular work, extracurricular work, material support, technical support.

Постановка проблеми. З початком нового тисячоліття Китайська Народна Республіка вступила в новий етап прискорення соціалістичної модернізації. Глобалізація світової економіки та стрімкий розвиток науки і техніки зробили конкуренцію між країнами за всеосяжну національну гегемонію дедалі гострішою. Основоположну роль у формуванні потенціалу нації відіграє освіта. Нова ситуація висуває нові й більш нагальні вимоги до освіти у культивуванні та вихованні високих якостей молодого покоління, гостро затребуваних у ХХІ столітті. Розвиток і підвищення якості шкільного естетичного виховання є актуальним завданням широкого забезпечення якісної освіти, сприяння всебічному розвитку та здоровому росту учнів. Мистецька освіта є основним способом і змістом реалізації естетичного виховання в закладах освіти всіх типів і рівнів. Після подолання катастрофічних наслідків культурної революції шкільна мистецька освіта Нового Китаю досягла значних успіхів у створенні й імплементації нормативно-правової бази, адміністративному

управлінні, викладацькій діяльності, розвитку кадрового потенціалу, модернізації обладнання, а також у розгортанні науково-дослідної діяльності та розробленні й упровадженні новітнього науково-методичного забезпечення процесів мистецької освіти та естетичного виховання, що інтегрує тисячолітні культурні традиції китайського народу та мистецьку спадщину народів різних країн світу, перевірені часом форми і методи викладання і навчання та найефективніші педагогічні та мистецько-педагогічні інновації.

Метою даної статті є аналіз нормативно-правової бази естетичного виховання в Китайській Народній Республіці від 80-х рр. XX століття до сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Нормативна база естетичного виховання в Новому Китаї спирається передусім на Основний Закон держави – Конституцію Китайської Народної Республіки (全国人民代表大会, 1982). Варто зауважити, що чинна версія є вже четвертою за час існування КНР Конституцією держави. Перша в Новому Китаї Конституція 1954 р. проголосила, що всі громадяни є рівними перед законом, а також закріпила рівноправність національних меншин і гарантії соціально-економічних та інших прав громадян (Бостан & Бостан, 2008, с. 614). У розпал «культурної революції» і тісно пов'язаної з нею антиконфуціанської пропаганди, у 1975 р. була затверджена нова Конституція КНР, яка суттєво звузила простір реалізації народовладдя та обмежила права національних меншин (Бостан & Бостан, 2008, с. 615–616).

Для виходу із жорсткої політичної та соціально-економічної кризи, спричиненої «культурною революцією», у 1978 р. було прийнято нову Конституцію, яка стала тимчасовою, оскільки, за висновками Л. Бостан і С. Бостана (2008), виявилася своєрідним компромісом «між ідеями періоду культурної революції та прагматичними концепціями побудови державного механізму» (Бостан & Бостан, 2008, с. 616).

У 1982 р. була прийнята чинна Конституція КНР, яка зробила значний крок уперед на шляху гарантування прав і свобод громадян країни: якщо Конституція 1975 р. містила тільки 4 статті про права і свободи, Конституція 1978 р. – 16, то чинна – вже 24 (Бостан & Бостан, 2008, с. 618).

Звісно, Основний Закон КНР з того часу пережив низку оновлень: у 1988, 1993, 1999 і 2004 роках. Але незмінною залишається закріплена в ньому ключова ідея: відродження, повага і плекання таких традиційних

китайських цінностей, як повага до знань, посилення ролі інтелігенції в суспільстві, опора на традиційні інститути – родину та громаду (Бостан & Бостан, 2008, с. 620).

Стаття 19 Конституції у найзагальнішому вигляді визначає ключові функції держави в освітній сфері, що передбачають: 1) розвиток соціалістичної освіти, піднесення наукового і культурного рівня всього народу; 2) управління різними освітніми закладами, популяризацію обов'язкової початкової освіти, розвиток середньої, професійної та вищої освіти, розвиток дошкільної освіти; 3) розвиток різноманітних закладів освіти, ліквідацію неписьменності, навчання робітників, селян, державних службовців та інших працівників політики, культури, науки, техніки, бізнесу, заохочення самонавчання; 4) заохочення колективних господарських організацій, державних підприємств та установ, інших суспільних сил до організації різноманітних освітніх заходів відповідно до закону; 5) пропагування спільної мови всієї країни (全国人民代表大会, 1982, ст. 19); 6) забезпечення всебічного морального, розумового та фізичного розвитку молоді, підлітків та дітей (全国人民代表大会, 1982, ст. 46). У статті 46 також закріплені освітні права й обов'язки громадян КНР, які «мають право на освіту та зобов'язані навчатися».

Утім, у контексті дослідження не можемо обмежитися названими двома статтями Конституції, адже інші статті також розкривають різні аспекти культурно-просвітницької проблематики, що є дотичними до питань естетичного виховання. Так, стаття 22 констатує, що держава «розвиває літературно-мистецькі заклади ... бібліотеки, музеї, будинки культури та інші заклади культури, що служать народу і соціалізму, а також здійснюють масову культурну діяльність. Держава охороняє історичні місця, дорогоцінні культурні реліквії та інші важливі історико-культурні надбання» (全国人民代表大会, 1982, ст. 22).

У статті 24 зазначено, що держава, зокрема, «зміцнює будівництво соціалістичної духовної цивілізації шляхом популяризації ідеальної освіти, морального виховання, культурного виховання» (全国人民代表大会, 1982, ст. 24).

Ми зосередимо увагу на аналізі документів, прийнятих після «культурної революції», через наслідки якої систему освіти в Новому Китаї практично довелося розбудувувати заново. Так, XI з'їзд КПК, що проходив у 1977 р., фактично визнав катастрофічність наслідків політичних «перегинів» для майбутнього країни. Зокрема, до широкого

загалу були доведені статистичні дані, які засвідчили, що в результаті «культурної революції» народне господарство КНР недоотримало, за найскромнішими підрахунками, понад 2 млн. фахівців середньої ланки та майже 1 млн. фахівців вищої кваліфікації. Практично було призупинено роботу з ліквідації неписьменності, внаслідок чого кількість неписьменних у Китаї зростає (Михайличенко, 1997, с. 74).

Тож XI з'їзд КПК офіційно підтвердив накреслений для системи освіти країни курс на підвищення якості навчання молоді в освітніх закладах різного рівня. Остаточний вступ на шлях соціалістичної модернізації та широкомасштабних реформ у всіх сферах життя китайського суспільства й освітній зокрема проголосив третій (грудневий) пленум ЦК КПК 1978 р. (Beijing Review, 2018).

Прийняття 27 травня 1985 р. справді епохального документа – Постанови ЦК КПК і Держради КНР «Про реформу системи народної освіти» – засвідчило виконання стратегічних завдань, накреслених XI з'їздом КПК у 1978 р., і знаменувало вступ національної освіти Китаю в новий період розвитку.

Зокрема, у Постанові «Про реформу системи народної освіти» зазначалося: «освіта має служити потребам соціалістичного будівництва, яке у свою чергу має спиратися на розвиток освіти». Постанова передбачала, що реформа повинна сприяти варіативності освіти на різних її рівнях і ступенях, що детерміновано потребами даного етапу соціально-економічного розвитку Нового Китаю. Найважливішою метою реформи проголошена підготовка значного контингенту людських ресурсів і кваліфікованих кадрів для забезпечення соціально-економічного прогресу в Китаї у 90-х роках ХХ ст. і на початку ХХІ ст. (ЦК КПК & Державна Рада КНР, 1985).

Ініційовані Ден Сяопіном докорінні реформи надали нового імпульсу широкомасштабному розвитку освіти, що спирався на ключову тезу: «Освіта має бути звернена до справи модернізації, до всього світу, до майбутнього». Таким чином, у КНР передбачалося «поступово вибудувати таку систему освіти, яка б відповідала сучасним реаліям, мала китайську специфіку, відповідала місцевим (регіональним) особливостям» (ЦК КПК & Державна Рада КНР, 1985).

Як зазначає Лу Шаньшань (2011), на зміну панівним у попередні десятиліття ідеям про освіту, що ґрунтувалися на теорії і практиці диктатури пролетаріату, «соціалістична теорія освіти з китайською

специфікою» натомість спиралася на побудову більш демократичної соціальної системи. При цьому нова концепція освіти розроблялася з урахуванням світових педагогічних концепцій і під відчутним впливом ідей китайських демократів-просвітителів 20–30-х рр. ХХ століття (Лу Шаньшань, 2011, с. 88).

Зокрема, було переглянуто марксистську теорію про всебічний розвиток особистості, і попереднє положення про «всебічний розвиток особистості у моральному, розумовому та фізичному відношенні» було розширено і збагачено. У підсумку було сформульовано нову мету: «всеосяжний розвиток особистості в моральному, розумовому, фізичному та естетичному відношеннях, а також у трудовому відношенні» (Лу Шаньшань, 2011, с. 89). Як бачимо, естетичному вихованню було офіційно надано найвищого значення на одному рівні з моральним, розумовим, фізичним і трудовим.

Успіхи освіти у названих напрямках, на думку ініціатора і натхненника реформ Ден Сяопіна, визначають «якість населення», яка має складниками не лише стан здоров'я людей, але й рівень їхньої освіченості, трудової кваліфікації, а також їхніх моральних цінностей. Такий освітній і ширше – соціально-гуманітарний – прогрес неможливий без забезпечення кожній особистості можливості реалізовувати свій потенціал (Лу Шаньшань, 2011, с. 89).

Слідом за Постановою «Про реформу системи народної освіти» на IV сесії Національних зборів народних представників шостого скликання 12.04.1986 р. був прийнятий наступний стратегічний документ – Закон Китайської Народної Республіки про обов'язкову освіту (全国人民代表大会, 2018). Закон було переглянуто тричі: у 2006, 2015 та 2018 рр., але він залишається чинним і сьогодні.

По суті Закон конкретизує і розкриває шляхи реалізації основних ідей, накреслених Постановою «Про реформу системи народної освіти».

Стаття 1 Закону окреслює мету його розробки та імплементації згідно з Конституцією та реформаторськими настановами Ден Сяопіна і гарантує: 1) дітям і підліткам шкільного віку – право на здобуття обов'язкової освіти; 2) усьому китайському суспільству – забезпечення здійснення обов'язкової освіти та 3) як результат – підвищення якісних показників всієї багатоетнічної китайської нації (全国人民代表大会, 2018, 第一条).

Стаття 2 Закону КНР про обов'язкову освіту розкриває її специфіку: упроваджену обов'язкову дев'ятирічну освіту мають здобувати всі діти та підлітки шкільного віку; обов'язкова освіта визнається запорукою суспільного добробуту і гарантується державою; здобувається обов'язкова освіта без плати за навчання чи інших зборів (全国人民代表大会, 2018, 第二条).

Стаття 3 визначає, що обов'язкова освіта має реалізовувати національну освітню політику, надавати освіту належної якості та надалі підвищувати якість освітніх послуг, аби забезпечити дітям і підліткам шкільного віку всебічний моральний, інтелектуальний, фізичний розвиток (全国人民代表大会, 2018, 第三条).

Стаття 4 гарантує, що всі діти й підлітки шкільного віку – громадяни Китайської Народної Республіки, незалежно від статі, етнічного походження, раси, майнового стану сім'ї, релігійних переконань тощо, користуються рівним правом на отримання обов'язкової освіти. Водночас отримання обов'язкової освіти є їхнім обов'язком (全国人民代表大会, 2018, 第四条).

У контексті дослідження звернемо увагу на статтю 37 Закону КНР про обов'язкову освіту, яка визначає, що заклади освіти мають гарантувати учням організацію і проведення позакласних і позашкільних культурно-просвітницьких заходів і культурних розваг. Допомогати школам мають соціально-громадські заклади з культурною спрямованістю основної діяльності (全国人民代表大会, 2018, 第三十七条).

Успіхи освітніх реформ і позитивні зрушення, спричинені введенням у дію Закону КНР про обов'язкову освіту, заклали фундамент для подальшого розвитку освітньої системи Нового Китаю. Законодавчу базу дальшого поступу на шляху соціалістичної модернізації в ХХІ столітті утворив прийнятий у 1995 р. Закон Китайської Народної Республіки про освіту (全国人民代表大会, 1995). На сьогодні Закон про освіту з двома правками (2009 р. і 2015 р.) є чинним.

Стаття 1 декларує, що Закон КНР про освіту має на меті розвиток освіти, підвищення якості всієї нації, сприяння розбудові соціалістичної матеріальної і духовної цивілізації і чітко слідує букві і духу Конституції країни (全国人民代表大会, 1995, 第一条).

Стаття 2 визначає, що дія Закону поширюється на освіту всіх рівнів і типів, здійснювану на території КНР (全国人民代表大会, 1995, 第二条). Додамо, що далі, у Статті 17 Розділу II, уточнюються складники державної системи академічної освіти: дошкільна, початкова, середня та вища освіта

(全国人民代表大会, 1995, 第十七条). Стаття 20 Розділу II додає, що держава реалізує також систему професійно-технічної освіти та систему безперервної освіти (全国人民代表大会, 1995, 第二十条).

Стаття 4, спираючись на реформаторські ідеї Ден Сяопіна про соціалістичну теорію освіти з китайською специфікою, проголошує, що освіта є основою соціалістичної модернізації та має вирішальне значення для: 1) покращення загальної якості громадян, 2) сприяння всебічному розвитку людей, 3) посилення інновацій та творчості китайської нації та 4) реалізації великого омолодження народу, всієї китайської нації. Підтверджується проголошена Постановою «Про реформу системи народної освіти» пріоритетність розвитку освіти для Нового Китаю. У зв'язку із цим усе суспільство має дбати та підтримувати розвиток освіти. Також затверджено, що на порозі ХХІ століття китайський народ має відродити одну з ключових конфуціанських цінностей – повагу всього суспільства до вчителів. Саме в цьому синтезі інноваційності й тисячолітніх духовних традицій полягає китайська специфіка нової соціалістичної теорії освіти (全国人民代表大会, 1995, 第四条).

Стаття 5 продовжує конкретизацію викладених у попередніх статтях тез і окреслює ключові функції освіти: служити поступу соціалістичної модернізації та людям, виховувати майбутніх будівників соціалізму, всебічно розвивати їхні здібності в моральному, інтелектуальному, фізичному, трудовому та, що найбільше цікаво в контексті проблематики даного дослідження, естетичному аспектах (全国人民代表大会, 1995, 第五条).

Стаття 6 концентрується на ідеологічних параметрах змісту освіти й визначає, що при його конструюванні має бути беззастережно дотриманий принцип виховання людських чеснот: у здобувачів освіти мають формуватися соціалістичні цінності, посилюватися почуття соціальної відповідальності, інноваційність, практичні здібності тощо (全国人民代表大会, 1995, 第六条).

З огляду на проблематику нашого дослідження, маємо зробити акцент на Статті 7, присвяченій культурологічним аспектам змісту освіти. Зокрема, зазначено, що освіта має успадковувати й водночас розвивати традиційну китайську культуру, революційну культуру та передову соціалістичну культуру. Важливою є фіксація в тексті Закону важливої соціально-гуманітарної риси нової соціалістичної освіти з китайською специфікою – її відкритості, що виявилось у тезі про важливість інтеграції всіх видатних досягнень розвитку людської цивілізації (全国人民代表大会,

1995, 第七条). Тут повною мірою простежується відповідність ідеї Ден Сяопіна про освіту, яка має бути звернена до справи модернізації, до всього світу, до майбутнього.

Стаття 9 проголошує, що отримання освіти є правом і обов'язком усіх громадян КНР, незалежно від національної приналежності, раси, статі, роду занять, майнового стану, релігійних переконань тощо. Закон гарантує всім рівні можливості скористатися цим правом (全国人民代表大会, 1995, 第九条).

У Розділі II – Основна система освіти – звернемо увагу на Статтю 20 Закону, де зазначається, що культура, поряд із політикою, економікою, наукою, технікою, бізнесом тощо, є однією із галузей, в яких держава заохочує і надає змогу громадянам отримувати належні форми освіти, а також сприяє навчанню впродовж життя (全国人民代表大会, 1995, 第二十条).

У Розділі VI – Освіта і суспільство – з точки зору досліджуваної проблематики цікавими є Статті 51, 52, 53. Так, Стаття 51 визначає, що бібліотеки, музеї, будинки культури, художні галереї та інші соціально-громадські культурні об'єкти своїми ресурсами і діяльністю мають брати участь в освітньому процесі. Окремо відзначається потенціал сучасних медіа, які мають створювати освітній контент – просвітницькі програми, спрямовані на підвищення ідейних, моральних, культурних тощо якостей здобувачів освіти (全国人民代表大会, 1995, 第五十一条).

Стаття 52 проголошує, що держава і суспільство створюють і розвивають умови для позашкільної освіти. Школи та інші навчальні заклади мають співпрацювати з місцевими самоврядними масовими організаціями, підприємствами та установами, соціальними групами для посилення позашкільної освіти дітей, підлітків і молоді (全国人民代表大会, 1995, 第五十二条).

У зв'язку з цим Стаття 53 зазначає, що держава заохочує соціальні групи, соціальні та культурні заклади та інші громадські організації і окремих громадян здійснювати соціально-культурну просвітницьку діяльність, яка є корисною для фізичного та психічного здоров'я здобувачів освіти (全国人民代表大会, 1995, 第五十三条).

Отже, прийнятий 1995 р. Закон Китайської Народної Республіки про освіту визначив правові основи та ключові напрями й орієнтири розвитку освітньої галузі в XXI столітті, зокрема, її художньо-естетичної складової. У наступні роки відбувалася конкретизація і деталізація цих настанов за кожним освітнім напрямом. Зокрема, у 2002 р. Міністерство освіти КНР

розробило Національний план розвитку шкільної мистецької освіти на 2001–2010 рр. (中华人民共和国教育部, 2002a) (Далі – Національний план).

Національний план насамперед визначив цілі розвитку. Так, було передбачено, що до 2005 р. кількість шкіл, у яких в межах дев'ятирічної обов'язкової освіти запроваджено мистецькі курси, має досягти: по міських школах – 100%, сільських – 90%, шкіл у неблагополучних районах – 70%; отже, у середньому кількість шкіл, які пропонуватимуть здобувачам освіти навчальні курси мистецького спрямування, сягне 80%. Усі заклади вищої освіти загалом до 2005 р. також мають пропонувати факультативи, пов'язані з мистецтвом, і поступово включати їх до навчального плану та зараховувати як кредити.

Як напрями розвитку було визначено реформування:

1. Науково- і навчально-методичного забезпечення шкільної мистецької освіти – шляхом оновлення мистецьких програм і суттєвого підвищення якості методики їх викладання, зокрема, на основі актуальних наукових мистецько-педагогічних досліджень.

2. Кадрового забезпечення – шляхом створення команди вчителів, яка за чисельністю кадрів зможе задовольнити потреби мистецької освіти в школах усіх рівнів, а також за рівнем їхньої професійно-педагогічної і мистецької підготовки здатна впроваджувати мистецьку освіту принципово нової якості.

3. Матеріально-технічного забезпечення, для чого поступово збільшувати капіталовкладення, популяризувати сучасні технології для мистецької освіти, забезпечити відповідність оснащення та обладнання шкільної мистецької освіти вимогам Міністерства освіти.

Національний план визначив, що реформування програм навчальних дисциплін з мистецтва на етапі дев'ятирічної обов'язкової освіти має спрямовуватися на формування в учнів позитивного ставлення до навчання в цілому, запровадження і поширення дослідницьких методів навчання, виховання в учнів інтересу до мистецтва, розвиток сприйняття мистецтва та здатності оцінювати його, виконавських мистецьких і творчих здібностей, а також покращення мистецької та культурної грамотності, формування здорової особистості, виховання благородних почуттів (中华人民共和国教育部, 2002a).

Незважаючи на те, що Національний план насамперед концентрується на проблемах шкільної мистецької освіти, його розробники не оминули увагою і заклади професійно-технічної освіти,

коледжі та заклади вищої освіти. Зазначено, що основним завданням мистецької освіти у коледжах і закладах вищої освіти є виховання та вдосконалення естетичних здібностей і культурної грамотності студентів у процесі опанування курсів мистецтва та участі в різноманітній позааудиторній культурно-мистецькій роботі.

Зауважимо, що в документі, який аналізується, окремо наголошено на важливості регулярно проводити яскраві позакласні та позашкільні мистецькі заходи для всіх учнів і місцевої громади: «Позакласні та позашкільні мистецькі заходи слід поєднувати з побудовою культури кампусу та культури громади, а також мобілізувати й організовувати студентів для активної участі в заходах, які прикрашають культурне середовище шкіл і громад» (中华人民共和国教育部, 2002a).

Звертає на себе увагу той факт, що питання співпраці закладів освіти і місцевої громади висвітлюються у Національному плані в різних аспектах, зокрема, в аспекті матеріально-технічного забезпечення. Передбачено, що управління та заклади освіти в різних місцях мають збільшити інвестиції в будівництво шкільних культурно-мистецьких осередків, щоб створити необхідні умови для організації закладами освіти учнівської творчої діяльності. Водночас розробники документу закликають повною мірою використовувати ресурси мистецької освіти за межами кампусу (бібліотеки, музеї, художні галереї, театри, виставкові й концертні зали, будинки культури тощо), заручитися підтримкою всіх верств суспільства та батьків здобувачів освіти, а також активно проводити заходи, пов'язані з мистецькою освітою, щоб створити продуктивне соціальне та культурне середовище для здорового розвитку учнів.

Можемо зробити висновок, що тим самим розробники Національного плану наголошували на необхідності реалізації принципу системності, коли мистецтво має бути присутнє не лише на уроках з мистецьких дисциплін, але й пронизувати позакласну і позашкільну освітньо-виховну діяльність, все життя школи у співдружності й співпраці з широкою громадськістю, утворюючи освітньо-мистецьке середовище не лише закладу освіти, але й місцевої громади в цілому.

Розробники Національного плану також висунули ідею поступової стандартизації та інституалізації позакласних і позашкільних мистецьких заходів.

Показово, що в Національному плані розробники багато уваги приділили питанням кадрового забезпечення шкільної мистецької освіти.

Адже, як зазначено в документі, ключем до підвищення її якості є «побудова команди вчителів мистецтва, які в основному працюють повний робочий день і чия кількість і кваліфікація можуть задовольнити потреби шкільної мистецької освіти» (中华人民共和国教育部, 2002a).

Національним планом передбачено, що до 2005 р. всі провідні початкові школи, середні школи великих населених пунктів – адміністративних центрів, а також усі види середніх професійно-технічних закладів і нормальних закладів вищої освіти мають бути забезпечені штатними вчителями мистецтва, а в найбільших школах мають бути створені викладацькі мистецькі та дослідницькі організації. До 2010 р., за винятком неблагополучних територій, всі початкові школи також мали бути укомплектовані вчителями мистецтва на повну ставку або сумісникам, які мають знання в галузі мистецтва.

Було заплановано реформування навчально-методичних матеріалів для вищої педагогічної освіти. Так, до 2005 р. мав бути введений у дію пакет реформованих навчальних програм і навчальних матеріалів для професійної підготовки вчителів мистецтва, які вже мають досвід викладання; у той же час мало було започатковано серію бакалаврських професійних курсів і реформованих навчальних матеріалів для вчителів мистецтва.

Також визнано необхідним вжити дієвих заходів для розширення підготовки аспірантів з мистецьких дисциплін, підвищення освітнього рівня вчителів мистецтв закладів освіти усіх ступенів і типів. Для цього було передбачено створення баз підготовки вчителів мистецтва в 12 вищих нормальних коледжах та університетах по всій країні.

З нашої точки зору, вельми цікавими і корисними є настанови щодо уваги до умов праці та життя вчителів мистецтва з боку управлінь освіти та шкіл усіх рівнів. З-поміж іншого, у Національному плані наголошено, що до вчителів мистецтва, які працюють повний робочий день, має бути таке ж ставлення, як і до вчителів інших навчальних дисциплін, щодо оцінки роботи, зарплати, житла та винагороди (中华人民共和国教育部, 2002a). Наразі не будемо давати оцінку цій тезі, оскільки вона заслуговує на окреме дослідження.

Політика відкритості світу та майбутньому, проголошена Ден Сяопіном, знайшла відображення в аналізованому документі в рядках, присвячених науковим дослідженням і особливо – міжнародному обміну.

Національний план визначає, що наукові дослідження та міжнародні обміни є важливими умовами постійного підвищення якості мистецької освіти та викладання, а також, на превеликий жаль, наразі – слабкими ланками шкільної мистецької освіти, які потребують термінового зміцнення.

Розробники Національного плану закликають здійснювати міжнародні обміни, вивчати і досліджувати передові концепції та досвід мистецької освіти в різних країнах, а також розширювати активне впровадження в освітню діяльність закладів освіти Китаю найефективніших зарубіжних теоретико-методологічних і практико-методичних напрацювань у галузі мистецької освіти.

Документ зазначає, що міжнародні обміни можуть здійснюватися через офіційні та неурядові канали. Адміністративні департаменти освіти, навчальні та дослідницькі департаменти та школи на всіх рівнях мають активно встановлювати зв'язки різними каналами та в різних формах. Водночас, необхідно повною мірою використовувати потенціал міжнародних академічних дослідницьких груп, Інтернету та мультимедіа, щоб сфера іноземних обмінів була ширшою.

Національний план визначає форми міжнародного обміну: навчання за кордоном, навчальні поїздки різної тривалості, відвідування вистав і концертів зарубіжних митців, академічних семінарів, які проводять найавторитетніші зарубіжні фахівці, тощо. Розробники документу закликають не обмежуватися відрядженням за кордон кадрів управління мистецькою освітою, викладачів, науковців та студентів. Надзвичайно корисно також запрошувати іноземних експертів у плановому порядку читати лекції в Китаї, поводити спільні дослідження тощо. Запропоновано розширити переклад і видання джерел, що розкривають зарубіжні теорії мистецької освіти, підручників і монографій з мистецтва, своєчасно запроваджувати та поширювати результати новітніх зарубіжних мистецько-педагогічних досліджень і висвітлювати передові досягнення практики мистецької освіти.

Розробники документу вважають, що наукові дослідження мають охоплювати гострі та складні питання реформування та розвитку шкільної мистецької освіти. Та, не заперечуючи значення теоретичних досліджень, необхідно також здійснювати прикладні, практико орієнтовані дослідження.

Чимало уваги приділено в Національному плані питанням сучасних технологій мистецької освіти. Так, зазначено, що суттєво підвищити якість освіти та запровадити систему забезпечення якості у сфері мистецької освіти здані і покликані заходи: з удосконалення рівня модернізації та інформатизації мистецької освіти; зі сприяння інтеграції інформаційних технологій і мистецьких курсів; з розширення засобів і можливостей для педагогів і студентів отримувати мистецьку та пов'язану з нею інформацію.

Водночас повномасштабне застосування сучасних освітніх технологій для підвищення якості мистецької освіти неможливе без забезпечення вчителям мистецтва можливості оволодіти технологічним арсеналом сучасної освіти, пройти комп'ютерне навчання. Передбачено, що до 2005 р. всі вчителі мистецтва в університетах, середніх і початкових школах у містах та економічно розвинутих регіонах будуть мати змогу використовувати онлайніві та дистанційні ресурси мистецької освіти, а також зможуть використовувати комп'ютери для підтримки навчального процесу; у 2010 р. такі можливості матимуть всі вчителі в неблагополучних регіонах за винятком кількох шкіл.

Пропонується створити національну бібліотеку ресурсів і створити веб-сайт з мистецької освіти на платформі існуючого вітчизняного освітнього веб-сайту та долучити супутникову мережу й Інтернет для розміщення зазначених ресурсів і доступу до них. Передбачено, що веб-сайт мистецької освіти буде поширювати передові теорії мистецької освіти і методики викладання дисциплін мистецького спрямування в країні та за кордоном, випускатиме демонстраційні курси мистецької освіти для вчителів, проводитиме онлайн широкомасштабну викладацьку та дослідницьку діяльність і надаватиме учителям мистецтва матеріали для підготовки уроків із використанням мультимедіа. Також визначається доцільним створити платформу для розроблення вчителями електронних уроків, щоб допомогти педагогам швидко створювати електронні навчальні програми. При цьому не можна забувати про створення у школах спеціальних класів для занять музикою та образотворчим мистецтвом, які б відповідали сучасним техніко-технологічним вимогам і актуальним потребам усіх учасників освітнього процесу.

Отже, передбачалося, що повномасштабна реалізація заходів, передбачених Національним планом, дасть змогу до 2010 р. розбудувати систему шкільної мистецької освіти з китайською специфікою, яка

відповідає сучасним вимогам до якості освіти та об'єднує всі ланки національної освітньої системи Нового Китаю (中华人民共和国教育部, 2002).

Того ж 2002 р. набуло чинності Положення про роботу школи з художнього виховання (中华人民共和国教育部, 2002b) (Далі – Положення). Викладені в ньому правила стосуються роботи початкових шкіл, молодших середніх шкіл, звичайних старших середніх шкіл, середніх і вищих закладів професійної освіти, а також нормальних вишів (中华人民共和国教育部, 2002b, 第二条).

За структурою Положення подібне до Національного плану розвитку шкільної мистецької освіти (2001–2010) (中华人民共和国教育部, 2002a) і певним чином конкретизує його основні тези.

Так, Стаття 3 проголошує, що мистецька освіта є важливим засобом і системотвірною основою змісту естетичного виховання. У зв'язку з цим мистецька освіта є невід'ємною частиною якісної освіти в цілому.

Визначено, що мистецько-виховна робота закладу освіти охоплює: викладання мистецьких навчальних курсів, позакласну та позашкільну мистецьку освітню роботу, створення розвивального культурно-мистецького середовища закладу освіти (中华人民共和国教育部, 2002b, 第三条). Вважаємо такий акцент на системності роботи з мистецької освіти надзвичайно важливим.

Стаття 4 не лише визначає ідеологічно-світоглядне підґрунтя мистецької освітньої роботи в школах, яка має керуватися марксизмом-ленінізмом, ідеєю Мао Цзедунга та скеровуватися, згідно з теорією Ден Сяопіна, на модернізацію, на розворот до світу, до майбутнього. Системний підхід у мистецькій освіті конкретизується через принципи інтеграції, поєднання урочної та позааудиторної роботи, теоретичного навчання та практики. Зазначається, що в процесі мистецької освіти учні мають пізнавати прекрасні національні мистецько-культурні традиції Китаю та видатні художні досягнення зарубіжних країн, підвищувати свою культурно-мистецьку грамотність, зміцнювати патріотичний дух, відпрацьовувати уміння відчувати, виражати, цінувати і самостійно створювати красу. Педагоги мають керуватися правильними естетичними концепціями, навчати дітей і молодь протистояти впливу негативної культури; культивувати у здобувачах освіти високі почуття, розвивати особистість у цілому, просвітлювати мудрістю, стимулювати інноваційну свідомість і творчі здібності, а також сприяти всебічному розвитку учнів (中华人民共和国教育部, 2002b, 第四条).

Статті 6, 7 і 8 розкривають організаційно-методичні особливості викладання мистецьких курсів у закладах освіти всіх рівнів і типів. Визначається, що професійно-технічні заклади мають пропонувати мистецькі курси, які відповідають потребам різних учнів. Нормальні заклади вищої освіти мають пропонувати обов'язкові або факультативні курси з мистецтва (中华人民共和国教育部, 2002b, 第六条).

Стаття 7, з-поміж іншого, наголошує, що в освітньому процесі мають використовуватися лише дидактичні матеріали, схвалені державними або уповноваженими адміністративними відділами освіти провінцій (中华人民共和国教育部, 2002b, 第七条).

Стаття 8, підкреслюючи важливість мистецького напрямку виховання, зазначає, що мистецькі курси початкової, середньої і старшої школи мають бути включені до переліку предметів випускного іспиту.

Результати навчання здобувачів з мистецьких курсів у закладах професійно-технічної освіти і нормальних закладах вищої освіти підлягають перевірці у формі заліків чи екзаменів. При цьому форми і методи такої семестрової атестації визначаються самими закладами освіти. Заклади, які впроваджують кредитну систему, мають зараховувати бали з дисциплін мистецького циклу до кредитів (中华人民共和国教育部, 2002b, 第八条).

Окремий, третій розділ Положення про роботу школи з художнього виховання присвячено позакласній та позашкільній освітній мистецькій діяльності. Так, Стаття 9 передбачає, що школи мають організовувати мистецькі гуртки або групи мистецької діяльності для всіх учнів, і кожен учень повинен брати участь принаймні в одному виді мистецької активності (中华人民共和国教育部, 2002b, 第九条).

Стаття 10 визначає, що школи щороку мають проводити регулярні, комплексні та різноманітні мистецькі заходи відповідно до власних умов і поєднувати їх із викладанням мистецьких курсів для розширення та збагачення змісту та форм шкільної мистецької освіти. При цьому заклади освіти всіх рівнів і всіх типів мають виховувати в учнів патріотизм і колективізм у процесі проведення великих фестивалів і свят мистецького спрямування (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十条).

Стаття 12 Положення про роботу школи з художнього виховання конкретизує задекларовані Національним планом розвитку шкільної мистецької освіти (2001–2010) (中华人民共和国教育部, 2002a) вимоги щодо створення в закладах освіти культурно-мистецького середовища: заклад

має створити гарне культурне та мистецьке середовище для студентів. Трансляції, вистави, виставки, демонстрації та загальний дизайн кампусу мають сприяти створенню здорової та елегантної шкільної культури й атмосфери мистецтва, а також сприяти естетичному вихованню здобувачів освіти (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十二条).

Четвертий розділ Положення присвячений організаційно-управлінським аспектам (у тексті – гарантіям) художньої освіти.

Стаття 13 наполягає на тому що кожен заклад повинен мати у штаті особу, відповідальну за мистецьку освітню роботу, та відділ управління мистецькою освітою (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十三条).

Також Положення радить закладам освіти звернути увагу на роль Комуністичної молоді, піонерів, учнівської спілки в мистецько-виховній діяльності (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十三条).

Стаття 14 присвячена питанням кадрового забезпечення мистецької освіти і, з-поміж іншого, наполягає, що відділи освіти та заклади на всіх рівнях мають забезпечувати необхідні умови праці вчителів мистецтва (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十四条). Ідеться також і про відповідність кваліфікації кадрів поставленим завданням: учителі мистецтва в закладах освіти повинні мати педагогічну кваліфікацію, вчителі з неповним робочим днем мають бути відносно стабільними, а вчителі з неповним робочим днем, які мають немистецьку освіту, повинні отримати підготовку з мистецьких спеціальностей (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十四条).

Позитивно оцінюємо також пропозицію включати організацію і керівництво позакласною мистецькою діяльністю до навчального навантаження вчителів (中华人民共和国教育部, 2002b, 第十四条).

2008 р. було оприлюднено Думки Міністерства освіти щодо подальшого зміцнення мистецької освіти в початковій та середній школі (中华人民共和国教育部, 2008) (Далі – Думки).

У стислій преамбулі надано коротку характеристику ролі та місця мистецької освіти в системі базової освіти КНР, наголошено на її помітному розвитку та підвищенні якості в останні роки. Зокрема, зазначено, що вдалося подолати нестачу вчителів мистецтва, якість мистецької освіти та викладання поступово покращувалась, широко розгорнулася позакласна робота з мистецького виховання, покращилися естетичні якості учнів початкової та старшої школи.

Утім констатовано, що мистецька освіта залишається слабкою ланкою шкільної освіти в цілому. У деяких місцях і школах мистецька

освіта не була поставлена на належне місце. Існують різні ситуації, такі як недостатня кількість приміщень для викладання мистецьких курсів, одноманітні форми діяльності, нестача вчителів та брак ресурсів. Підсумовано, що відставання мистецької освіти стримує збалансований розвиток базової освіти та всебічне сприяння якісній освіті (中华人民共和国教育部, 2008).

Саме тому з метою повної реалізації освітньої політики, всебічного впровадження якісної освіти та сприяння здоровому розвитку учнів початкової та середньої школи, Міністерство освіти КНР сформулювало свої думки щодо подальшого зміцнення мистецької освіти в початковій та середній школах (включаючи гімназії та середні професійно-технічні школи).

За структурою Думки є переліком шести тез-настанов, слідування яким, на думку упорядників документу, має сприяти заявленому в заголовку подальшому зміцненню мистецької освіти у закладах початкової і середньої освіти:

1. Далі підвищувати обізнаність і поставити художню освіту на належне місце.

2. Неухильно виконувати вимоги навчального плану для підвищення якості мистецької освіти та навчання.

3. Проводити позакласні мистецькі заходи, щоб створити гарне культурне та мистецьке середовище кампусу.

4. Посилити командування та підвищити рівень вчителів мистецької освіти.

5. Оптимізація розподілу ресурсів та покращення умов навчання в галузі мистецької освіти.

6. Посилити управління та вдосконалити механізм гарантування доступності якісної мистецької освіти для всіх дітей (中华人民共和国教育部, 2008).

Як бачимо, наведені тези-настанови у цілому повторюють ключові ідеї проаналізованих вище документів: Національного плану розвитку шкільної мистецької освіти (2001–2010) (中华人民共和国教育部, 2002a) та Положення про роботу школи з художнього виховання (中华人民共和国教育部, 2002b). Це свідчить про їхню спадкоємність і наступність.

Тож не будемо повторюватися і зосередимося лише на новелах, що з'явилися в Думках Міністерства освіти щодо подальшого зміцнення

мистецької освіти в початковій та середній школі в порівнянні з попередніми документами.

Насамперед у структурі навчальних планів закладів освіти мистецькі курси дев'ятирічного етапу обов'язкового навчання мають становити 9–11% загальної кількості навчальних годин (загальна кількість навчального часу становить 857–1047 годин). Але до реалізації цієї настанови має бути гнучкий підхід: школи з кращими умовами мають пропонувати мистецькі курси в обсязі 11% загальної кількості навчального часу, а відсоток мистецьких курсів в інших школах не повинен бути нижчими за 9% від загальної кількості годин; серед них обсяг мистецьких курсів на рівні молодшої школи не може бути нижчим 20%. Звичайні середні школи мають гарантувати 6 кредитів, що (еквівалентно 108 аудиторним годинам) обов'язкових мистецьких курсів. При цьому обов'язкові мистецькі курси в немистецьких середніх професійно-технічних закладах освіти не можуть викладатися в обсязі, меншому 72 навчальних годин. Області та заклади освіти, де дозволяють умови, мають пропонувати здобувачам для вивчення велику кількість мистецьких факультативних курсів (中华人民共和国教育部, 2008).

Відаючи належне ролі позакласної та позашкільної освітньо-виховної роботи мистецького спрямування, Міністерство закликає всі заклади освіти активно проводити невеликі, гнучкі та різноманітні мистецькі заходи, а школи в районах проживання етнічних меншин – активно проводити позакласні мистецькі заходи, що відображають їхні культурні особливості. Провінційні, муніципальні та повітові управління освіти мають активно створювати умови для регулярного проведення мистецьких фестивалів для учнів початкових і середніх шкіл, а школи мають щороку проводити різноманітні мистецькі фестивалі в кампусах (中华人民共和国教育部, 2008).

У сфері кадрового забезпечення Міністерство закликає адміністрацію на місцях створити механізми стимулювання та розробити відповідну політику для підтримки та заохочення вчителів мистецтв з міських шкіл, молоді та вчителів мистецтва середнього віку та провідних учителів мистецтва викладати в сільських школах.

У регіонах, які відчувають брак учителів мистецтва, адміністрація має повною мірою використовувати ресурси нормальних коледжів та університетів, особливо педагогічних коледжів та педагогічних університетів, а також інших закладів освіти, щоб підготувати

кваліфікованих учителів мистецтва для місцевих початкових та середніх шкіл.

І знову Міністерство освіти закликає ставитися до вчителів мистецтва так само, як і до вчителів інших дисциплін, а організацію та проведення учителями мистецтва позакласних заходів пропонує розумно включати до навчального навантаження (中华人民共和国教育部, 2008).

Щодо ресурсного забезпечення мистецької освіти Міністерство радить усім місцевостям повною мірою використовувати сучасні інформаційні технології, щоб подолати дефіцит мистецьких освітніх ресурсів у початкових і середніх школах, особливо в сільських. Пропонується ефективно використовувати мультимедійне обладнання, таке як навчальні CD-ROM, ресурси мережі дистанційної освіти в сільській місцевості та постійно збагачувати мережеві мистецькі освітні ресурси відповідно до місцевих умов (中华人民共和国教育部, 2008).

Як бачимо, проблематика якості мистецької освіти постійно знаходиться у фокусі уваги керівництва Нового Китаю. Утім, навіть поверхневе ознайомлення зі змістом розглянутих документів показує, що існує низка «вузьких місць», які суттєво гальмують загальний поступальний рух. Серед таких проблемних пунктів: брак учительських кадрів, застаріле матеріально-технічне забезпечення (приміщення та обладнання), застарілі зміст і форми викладання, слабка розробленість діагностичних критеріїв та інструментів вимірювання художньо-естетичного розвитку здобувачів освіти, відсутність критеріїв та інструментів оцінювання якості мистецької освіти на рівні навчального курсу та закладу освіти, а також нерівномірний розподіл освітніх ресурсів. Особливе занепокоєння упродовж десятиліть викликає забезпечення якості мистецької освіти та естетичного виховання у закладах освіти сільської місцевості.

У зв'язку із зазначеним у 2013 р. Міністерство освіти започаткувало дослідження мистецької освіти в сільській місцевості низки експериментальних районів по всій країні. Було оприлюднено відповідний документ – Повідомлення Міністерства освіти про проведення роботи в експериментальних районах сільської шкільної мистецької освіти (中华人民共和国教育部, 2013).

Певний інтерес для нас становлять напрями експериментальної роботи, перелік яких упорядники документу назвали масштабами експерименту:

1. Включення мистецької освіти до сфери досліджень практики комплексної реформи освіти на місцях та реалізації збалансованого розвитку регіону.

2. Розроблення програм дослідження практики викладання образотворчого мистецтва в сільських початкових і середніх школах.

3. Активізація практики і дослідження дієвості підготовки учителів мистецтва для сільських шкіл.

4. Дослідження механізмів і дієвості управління мистецькою освітою в сільській школі, побудови навчального плану та реформування методів навчання, оцінювання якості освітньої діяльності та як результату – художньої грамотності учнів.

5. Дослідження шляхів оптимізації розподілу ресурсів мистецької освіти відповідно до місцевих умов.

6. Розвиток мережевого навчання в галузі художньої освіти в сільській школі з опорою на інформаційні технології.

7. Розвиток практики і дослідження дієвості позакласної художньої діяльності з сільськими учнями.

8. Дослідження дієвості практик створення культурно-мистецького середовища у сільських початкових та середніх школах.

9. Розвиток навчально-дослідницької та наукової роботи в галузі мистецької освіти в сільській школі.

10. Дослідження практики і дієвості поєднання художньої освіти сільської школи та культурного життя громади для поширення високої національної культури.

11. Налагодження зв'язку практики мистецької освіти у вишах і сільських початкових та середніх школах, дослідження дієвості різних механізмів такої співпраці.

12. Дослідження механізмів координації і дієвості інтеграції мистецьких та інших суміжних навчальних дисциплін (中华人民共和国教育部, 2013).

Наразі підбиваються підсумки проведеної роботи.

У січні 2014 р. Міністерство освіти КНР опублікувало кілька висновків щодо сприяння розвитку шкільної мистецької освіти (中华人民共和国教育部, 2014b). Для нас документ є важливим, оскільки практично вперше до певної міри розкриває зміст і напрями роботи з реалізації ідей Ліде Шурен у сфері мистецької освіти та естетичного виховання.

Ліде Шурен – суто китайський феномен, що передбачає цілісний, всебічний розвиток особистості з акцентом на моральному вихованні. Складник Ліде визначає пріоритет морального базису у структурі особистості, тоді як Шурен орієнтується на людину та має на меті розвиток людського потенціалу країни через розвиток кожної особистості.

Поняття Ліде Шурен з'явилося у нормативних документах після XVIII Всекитайського з'їзду КПК, що проходив у листопаді 2012 р. в Пекіні і проголосив ключовим завданням освітянської спільноти освіту і виховання будівників і продовжувачів справи соціалізму, усебічно розвинених у моральному, інтелектуальному, фізичному, естетичному плані (Xinhua, November 19, 2012; 中华人民共和国教育部, 2014a).

У документі «Кілька висновків Міносвіти щодо сприяння розвитку шкільної мистецької освіти» (中华人民共和国教育部, 2014b) вчергове наголошено на її унікальній і важливій ролі як найважливішого засобу просування Ліде Шурен. Зокрема зазначається, що мистецька освіта може виховувати в учнів здатність відчувати, виражати, цінувати та створювати красу, вести учнів до вироблення правильних естетичних понять, виховувати благородні моральні почуття, виховувати глибокі національні емоції, стимулювати уяву та інноваційну свідомість, а також сприяти всебічному вихованню учнів і поліпшенню стану їхнього здоров'я.

Підкреслюється, що за попередні роки шкільна мистецька освіта досягла значного прогресу, її виховний ефект освіти став помітнішим, а мистецькі якості студентів загалом покращилися. Проте вкотре констатується, що мистецька галузь все ще залишається слабкою ланкою шкільної освіти, і особливо це відчувається в сільських школах. З-поміж труднощів і проблем, які досі не вдалося подолати, розробники документа найбільше акцентують на таких, як: відсутність мистецьких курсів у навчальних планах окремих закладів; недостатня розробленість системи моніторингу якості мистецької освіти, низька активність здобувачів щодо участі в мистецькій діяльності; брак учителів мистецтва.

Не повторюючи того, що вже пропонували нормативні документи попередніх років, позначимо нові ідеї і пропозиції. Так, для подолання кадрового голоду на вчителів мистецтва у сільських школах, передбачено заохочення «видатних базових учителів» початкових і середніх шкіл до роботи викладачами мистецьких спеціальностей у коледжах і університетах за сумісництвом для керівництва педагогічною практикою студентів. У районах і школах з недостатньою кількістю вчителів

образотворчого мистецтва вчителям та адміністраторам з мистецькими знаннями дозволено працювати за сумісництвом після необхідної професійної підготовки, а професіоналів із соціальних і культурних мистецьких груп і народних митців запропоновано заохочувати працювати за сумісництвом вчителями образотворчого мистецтва в школах (中华人民共和国教育部, 2014b).

Визначено, що місцеві управління освіти мають організувати акредитацію вчителів мистецтв у початкових і середніх школах та середніх професійно-технічних навчальних закладах відповідно до стандартів кваліфікації вчителів, визначених державою.

Передбачено налагодити систему оцінювання художніх якостей учнів основної та старшої школи. Відповідно до стандартів мистецьких навчальних програм заплановано організувати розроблення критеріїв, показників, процедур оцінювання результативності мистецької освіти. Визначено, що оцінка художніх якостей кожного учня буде включена до комплексної системи оцінювання, а результати будуть внесені до портфоліо його зростання як один із складників комплексної оцінки стану розвитку. В подальшому такі відомості стануть довідковою базою для прийому учнів на вступні випробування до середньої школи та вступних випробувань до коледжів.

Документом заплановано запровадити щорічну систему звітності про розвиток шкільної мистецької освіти. Починаючи з 2014 р., провінційні адміністративні департаменти освіти та вищої освіти мають подавати щорічні звіти про розвиток шкільної мистецької освіти до Міністерства освіти, включаючи розробку навчальних програм з мистецтва, розподіл вчителів мистецтва, управління мистецькою освітою, фінансування та матеріально-технічне забезпечення мистецької освіти, а також позакласну мистецьку діяльність, культурно-мистецьке середовище закладу освіти та впровадження системи самооцінки та реклами шкільної мистецької освітньої роботи. Починаючи з 2015 р., Міносвіти має складати й оприлюднювати щорічний звіт про розвиток вітчизняної шкільної мистецької освіти (中华人民共和国教育部, 2014b).

У вересні 2015 р. свої думки щодо всебічного зміцнення та вдосконалення естетичного виховання в школах оприлюднив Генеральний офіс Державної ради КНР (国务院办公厅, 2015). Упорядники документу в цілому узагальнюють і поглиблюють напрацювання попередніх документів, але маємо змогу висвітлити і нові ідеї.

З-поміж іншого, документ визначає основні цілі діяльності. Так, передбачено, що до 2018 р. буде здійснено прориви по ключових напрямках: розподіл ресурсів естетичного виховання буде поступово оптимізовано, механізм управління ще більше вдосконалено, а школи всіх рівнів і типів відкриють повні курси естетичного виховання (国务院办公厅, 2015). Заплановано, що до 2020 р. буде сформована сучасна система естетичного виховання з китайською специфікою, яка:

- забезпечить системність, неперервність і наступність естетичного виховання дітей молодшого, середнього та старшого віку;
- інтегрує навчання в класі, позакласну та позашкільну роботу;
- об'єднає зусилля загальної та професійної освіти;
- згуртує заклади освіти, соціум та сім'ю у співпраці з естетичного виховання дітей і молоді (国务院办公厅, 2015).

Документ продовжує і розвиває ідею інтеграції і від «зовнішнього» об'єднання на рівні форм естетичного виховання переходить до «внутрішньої» інтеграції на рівні змісту курикулуму. Так, зазначено, що центральним елементом естетичного виховання мають бути навчальні дисципліни мистецького спрямування. Водночас естетичне виховання має «взаємопроникати та інтегрувати різні дисципліни, приділяти увагу засвоєнню базових знань з естетичного виховання, підвищувати комплексність курсів, зміцнювати зв'язки з практичною діяльністю. Необхідно зосередити увагу на вихованні естетичних і гуманістичних якостей особистості, її інноваційної здатності» (国务院办公厅, 2015).

Зазначено, що естетичне виховання має проходити наскрізною лінією через увесь процес шкільної освіти і проникати в усі навчальні дисципліни. Традиційно наголошено на необхідності посилити інтеграцію естетичного виховання з моральним, інтелектуальним і фізичним вихованням, поєднати його з викладанням різних дисциплін і соціальною практикою. Для цього педагогам важливо знайомитися з багатими ресурсами естетичного виховання, які містяться в різних навчальних дисциплінах, повною мірою використовувати естетико-виховні функції таких гуманітарних наук як китайська мова та історія, глибоко вивчіть естетико-освітню цінність природничих дисциплін, таких як математика та фізика. Міждисциплінарність має проникнути і в освітньо-педагогічну та позакласну та позашкільну практику з тематикою естетичного виховання, органічно інтегрувати зміст естетичного виховання в суміжні дисципліни, повною мірою використовувати переваги викладачів з кожної дисципліни,

«формувані спільну освітня сила в класному навчанні, позакласних заходах і студентській культурі навколо цілей естетичного виховання» (国务院办公厅, 2015).

Суттєву вагу упорядники документу приділили характеристиці естетичного виховання в різних типах закладів освіти.

Зазначено, що естетичне виховання в дитячому садку має відповідати віковим закономірностям фізичного і розумового розвитку дітей, а через різні види діяльності виховувати у них «гарне і добре серце, вміння берегти прекрасне, вміти по-своєму виражати і творити красу, щоб діти жили щасливо і росли здоровими» (国务院办公厅, 2015).

На думку упорядників документу, на етапі обов'язкового шкільного навчання курси естетичного виховання мають бути спрямовані на стимулювання художніх інтересів учнів, надання їм необхідних базових знань і навичок, розвиток художньої уяви та інноваційної свідомості, «допомогу учням в опануванні однієї-двох мистецьких спеціальностей і захоплень, виховання в учнів здорового і високого естетичного смаку, стилю та естетичних ідеалів» (国务院办公厅, 2015).

Традиційні курси естетичного виховання середньої школи мають відповідати потребам різних мистецьких захоплень і схильностей учнів, відображати різноманітність і вибірковість курсів, збагачувати естетичний досвід здобувачів освіти і розширювати в них гуманістичне бачення.

Програма естетичного виховання спеціальної школи також має формувати інтереси та схильності учнів, але відповідно до рівня й особливостей їхнього фізичного та розумового розвитку, приділяти увагу розвитку потенційних можливостей, органічно поєднувати художні здібності з професійною підготовкою, щоб закласти основу для інтеграції здобувачів освіти в суспільство, відкриття бізнесу та ведення здорового та щасливого життя.

Курси естетичного навчання в професійних коледжах мають зміцнювати мистецьку практику, зосереджувати увагу на органічному поєднанні з професійними дисциплінами та «культивувати високоякісні технічні таланти з естетичним досягненням» (国务院办公厅, 2015).

Курси естетичного виховання звичайних коледжів та університетів мають спиратися на базу, здобуту здобувачами освіти під час вивчення відповідних дисциплін школи, та залучати переваги місцевих освітніх ресурсів, розширювати зміст і форми освіти та навчання, спрямовувати студентів на вдосконалення їхньої особистості, зміцнювати в них

усвідомлення культурної суб'єктності та здатності до культурних інновацій, а також підвищувати відповідальність студентів за успадкування та просування високої китайської культури та мистецтва (国务院办公厅, 2015).

У 2019 р. Міністерство освіти оприлюднило чи не найперший документ, повністю присвячений проблемі естетичного виховання у закладах вищої освіти – Думки щодо ефективного зміцнення естетичного виховання в коледжах та університетах нової ери (中华人民共和国教育部, 2019). У цілому документ наслідує вже знайому нам структуру та певним чином повторює основні положення вже розглянутих документів, але в новому контексті – контексті вищої освіти. Детальніше зупинимося на найбільш цікавих провідних ідеях.

Документ визначає, що до 2022 р. будуть здійснені прориви в естетичному вихованні в коледжах та університетах, реформа естетичного виховання та викладання досягне значних результатів, буде значно посилено кадрово-викладацьку та матеріально-технічну базу, все більше вдосконалюватиметься механізм просування та система оцінювання, значно покращаться естетичні та гуманістичні якості студентів коледжу. До 2035 р. в сучасних коледжах і університетах буде сформована диверсифікована і якісна система естетичного виховання з китайською специфікою (中华人民共和国教育部, 2019).

Передбачено, що звичайні коледжі та університети мають посилити популяризацію мистецької освіти для всіх студентів. Важливо удосконалити механізм просування популярної мистецької освіти «чотири в одному»: через 1) зміст навчального плану, 2) практичну діяльність, 3) культуру середовища закладу освіти та 3) мистецьких публічних виступів студентів.

Поряд із створенням умов для естетичного розвитку здобувачів освіти, упорядники документу висувають суворі вимоги до самих студентів. Так, беззаперечно проголошується, що, аби отримати диплом, кожен студент повинен отримати кредити за курс публічного мистецтва, передбачені закладом освіти.

Закладам освіти пропонується посилити будівництво мистецьких асоціацій у коледжах та університетах, збільшити зусилля щодо пошуку, відбору та виховання членів художніх труп серед студентів, а також сприяти розвитку культурних заходів у кампусі. Мистецькі заходи, що їх

організовує заклад освіти, мають надавати можливість більшості студентів брати в них участь і насолоджуватися ними (中华人民共和国教育部, 2019).

Беручи до уваги, що впродовж років однією з найсуттєвіших проблем у справі естетичного виховання молодого покоління постає брак кадрів кваліфікованих викладачів мистецьких дисциплін, упорядники документу пропонують підтримувати коледжі та університети для створення та успішної реалізації освітніх програм (спеціальностей), пов'язаних із музичною освітою, художньою освітою, танцювальною освітою, драматичною освітою, оперною освітою, освітою в галузі кіно та телебачення (中华人民共和国教育部, 2019). Наголошується на необхідності заохочувати коледжі та університети до встановлення довгострокових механізмів, таких як взаємне працевлаштування та двосторонній обмін з учителями мистецтв у початковій та середній школах. Необхідно створити групу студій відомих викладачів естетичного виховання в коледжах і університетах, а також зібрати і підготувати групу відомих викладачів естетичного виховання. Необхідно підвищити стимули для викладацьких посад вчителів і заохочувати коледжі та університети до встановлення системи оцінювання професійного звання вчителя та механізму оцінювання відповідно до характеристик естетичної освіти, щоб забезпечити підтримку просування естетичної освіти. професійні звання вчителів освіти, їхній кар'єрний розвиток, об'єктивну оцінку педагогічних і науково-дослідних досягнень. При цьому підкреслюється, що вчитель мистецтв початкової та середньої школи, повинен не лише мати всебічну освіту, а й мати здатність до навчання та професійного розвитку впродовж усього життя.

Упорядники документу продовжують розпочату попередніми нормативними актами лінію на інтеграцію естетичного виховання. Так, пропонується сприяти інтеграції естетичного виховання у коледжах та університетах з моральним вихованням, інтелектуальним вихованням, фізичним вихованням і трудовим вихованням, поєднувати його з викладанням різних професійних дисциплін, соціальною практикою та інноваційною та підприємницькою освітою. Педагогічні колективи закликають повною мірою використовувати сучасні інформаційні технології, створювати та реалізувати мережевий, цифровий, інтелектуальний режим викладання курсів онлайн та оффлайн, планувати та створювати високоякісні MOOC з естетичної освіти. Наголошується також на підвищенні рівня наукових досліджень у галузі естетичного

виховання, поглибленні міжнародних наукових та культурних обмінів та співпраці.

Передбачено заохочення коледжів та університетів до пошуку й розробки різноманітних механізмів фінансування та вдосконалення механізмів спільного (уряд, суспільство, коледжі та університети) будівництва на базі закладів освіти театрів, концертних залів, музеїв, художніх галерей та інших мистецьких місць, а також створити додатковий механізм обладнання для потреб естетичного виховання.

Важливу роль у всебічному розвитку й удосконаленні естетичного виховання в коледжах та університетах упорядники документу відводять механізмам моніторингу та нагляду. Так, наголошено, що буде удосконалено систему оцінювання естетичного виховання в коледжах та університетах, і запропоновано включити роботу з естетичного виховання та її результати до системи індексів оцінювання роботи закладів освіти. Також передбачено розроблення «стандартів оцінювання розвитку художніх талантів» (中华人民共和国教育部, 2019). Зазначається, що Міністерство освіти віднесе роботу з естетичного виховання, викладання курсів публічного мистецтва в коледжах і університетах до сфери національного нагляду за освітою, а також посилить застосування результатів нагляду та перевірок.

У 2020 р. Генеральний офіс Центрального комітету Комуністичної партії Китаю, та Генеральний офіс Державної ради оприлюднили «Погляди щодо всебічного зміцнення та вдосконалення шкільного естетичного виховання в нову еру» (中共中央办公厅, 国务院办公厅, 2020). У документі, з-поміж іншого, проголошено, що до 2035 р. буде в основному сформована сучасна шкільна система естетичного виховання з китайською специфікою з повним охопленням, диверсифікацією та високою якістю.

Зазначено, що шкільне естетичне виховання в основному базується на курсах мистецтва, включаючи музику, образотворче мистецтво, каліграфію, танці, драму, оперу, кіно та телебачення та інші курси. На етапі дошкільної освіти здійснюється художня ігрова діяльність, яка відповідає віковим фізичним і психологічним особливостям дітей. Етап обов'язкової освіти збагачує зміст мистецьких курсів. На базі курсів музики, образотворчого мистецтва та каліграфії поступово розробляються курси танцю, драми, кіно та телебачення та інші мистецькі курси. У середній школі пропонуються різноманітні курси мистецтва, щоб збільшити вибірковість курсів мистецтва. Професійна освіта має органічно

інтегрувати мистецьку освіту до курсів професійної спрямованості, посилювати мистецько-естетичну практику та пропонувати розширені мистецькі курси, які відображають особливості професійної освіти. На етапі вищої освіти мають запроваджуватися курси публічного мистецтва з культивуванням естетичних і гуманістичних якостей як стрижня, розвитком інноваційної здатності як фокусу, а також успадкуванням та розвитком високої китайської традиційної культури та спадщини класиків мистецтва як основного змісту.

Вивчення музики, образотворчого мистецтва, каліграфії та інших мистецьких курсів учнями початкової та середньої школи та участь у мистецьких заходах, організованих школою, мають бути включені до академічних вимог, а навчальні досягнення з мистецьких дисциплін – до сфери визначення академічного рівня під час іспитів при переході з молодшої до старшої школи. Пропонується запровадити оцінювання якості навчальних досягнень з образотворчого мистецтва здобувачів освіти та включити результати оцінювання в комплексне оцінювання якості учнів молодших та старших класів. Планується дослідити можливість включення мистецьких предметів у пілотну реформу вступних іспитів до старших класів середньої школи, а також предметів вступу та оцінювання вступних іспитів до середньої школи, визначити зміст іспитів відповідно до стандартів навчальної програми та використовувати сучасні технічні засоби для сприяння об'єктивному і справедливому оцінюванню.

Для посилення кадрового забезпечення шкільного естетичного виховання пропонується:

- заохочувати видатних діячів літератури та мистецтва до роботи вчителями естетичного виховання в школах;
- оптимізувати посадову структуру вчителів естетичного виховання, розблокувати шляхи кар'єрного розвитку вчителів естетичного виховання;
- включити у навантаження вчителів естетичного виховання керівництво мистецькими гуртками, участь в організованих школою позакласних заходах та позакласних послугах;
- встановити для вчителів мистецьких дисциплін гарантованої квоти при нагородженні за педагогічні досягнення (中共中央办公厅, 国务院办公厅, 2020).

Привертає увагу запропонована упорядниками документу новація щодо естетичного середовища закладу освіти. Якщо у попередніх документах мова йшла про використання школою культурно-мистецької

інфраструктури населеного пункту, пізніше – про участь у спільній розбудові розвивального мистецько-естетичного середовища місцевої громади за участі школи, то в аналізованому документі вже розставлено зовсім інші акценти. Запропоновано заохочувати кваліфіковані території до будівництва естетичних об'єктів у початкових і середніх школах і надавати доступ до них навколишнім школам і громадам. Посилити будівництво закладів естетичного навчання в коледжах та університетах, а також заохочувати кваліфіковані коледжі та університети будувати та ділитися з місцевими органами влади мистецькими майданчиками, такими як театри, концертні зали, художні галереї, зали каліграфії та музеї (中共中央办公厅, 国务院办公厅, 2020).

Також заплановано:

- включити роботу зі шкільного естетичного виховання до відповідного плану підготовки керівних кадрів;

- удосконалити нормативно-правову систему шкільного естетичного виховання, вивчити та розробити нормативно-правові акти щодо регулювання роботи школи з естетичного виховання;

- удосконалити моніторинг якості загальнодержавного загальнообов'язкового естетичного виховання та оприлюднювати результати моніторингу. Взяти естетичну виховну роботу та її ефект як важливий показник оцінки коледжів та університетів і включити це в систему оцінювання показників викладацької роботи.

До останнього пункту є показове продовження: «Органи місцевого самоврядування, адміністративні департаменти освіти та керівники шкіл, які не впровадили відповідну політику, а рівень успішності студентів на мистецьких дисциплінах продовжує знижуватися, будуть притягнуті до відповідальності згідно з положеннями та законами» (中共中央办公厅, 国务院办公厅, 2020).

Завершити огляд хочеться настановою з «Поглядів Генерального офісу Центрального комітету Комуністичної партії Китаю та Генерального офісу Державної ради щодо всебічного зміцнення та вдосконалення шкільного естетичного виховання в нову еру»: «Створіть соціальну атмосферу. Усі місцевості мають вивчити та впровадити конкретні заходи щодо зміцнення та вдосконалення шкільного естетичного виховання в нову еру... Посильте публічність, створіть консенсус і хорошу соціальну атмосферу для всього суспільства, щоб спільно сприяти розвитку шкільного естетичного виховання».

Висновки. Здійснений аналіз нормативно-правової бази естетичного виховання і насамперед його ключового складника – мистецької освіти дає підстави говорити про планомірний поступовий розвиток і вдосконалення естетичного виховання дітей і молоді в Новому Китаї після культурної революції. Основу нормативної бази утворюють Конституція Китайської Народної Республіки (1982 р.), Закони КНР про освіту (1995 р.) та про обов’язкову освіту (2018 р.). До ключових документів, які свого часу визначили стратегічну лінію розвитку мистецької освіти, відносимо Національний план розвитку шкільної мистецької освіти (2001–2010) (2002 р.). Національний план свого часу визначив основні напрями удосконалення роботи з естетичного виховання дітей і молоді. Серед них: 1) реформування існуючих і розробка нових навчальних курсів мистецького спрямування та включення їх до навчальних планів закладів освіти всіх типів і рівнів; 2) вихід позакласної та позашкільної мистецької роботи за межі кампусів з метою утворення єдиного розвивального культурно-мистецького середовища закладу освіти та місцевої громади; 3) кадрове забезпечення мистецької освіти у закладах усіх рівнів; 4) активізація наукових досліджень і розгортання міжнародної співпраці в галузі мистецької освіти; 5) модернізація матеріально-технічного забезпечення та інформатизація мистецької освіти. Переважна більшість документів, ухвалених у наступні роки, характеризує здобутки, висвітлює проблеми та накреслює шляхи подальшого поступу саме за переліченими напрямками.

На сьогодні найбільші здобутки можемо констатувати:

– у навчально-методичному забезпеченні – розробці й запровадженні навчальних курсів мистецької спрямованості;

– у впровадженні новітніх, зокрема цифрових технологій з метою вдосконалення мистецької освіти;

– у міжнародній співпраці у сфері мистецької освіти та естетичного виховання, обміні прогресивними напрацюваннями із зарубіжними колегами.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у вивченні результативності імплементації схарактеризованих нормативних документів, а також в аналізі нових нормативно-правових актів, що можуть впливати на перебіг розвитку естетичного виховання та мистецької освіти дітей і молоді в Китайській Народній Республіці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бостан, Л. М., & Бостан, С. К. (2008). Китайська держава. У *Історія держави і права зарубіжних країн* (2-ге вид., с. 609–621). Центр учбової літератури. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf
- Лу, Шаньшань. (2011). *Підготовка вчителів початкової школи в Китайській Народній Республіці* [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук]. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
- Михайличенко, О. В. (1997). *Освіта і виховання в Японії та Китаї: історико-теоретичний аспект*. Наука.
- ЦК КПК & Державна Рада КНР. (1985, 29 травня). Про реформу системи народної освіти: Постанова. *Женмінь Жибао*, 34.
- Beijing Review. (2018). *Communique of the Third Plenary Session of the 11th Central Committee of the Communist Party of China*. http://www.bjreview.com/Special_Reports/2018/40th_Anniversary_of_Reform_and_Opening_up/Timeline/201806/t20180626_800133641.html
- Xinhua. (November 19, 2012). Full text of Hu Jintao's report at 18th Party Congress. *People's daily online*, 8. <http://en.people.cn/90785/8024777.html>
- Yufan, Huang. (2018). Reflections on Chinese Art Education from the Perspective of Core Literacy. In *3rd International Conference on Education & Education Research (EDUER 2018)* (p. 370–373). Francis Academic Press, UK. https://webofproceedings.org/proceedings_series/ESSP/EDUER%202018/EDUER1219081.pdf
- 中共中央办公厅, & 国务院办公厅 [Генеральний офіс Центрального комітету Комуністичної партії Китаю, & Генеральний офіс Державної ради]. (2020). 关于全面加强和改进新时代学校美育工作的意见 [Погляди щодо всебічного зміцнення та вдосконалення шкільного естетичного виховання в нову еру]. <https://bit.ly/3TYxr6o> [in Chinese]
- 中共教育部党组 [Партійна група Міністерства освіти Комуністичної партії Китаю]. (2018). 中共教育部党组关于学习贯彻习近平总书记给中央美术学院老教授重要回信精神的通知 [Повідомлення партійної групи Міністерства освіти Комуністичної партії Китаю щодо вивчення та впровадження духу важливої відповіді Генерального секретаря Сі Цзіньпіна старому професору Центральної академії образотворчих мистецтв]. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/s7059/201808/t20180831_346877.html [in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2002a). 全国学校艺术教育发展规划 (2001 - 2010年) 的通知 [Повідомлення про друк і розповсюдження "Національного плану розвитку шкільної мистецької освіти (2001–2010)"], № 6. <http://www.cnki.com.cn/Article/CJFDTOTAL-YJSM200301000.htm> [in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2002b). 学校艺术教育工作规程 [Положення про роботу школи з художнього виховання]: 令第 [Наказ] № 13.

- http://www.moe.gov.cn/jyb_xxgk/xxgk/zhengce/guizhang/202112/t20211206_584987.html
[in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2008).
教育部关于进一步加强中小学艺术教育的意见 [Думки Міністерства освіти щодо подальшого зміцнення мистецької освіти в початковій та середній школі].
http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/moe_794/moe_795/200809/t20080908_80591.html
[in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2013).
教育部关于开展农村学校艺术教育实验县工作的通知 [Повідомлення Міністерства освіти про проведення роботи експериментальних округів художньої освіти сільської школи]. http://www.gov.cn/gzdt/2013-11/01/content_2519487.htm [in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2014a).
教育部关于全面深化课程改革落实立德树人根本任务的意见 [Думки Міністерства освіти щодо всебічного поглиблення реформи навчальної програми та реалізації фундаментального завдання Ліде Шурен].
http://www.moe.gov.cn/srcsite/A26/jcj_kcjggh/201404/t20140408_167226.html [in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2014b).
教育部关于推进学校艺术教育发展的若干意见 [Кілька висновків Міносвіти щодо сприяння розвитку шкільної мистецької освіти].
http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/moe_794/moe_795/201401/t20140114_163173.html
[in Chinese]
- 中华人民共和国教育部 [Міністерство освіти КНР]. (2019).
教育部关于切实加强新时代高等学校美育工作的意见 [Думки Міністерства освіти про зміцнення естетичної виховної роботи в коледжах та університетах].
http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/moe_794/moe_624/201904/t20190411_377523.html
[in Chinese]
- 全国人民代表大会 [Всекитайські збори народних представників]. (1982).
中华人民共和国宪法 [Конституція Китайської Народної Республіки].
http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_zcfg/moe_418/201805/t20180508_335334.html
[in Chinese]
- 全国人民代表大会 [Всекитайські збори народних представників]. (1995).
中华人民共和国教育法 [Закон Китайської Народної Республіки про освіту].
http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_zcfg/zcfg_jyfl/202107/t20210730_547843.html [in Chinese]
- 全国人民代表大会 [Всекитайські збори народних представників]. (2018).
中华人民共和国义务教育法 [Закон Китайської Народної Республіки про обов'язкову освіту]. http://www.npc.gov.cn/zgrdw/npc/xinwen/2019-01/07/content_2070254.htm [in Chinese]
- 国务院办公厅 [Генеральний офіс Державної ради]. (2015).
国务院办公厅关于全面加强和改进学校美育工作的意见 [Думки Генерального офісу Державної ради щодо всебічного зміцнення та вдосконалення естетичного виховання в школах]. http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-09/28/content_10196.htm [in Chinese]

REFERENCES

- Bostan, L. M., & Bostan, S. K. (2008). Kytayska derzhava [Chinese state]. In *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain* [History of the state and the law of foreign countries] (2-nd ed., p. 609–621). Tsentr uchbovoi literatury. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf
- Lu, Shanshan. (2011). *Pidhotovka vchyteliv pochatkovoї shkoly v Kytayskii Narodnii Respublitsi* [Primary school teacher training in the People's Republic of China] [Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences]. H. Skovoroda Kharkiv national pedagogical university.
- Mykhailychenko, O. V. (1997). *Osvita i vykhovannia v Yaponii ta Kytai: istoryko-teoretychnyi aspekt* [Education and upbringing in Japan and China: historical and theoretical aspect]. Nauka.
- TsK KPK & Derzhavna Rada KNR [CPC Central Committee & State Council of the People's Republic of China]. (1985, May 29). Pro reformu systemy narodnoi osvity: Postanova [On the reform of the public education system: Resolution]. *Zhenmin Zhybao*, 34.
- Beijing Review. (2018). *Communique of the Third Plenary Session of the 11th Central Committee of the Communist Party of China*. http://www.bjreview.com/Special Reports/2018/40th Anniversary of Reform and Opening up/Timeline/201806/t20180626_800133641.html
- Yufan, Huang. (2018). Reflections on Chinese Art Education from the Perspective of Core Literacy. In *3rd International Conference on Education & Education Research (EDUER 2018)* (p. 370–373). Francis Academic Press, UK. <https://doi.org/10.25236/eduer.2018.081>
- Zhōnggòng zhōngyāng bàngōng tīng, & guówùyuàn bàngōng tīng [General Office of the CPC Central Committee, & General Office of the State Council]. (2020). Guānyú quánmiàn jiāqiáng hé gǎijìn xīn shídài xuéxiào měiyù gōngzuò de yìjiàn [Opinions on Comprehensively Strengthening and Improving School Aesthetic Education in the New Era]. <https://bit.ly/3TYxr6o> [in Chinese]
- Zhōnggòng jiàoyù bù dǎngzǔ [Party Group of the Ministry of Education of the Communist Party of China]. (2018). Zhōnggòng jiàoyù bù dǎngzǔ guānyú xuéxí guǎnchè xìnjíng zǒng shūjì gěi zhōngyāng měishù xuéyuàn lǎo jiàoshòu zhòngyào huíxīn jīngshén de tōngzhī [Notice of the Party Group of the Ministry of Education of the Communist Party of China on Studying and Implementing the Spirit of General Secretary Xi Jinping's Important Reply to the Old Professor of the Central Academy of Fine Arts]. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/s7059/201808/t20180831_346877.html [in Chinese]
- Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2002a). Quánguó xuéxiào yìshù jiàoyù fāzhǎn guīhuà (2001–2010 nián) de tōngzhī [Notice of the National School Art Education Development Plan (2001–2010)], № 6. <http://www.cnki.com.cn/Article/CJFDTOTAL-YJSM200301000.htm> [in Chinese]
- Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2002b). Xuéxiào yìshù jiàoyù gōngzuò guīchéng [School Art Education Work Regulations] № 13.

http://www.moe.gov.cn/jyb_xxgk/xxgk/zhengce/guizhang/202112/t20211206_584987.html
[in Chinese]

Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2008). Jiàoyù bù guānyú jìnyībù jiāqiáng zhōng xiǎoxué yìshù jiàoyù de yìjiàn [Opinions of the Ministry of Education on Further Strengthening Art Education in Primary and Secondary Schools]. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/moe_794/moe_795/200809/t20080908_80591.html
[in Chinese]

Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2013). Jiàoyù bù guānyú kāizhǎn nóngcūn xuéxiào yìshù jiàoyù shíyàn xiàn gōngzuò de tōngzhī [Notice of the Ministry of Education on Carrying out the Work of Experimental Counties of Rural School Art Education]. http://www.gov.cn/gzdt/2013-11/01/content_2519487.htm [in Chinese]

Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2014a). Jiàoyù bù guānyú quánmiàn shēnhuà kèchéng gǎigé luòshí lì dé shù rén gēnběn rènwù de yìjiàn [Opinions of the Ministry of Education on Comprehensively Deepening Curriculum Reform and Implementing the Fundamental Task of Lide Shuren]. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A26/jcj_kcjegh/201404/t20140408_167226.html [in Chinese]

Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2014b). Jiàoyù bù guānyú tuījìn xuéxiào yìshù jiàoyù fāzhǎn de ruògān yìjiàn [Several Opinions of the Ministry of Education on Promoting the Development of School Art Education]. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/moe_794/moe_795/201401/t20140114_163173.html
[in Chinese]

Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù bù [Ministry of Education of the People's Republic of China]. (2019). Jiàoyù bù guānyú qièshí jiāqiáng xīn shídài gāoděng xuéxiào měiyù gōngzuò de yìjiàn [Opinions of the Ministry of Education on Effectively Strengthening Aesthetic Education in Colleges and Universities in the New Era]. http://www.moe.gov.cn/srcsite/A17/moe_794/moe_624/201904/t20190411_377523.html
[in Chinese]

Quánguó rénmín dàibiǎo dàhuì [National People's Representative Meeting]. (1982). Zhōnghuá rénmín gònghéguó xiànfǎ [Constitution of People's Republic of China]. http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_zcfg/moe_418/201805/t20180508_335334.html
[in Chinese]

Quánguó rénmín dàibiǎo dàhuì [National People's Representative Meeting]. (1995). Zhōnghuá rénmín gònghéguó jiàoyù fǎ [Education Law of the People's Republic of China]. http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/sjzl_zcfg/zcfg_jyfl/202107/t20210730_547843.html [in Chinese]

Quánguó rénmín dàibiǎo dàhuì [National People's Representative Meeting]. (2018). Zhōnghuá rénmín gònghéguó yìwù jiàoyù fǎ [Compulsory Education Law of the People's Republic of China]. http://www.npc.gov.cn/zgrdw/npc/xinwen/2019-01/07/content_2070254.htm [in Chinese]

Guówùyuàn bàngōng tīng [Office of the State Council]. (2015). Guówùyuàn bàngōng tīng guānyú quánmiàn jiāqiáng hé gǎijìn xuéxiào měiyù gōngzuò de yìjiàn [Opinions of the

General Office of the State Council on Comprehensively Strengthening and Improving School Aesthetic Education]. http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-09/28/content_10196.htm [in Chinese]

Го Іцзян

Аспірант Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
каб. 213-В, вул. Валентинівська, 2, Харків, Україна 61168

<https://orcid.org/0000-0002-6997-8811>

Guo Yijiang

Postgraduate student,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Room 213-V, 2, Valentynivska Str, Kharkiv, Ukraine 61168

<https://orcid.org/0000-0002-6997-8811>

Чжан Хао

Аспірант Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
каб. 213-В, вул. Валентинівська, 2, Харків, Україна 61168

<https://orcid.org/0000-0003-3305-3734>

Zhan Hao

Postgraduate student,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Room 213-V, 2, Valentynivska Str, Kharkiv, Ukraine 61168

<https://orcid.org/0000-0003-3305-3734>

Чжао Бейбей

Аспірант Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
каб. 213-В, вул. Валентинівська, 2, Харків, Україна 61168

<https://orcid.org/0000-0002-9561-9935>

Zhao Beibei

Postgraduate student,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Room 213-V, 2, Valentynivska Str, Kharkiv, Ukraine 61168

<https://orcid.org/0000-0002-9561-9935>

Юр'єва Катерина

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і технології дошкільної освіти та мистецьких дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
каб. 213-В, вул. Валентинівська, 2, Харків, Україна 61168

Тел. +38(050) 50 44 089

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0001-6403-9973>

e-mail: yuryeva.ka@hnpu.edu.ua

Yuryeva Kateryna

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Theory and Methods of Preschool Education and Art Disciplines,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Room 213-V, 2, Valentynivska Str, Kharkiv, Ukraine 61168

Tel. +38(050) 50 44 089

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0001-6403-9973>

e-mail: yuryeva.ka@hnpu.edu.ua

Наші рецензенти

Євтухова Тетяна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук (13.00.03 – корекційна педагогіка), доцент, завідувачка кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Слов'янськ, Україна). evtuhovaddpu@gmail.com

Зеленська Людмила Дмитрівна – доктор педагогічних наук (13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки), професор, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна). zelenskaya_ludmila@ukr.net

Князян Маріанна Олексіївна – доктор педагогічних наук (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти), професор, професор кафедри французької філології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Одеса, Україна). kniastian1970@gmail.com

Михайличенко Олег Володимирович – доктор педагогічних наук (13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки), професор, завідувач кафедри методики викладання суспільних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (Суми, Україна). olegis@meta.ua

Ушмарова Вікторія Володимирівна – доктор педагогічних наук (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти), доцент, професор кафедри початкової та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна). victoria.uschmarova@gmail.com

Янкович Олександра Іванівна – доктор педагогічних наук (13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки), професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна); професор Куявсько-Поморської вищої школи (Бидгощ, Польща). yankov@tnpu.edu.ua

Наукове видання

**ЗАСОБИ НАВЧАЛЬНОЇ
ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ**

Збірник наукових праць

Випуск 55

Відповідальний за випуск К. А. Юр'єва

Засновник:
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
Україна, 61002, м. Харків, вул. Алчевських, 29

Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 15539-4011ПР від 17.07.2009 р.

Україна, 61002, Харків
вул. Алчевських, 29